

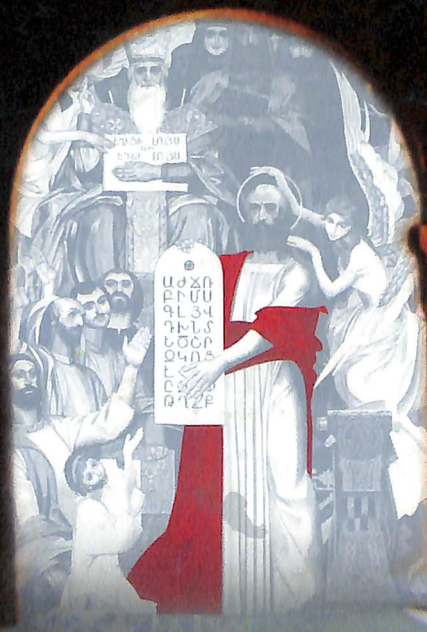
МЕЖДУНАРОДНЫЙ ДВУЯЗЫЧНЫЙ РУССКО-АРМЯНСКИЙ ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ

Գործարար

АВГУСТ - СЕНТЯБРЬ № 8-9 (88-89) 2006 г.

«ПОЗНАТЬ МУДРОСТЬ И НАСТАВЛЕНИЕ,
ПОНЯТЬ ИЗРЕЧЕНИЯ РАЗУМА»

КНИГА ПРИТЧЕЙ СОЛОМОНОВЫХ

Մանկապարտեզն այն նախաշենն է, որից բացվում է մեծ կյանք տանող ճանապարհը:

Նախակրթարանը կյանքի որոշակի էտապ է, որի ընթացքում երեխան ձևավորվում է որպես անհատ: Հենց այս ժամանակահատվածում նա պետք է քաղի կենսագործունեությանն անհրաժեշտ կարողություններ և օժտվի ճանաչողական «ծանրաբեռն-վածությամբ»:

Ուզում եմ ներկայացնել Երևանի Դավիթաշեն համայնքի թիվ 219 նախակրթական համալիրը, որի անցած ավելի քան 15-ամյա ճանապարհը ուսանելի է մի շարք առումներով:

Կյանքում հազար ու մի ճանապարհ կա: Երանելին վերելքի ուղին է, որքան էլ որ այն դժվար լինի: Մարդկային երջանկությունն էլ ազնիվ վաստակից է ծնվում, իսկ վաստակը տքնաջան աշխատանքի խտացումն է:

Այսպիսի խոհեր ծնվեցին կրթահամալիրի՝ դեռ երիտասարդ, բայց արդեն բավականին փորձառու տնօրեն Անուշիկ Ղուկասյանի հետ մեր գրույցի ժամանակ:

2000 թվականն էր, որ Անուշիկը, ավարտելով պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետը, արարելու, բարիք գործելու անհագ մղումով «տիրացավ» իր կոչմանը՝ ամեն մի օրը, ավելում ու եռանդը նվիրելով երեխաներին: «Մեր աշխատանքն անմնացորդ նվիրում է պահանջում: Երեխային կրթելն ու դաստիարակելը նուրբ ու կարևոր ոլորտ է, այն պետք է փայ- փայլել աչքի լույսի մեջ: Այս գործի ամեն օրն ու վայրկյանը նվիրման պահ է» - իր ընտրած ուղին այսպես է բնութագրում երիտասարդ տնօրենը:

Եվ, իրոք, կրթահամալիրում տեսածդ չես կարող չտեսնելու տալ: Տանտիրոջ հոգածու- քյամբ, ողջ աշխատա- կազմի ձեռքերով խը- նամված պարտեզը, ծաղիկն ու թուփն ան- գամ ունեն իրենց ուսա- նելի տերը, գեղեցկու- քյունը տեսնելու ու վա- յելելու հաճույքը թող փոխանցվի մեր նոր կյանքի փոքրիկ մար- դուն, լիիրավ քաղաքա- ցուն:

Երիտասարդ տնօրե- նը դաստիարակչական աշխատանքի կազմա- կերպման իր ուրույն սկզբունքներն ունի: Նրա բոլոր ձեռնար- կումների կենտրոնա- կան դեմքը երեխան է:

Դաստիարակության նրա մոտեցումներն ու մեթոդներն ապահո- վում են երեխայի ակ- տիվ վերաբերմունքը շրջապատի նկատմամբ, ձևավորում բարոյական դիրքորոշումը, բնորոշում վարքագիծը և իրական պայմաններ ստեղծում երե- խայի դրական որակների ձևավորման համար:

Ի՞նչով կարելի է բացատրել կրթական այդ ոլորտի նկատմամբ այս առանձնահատուկ վերաբերմունքը:

Գուցե նրանով, որ առաջին ուսուցիչներ են ծնողները. մայրը ոլորտի վաստակաշատ մանկավարժ Գոհար Խուրշուդյանը, թե հայրը՝ Դավիթաշենի համայնապետ Սուրեն Ղուկասյանը, որն առանձնահատուկ վերաբերմունք է դրսևորում նախակրթա- րանների նկատմամբ, շատ բան անում դրանց կայացման հա- մար:

Ի դեմս Սուրեն Ղուկասյանի, մարդկանց մեջ վերահաստա- տվում է հավատն ու վստահությունը վաղվա օրվա նկատմամբ: Համայնքի մարդիկ թիկունքից զգում են ապահովություն, պաշտպանվածություն, գոտեպնդվում են, ոգևորվում ու հեշտու- քյամբ հաղթահարում երբեմն անհաղթահարելի թվացող խոչընդոտներ:

Ահա մի կարծիք նրա մասին, որ ամեն ինչ է ասում: Սվետլանա Մակարյան - համայնքի բնակիչ. «Մարդկային մի տեսակ կա,

Թիվ 219 նախակրթական համալիրի տնօրեն Անուշիկ Ղուկասյան

որին ոչ մի անմաքուր միտք չի կաշուն: Ով ճանաչում է Սուրեն Ղուկասյանին, վստահորեն կարող է պնդել, որ նա արժանի է բացառիկ տիտղոսի, որն արտահայտվում է ընդամենը երկու բառով. լավ մարդ»:

Աշխատակիցների ընտրությունն էլ կրթահամալիրում պատա- հական չէր կարող լինել: Տնօրենն առանձնակի ջերմությամբ է խոսում և հպարտանում իր դաստիարակներով: «Ոչինչ այնպես չի զարմացնում, չի գրավում մեր սաներին, ոչինչ այնպիսի ուժով չի մղում նրանց դեպի լավն ու բարին, որքան այն օրինակը, որ տալիս են խելացի, մտքով շռայլ դաստիարակներ Արմի- են Մինասյանը, Հեղինե Հարությունյանը, Լիլիթ Աբրահամյանը, ավագ մանկավարժ Անիկ Մես- րոպյանը, բուժքույր Սի- րունիկ Մովսիսյանը, որոնք նախակրթա- րանում հասակ առնող իրենց սան-զավակնե- րին տալիս են ծնողի ջերմությունն ու հոգա- ծությունը: Նրանք կարո- ղանում են մանկանալ, զգալ երեխաների աշ- խախին ու ապրում են նրանց հետաքրքրու- քյուններով: Հոգի ու սեր են դնում իրենց գործի մեջ» - հպարտորեն ներ- կայացնում է տնօրենը:

«Մատղաշ սերնդի

կրթության և դաստիարակության հարցը պետք է մնա պետու- քյան հիմնախնդիրներից մեկը: Կրթել ու դաստիարակել համա- կողմանի զարգացած երեխաներ. ահա նախադպրոցական հիմնարկների աշխատողների առաջնահերթ նպատակը» - հա- մոզված է Ա. Ղուկասյանը ու ցավում է, որ ճիշտ չի գնահատվում նախակրթարանների գործունեության կարևորությունը: Մինչ- դեռ հենց այստեղից է սկսվում ամեն ինչ: Հենց նախակրթարա- ններում է ձևավորվում մանկան աշխարհաընկալումը, այստեղ է, որ նա անցնում է ինքնահաստատման ճանապարհ, և կարևոր է, որ այդ ճանապարհն ընթանա գիտակ մարդկանց՝ հոգեբան- մանկավարժների մշտական հոգածության ներքո:

Այս խնդիրները իրենց լուծումը գտել են Անուշիկ Ղուկասյանի զխավորած կրթահամալիրում: Երեխայի համար այստեղ ապա- հովված է նպաստավոր միջավայր. հնարավորություն է ընձեռ- նված մանուկներին ձեռք բերել վարվեցողության, առարկայա- կան հարուստ գիտելիքներ, դրսևորվել յուրովի, ձևավորվել որ- պես ապագա դպրոցական: Կրթահամալիրն, ասես, ընտանիքի շարունակությունն է երեխայի համար:

Ավագ մանկավարժ Անիկ Մեսրոպյան

Եվ ինչը չի կարողանում տարբեր հանգամանքների պատճառով տալ ծնողը կամ խնդիրներ է ունե- նում նրա հետ շփվելիս, տալիս, լրացնում, շտկում է նախակրթա- րանը, որտեղ դաստիարակների աշխատանքն ամենօրյա ընդհա- նուր ստեղծագործական որոշում- ների ու հետևողականության շնոր- հիվ հազնում է մորամոր ծրագրե- րով ու ձեռնարկումներով: Տնօրե- նի խորին համոզմամբ՝ իր դաս- տիարակները հոգեբանական որո- շակի մոտեցումների տիրապե- տեց բացի, ունեն երեխայի երևա- կայության մեջ թափանցելու, ստեղծագործելու կարողություն: Եվ պիտի հասնեն այն բանին, որ երեխան ամեն անգամ կրկին հան- դիպելու ցանկությամբ հրաժեշտ տա իրենց:

Դավիթաշենի թիվ 219 կրթա- հալիրի ամեն նոր օրը երեխաների համար դառնում է անակնկալնե- րով լեցուն, նշանավորվում է բազ- մաթիվ միջոցառումներով: Մեծ շուքով նշվում են ազգային տոնա- կատարությունները, կազմակերպ- վում սաների ձեռքերով պատ-

II հերթի դաստիարակ Լուսինե Գալստյան

I հերթի դաստիարակ Հեղինե Հարությունյան

րաստված ինքնատիպ գործերի ցուցահանդեսներ, նա- խաձեռնվում են թատերականացված միջոցառումներ: Իսկ գեղեցիկ ձևավորված և խմամբով նախապատ- րաստված սենյակներում կազմակերպված տրամաբա- նական ու խաղալիքների օգնությամբ մտավարժանք- ները նպաստում և հնարավորություն են ստեղծում երեխայի մտահայեցողության զարգացման համար:

Անուշիկ Ղուկասյանը հաճախ է զովեստի խոսքեր ու շնորհակալագրեր ստանում քաղաքապետարանից,

համայնապետարանից, երեխանե- րի ծնողներից, որոնցից յուրա- քանչյուրը կցանկանար թեկուզ մի պահ մանկանալ՝ զգալու այն հոգա- տարությունն ու սերը, որով շրջա- պատված են երեխաները այս նա- խակրթարանում:

«Այսօրվա երեխան վաղվա համ- րապետության մանրակերտն է, կա- յացող ապագան: Գլխավորը երեխա- յի անհատականության, ունակու- քյունների ու մտքի զարգացումն է: Երեխաներն ու դաստիարակող մանկական հիմնարկությունները միշտ եղել են ու կմնան որպես ազգա- յին անձեռնմխելի զանգ ու հարս- տություն» - եզրափակում է Անուշիկ Ղուկասյանը և ամսահման լավատե- սությամբ սպասում այն օրերին, երբ հայ ընտանիքներն առանց երկ- մտանքի իրենց զավակներին կու- դարկեն անհրաժեշտ բոլոր պայ- մաններով հագեցած, բարձրակարգ մասնագետներով համալրված նա- խակրթարաններ:

Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ
Երևան-Կալուգա

ԽԱՉԱՏՐ ԴՐԱՎՅՈՒՄ

Պրահայում մինչև հաջորդ տարվա ապ- րիլի 24-ը խաչքար է տեղադրվելու քաղա- քի կենտրոնում գտնվող Ֆրանց Վերֆելի տան դիմաց՝ նվիրված Հայոց ցեղասպա- նության զոհերի հիշատակին:

ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ

ՎԵՐԱՆՈՒՄ ԵՆ

Վերջին 10 տարիներին Թուրքիայում ազգականների միջև ամուսնությունները 20 տոկոսից հասել է 23-ի, ինչի հետևան- քով նրանցից ծնված հաշմանդամ երեխա- ների քանակը հասել է 100 հազարի: Պրոֆեսոր Հալուք Թոփալօղլուն հայտա-

րարել է, որ «մկանների հյուծվածություն» հիվանդությունը ժառանգական է և ավելի հաճախ դրսևորվում է տղա երեխաների մոտ, միաժամանակ ճշելով, որ դա ավելի հա- ճախ նկատվում է ազգականների ամուսնու- քյունից ծնված երեխաների մոտ: Նա ասել է, որ այդ հիվանդությունը հիմնականում ար- տահայտվում է երեխայի կյանքի 5-6-րդ տա- րիներին:

ԱՐՄԵՆՊՐԵՍ

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՔՎԵ

«Շուշի» հիմնադրամը ներկայումս անց- կացնում է «Ով է ցանկանում, որ հիմնավոր Շուշի բերդաբաղրը դառնա համայն հայության կրթամշակութային մայրաքաղաքը» համապատասխան

համրաքվե: Վերջերս Ստեփանակերտում բացված «Շուշի» բարեգործական հիմնադրամի Ստեփանակերտի մասնաճյուղի գրասենյակից՝ ի հավաստումն համաձայնության, համրաքվեի մասնակիցները Հայաստանում և Ափյուռքում «Յունիբանկի» «241001541929 EUR» և «241001141928», իսկ Արցախում «Արցախբանկի» «223001030137» հաշվեհամարներին են փոխանցում նվազագույնը 500 դրամ (1 եվրո կամ դոլար) խորհրդանշական գումար՝ նշելով անուն, ազգանուն, բնակության վայրը, որոնք համրաքվեի թափանցիկությունը ապահովելու նպատակով կիրառարակվեն հիմնադրամի «www.shoushi.am» կայքում:

162-2022

05.05.2007

Կարճադոշի օրը ժողովրդական տոն

Կարճադոշը Լեռնահովիտ գյուղը գոտևորող սարերից մեկն է, որի վրա, հնուց եկող գրույցների համաձայն, 4-5-րդ դարերում ապրել և հավերժական հանգրվան է գտել Սուրբ Ստեփանոս Նախավկա անունով ճգնավորը: Այնուհետև նրա կացարանն ու շիրիմը հսկել են երեք կույս քույրեր, որոնք հետո քարացել են: Լեզենդ է, թե իրականություն, բայց պատմում են, որ սարի ընդերքում թունելների մի ողջ համակարգ կա, որոնք սարի ստորոտում եղած քարհանքները կապում են գյուղի հետ: Ասում են, որ քարհանքում աշխատող բանվորներից մեկը մի գիշերվա մեջ հարստացել է, և մեկնելով Թբիլիսի, աղա է դարձել: Շատ է պատահել, որ գյուղում նոր տան համար հիմք փորելիս մարդիկ մեծածավալ կարասներ են գտել, որոնց մեջ հացահատիկ և ալյուր իիշեցնող մնացորդներ են եղել: 19-րդ դարի 30-40-ական թվականներին Լեռնահովիտի (մախկին Ղարաքիլիսան) բնակիչներից հուշեր են մնացել, որ գյուղի տեղում ոչինչ չի եղել, բայց սրբատեղին Կարճադոշը եղել է, որ Կարճադոշի տակ մեծ եկեղեցի կա թաղված, որ գյուղի տեղում քաղաք է եղել «Քյուչուք Իստանբուլ», այսինքն «Փոքր Ստամբուլ»: Ընդ որում սրբատեղիի մասին երազ է տեսել գյուղի ծերունի մարդկանցից մեկը: Շատերի նման Կարճադոշը նույնպես համարյա մոռացվել է սովետական տարիների ընթացքում:

Ու երբ 1995 թ. հունիսի 17-ին, տասնյակ տարիների ընդմիջումից հետո, Կարապետյանների ընտանիքը նախաձեռնեց Կար-

ճադոշի օրվա հարությունը, գյուղի մեծահասակները աստիճանաբար վերհիշեցին սրբատեղին կատարվող ուխտագնացության մանրամասներն ու Սրբի հրաշագործությունները: Իսկ մեկ տարի անց սրբավայրում մատուռ կառուցելու նախաձեռնությամբ հանդես եկավ գյուղի Զայրապետյան ընտանիքի ներկայացուցիչ Արարատ Զայրապետյանը: Եկեղեցին օծվեց 2001թ.

Անցած տարիներն աստիճանաբար վերականգնեցին ու հղկեցին Կարճադոշի ուխտի ավանդույթները: Սկզբում որպես մատուռ, իսկ 2001 թ. հայ Կաթողիկե եկեղեցու Տաշիրի հոգևոր հովիվ Զայր Գևորգ Պալյանի կողմից որպես եկեղեցի, օծված շինությունը դարձավ հավատավոր մարդկանց հույսի և աղոթքի վայր: Իսկ Կարապետյանների ընտանիքի մշտական ուշադրությունն ու հոգացությունը Կարճադոշի օրը դարձրին ժողովրդական տոն:

Ու ամեն տարվա մամն, այս անգամ նույնպես հունիսի 17-ին Կարճադոշ ուխտի էին եկել հայ և այլազգի ահել ու ջահել, քրիստոնյա ու աղանդավոր, հավատացյալ ու աթեիստ: Նույնիսկ ամենափոքր հնարավորության դեպքում այդ օրը գյուղ են գալիս արտերկրում ապրող շատ Լեռնահովիտցիներ, որոնք սարը ուխտի են բարձրանում, մատաղ են ամուսնում...

Այդ օրը Կարապետյան գերդաստանը ողջ գյուղին մատաղ է բաժանում:

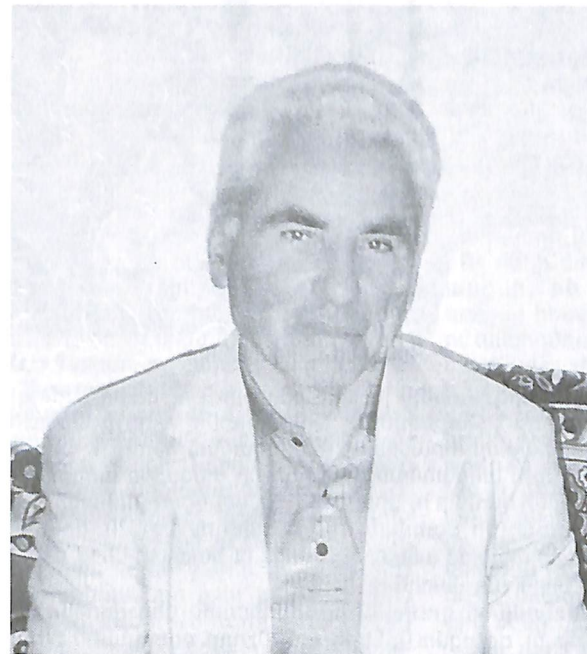
Աղասի ԶՈՎՅԱՆՆԻՍՅԱՆ

ԱՍՊԵՏԸ

Սմբատի մասին է խոսքը: Լիճք գյուղում ծնված Գարեգին Լպուտյանի որդին: Չեմ կարող մտաբերել՝ ո՞ր թվականին օպերայի թատրոնի բեմում ինչ մրցաշար էր (լինելով թունդ չախմատասեր՝ առիթը բաց չէի թողնում ներկա լինել խաղի ընթացքին): Առաջին անգամ էդտեղ տեսա Սմբատին ու... հիացա նրա արտաքինով՝ միհարավուն, բարձրահասակ, կոպիտ տաշած, բայց շատ առնական դեմքով, դեմք, որ արտահայտում էր կամք և արժանապատվություն, միով բանիվ՝ ազնվականի կեցվածքով երիտասարդ: Հեռվից հեռու դեռ անծանոթ հմայվեցի նրանով: Ինչ-որ մի հարազատական զգացում արթնացավ իմ մեջ ու չգիտեմ ինչու մտածեցի՝ աշխարհի չեմպիոններ ունեցել ենք, տաղանդներ՝ ինչքան ասես (ամուսնները չեմ թվում, որովհետև, իսկապես հուրախություն մեզ, նրանք շատ-շատ են), բայց Սմբատ Լպուտյան չենք ունեցել: Նկատի ունեմ ոչ միայն նրա բնատուր տաղանդը, այլև մարդկային նրա տեսակը: Բայց վիճակվեց ծանոթանալ նրա հետ և էսօր հպարտությամբ ասում են, որ նրա ընկերն են: Նա իմ փոքր, սիրելի, խելացի, ապերիկ հպարտությունն է... Հիմա ամեն անգամ նրան հանդիպելուց հետո սիրտս լցվում է մի թանձր ուրախությամբ ու ջերմությամբ ու նաև գոհամուն են, որ մեր ազգը ծնել է էդպիսի տաղանդ, էդպիսի ազնվաբարո մարդու: Պարզապես անհմար է գերազանահատել են ամենը, ինչ ամուսն է էսօր Սմբատը Զայաստանի չախմատային կյանքում: Ես պահին նա ղեկավարում է իր իսկ ստեղծած «Շախմատային ակադեմիան», որն արդեն նրա ջանքերով երկու տասնյակից ավել մասնաճյուղեր ունի մարզերում ու շրջաններում, անշուշտ նաև Արցախում: Հարկ է տեսնել, թե ինչ ոգևորությամբ, ինչ նվիրու-

մով է առաջ տանում էդ գործը՝ հազար ու մի խոչընդոտներ հաղթահարելով: Հավատացած են, որ «Ակադեմիայի» մեծ արդյունքներին ակնատես կլինենք ոչ շատ ուշ: Վար ամողի պես իմաստուն, հմուտ, անսովոր կառուցում ու հարստացում է մեր հոգևոր աշխարհը, և մեր ինքնատիպության, գյուղյան մեր հենքն ու հիմքն է: Մարդ քաղաքացի: Տարիներ շարունակ ուշի-ուշով հետևել են նրա պահվածքին, նրա գործունեությանը, նրա ելույթներին, նրա փայլուն հաղթանակներով հիացել են միշտ, իսկ երբեմնի անհաջողությունների ժամանակ տխրել բնականաբար, բայց սա չէ կարևորը: Կարևորն էն է, որ մեր կյանքում էսօր Սմբատ Լպուտյան կա, կարևորն էն է, որ էսօր համաշխարհային օլիմպիադայի մեծագույն հաղթանակի գործում Սմբատն էլ ունեցավ իր բաժինը ու իր ընկերների հետ պարզեց մեզ երջանկության աստեղային ժամեր: Ինչի՞ արդյունք էր էս անգերազանահատելի հաղթանակը՝ հարցնում են իմքս ինձ: Կարծում եմ՝ առաջին հերթին մեր անկախության, մեր պետականության: Եվ իհարկե Արցախյան պատերազմի սխրանքի շարունակությունն էր: Սա մեր ցեղի հոգևոր անսպառ ուժի վկայությունն է նաև: Այո, պարզվում է, որ եթե պետությունը, պետական այրերը Սերժ Սարգսյանի օրինակով հովանավոր ու տեր լինեն, հայն ընդունակ է ուզածը բնագավառում սրտում արևներ ծնել, Համո Սահյանի տողերով ասած՝ «ինքն իրենից բուսնում, աճում է...»: Ցեղը հայոց զարթոնք է ապրում, սրանք մեր առաջին հաղթանակներն են, առջևում մեզ մեծածնած գործեր են սպասում, ամասելի նվաճումներ: Երկրում էսօր թելադրում ու մթնոլորտ են ստեղծում կիսագրագետ, մութ կենսագրություններով արարածներ, իրենց միտ ու կացով, մտա-

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻ ՀՈՒՇԱՄԵԴԱԼ ՀԱՆՁՆՎԵՑ ԲԱԶՄԱՎԱՍՏԱԿ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԻՆ

Հուլիսի 28-ին մարդաշատ էր Լեռնահովիտի Սարգիս Կարապետյանի անվան դպրոցը: Հանդիսավոր միջոցառման հավաքվածները գիտեին, որ Լեռնահովիտի դպրոցի մախկին տնօրեն, բազմավաստակ մանկավարժ, բարեգործ, գյուղի համայնքի հարգված ու սիրված անդամ Սարգիս Կարապետյանին ՀՀ վարչապետի հուշամեդալ էր հանձնվելու:

Հուշամեդալի հանձնման հանդիսավոր արարողությունը բացեց Լեռնահովիտի գյուղապետ Արշակ Վելիցյանը: Ողջունելով ներկաներին, նա կարվամբ նշեց.

- Այսօր տոն է ողջ Լեռնահովիտի համար, քանի որ ընկեր Կարապետյանը նաև հավաքական կերպար է գյուղի և յուրաքանչյուր Լեռնահովիտցու համար:

Խոսելով Սարգիս Կարապետյանի մանկավարժական գործունեության մասին, դպրոցի տնօրեն Ռուբեն Մուրադյանը առանձնացրեց այն մեծ ներդրումը, որ նա ունեցել է դպրոցի զարգացման և սերունդների կրթության ու դաստիարակության գործում:

- Ընկեր Կարապետյանը 55 տարի ոչ միայն ուսուցչություն է արել մեր դպրոցում, այլ նաև ղեկավարել է դպրոցը, - ասաց նա: - Բոլոր այդ տարիներն էլ եղել են քրտնաջան աշխատանքի, մաքառման ու դժվարությունների հաղթահարման տարիներ: Նա երբեք չի հանգստացել ձեռք բերածով ու հաջողություններով, որոնք այնքան շատ են: Նա միշտ իր ստեղծագործ աշխատանքը շարունակել է մանկավարժական առաջավոր փորձին ու մեթոդներին: Նրա աշխատանքի բնութագրիչ կողմերից են նաև համակ ուշադրությունը գործընկերների սոցիալական հարցերին և հոգատարությունը աշակերտների նկատմամբ:

Իր խոսքի վերջում Ռ. Մուրադյանը նշեց, որ չնայած Սարգիս Կարապետյանն արդեն դպրոցում չի աշխատում, բայց այսօր էլ սերտորեն կապված է մանկավարժական ու աշակերտական կո-

լեկտիվների հետ, առաջվա նման ուշադիր է ու հոգատար:

Իր խոսքում Տաշիրի քաղաքապետարանի կրթության, մշակույթի և առողջապահության բաժնի պետ Կնյազ Սարգսյանն անդրադարձավ Կարապետյան գերդաստանի անցած ուղուն՝ շեշտելով, որ աշխատասիրությունը, նպատակասլացությունը, պատասխանատվությունը գործի նկատմամբ ու հասարակական ակտիվությունը ժառանգաբար սերնդեսերունդ են անցնում:

- Հարգելի ընկեր Կարապետյան, - իր ելույթում ընդգծեց նա, - Ձեր հայրը՝ Ստեփան Կարապետյանը, ճանաչված ու հարգված բրիգադավար է եղել գյուղում, երկու անգամ ընտրվել է ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի դեպուտատ: Ձեր ավագ որդին՝ Կարեն Կարապետյանը, երեք անգամ անընդմեջ դառնում է ՀՀ Աժ պատգամավոր և այսօր Զայաստանի ազդեցիկ քաղաքական դեմքերից մեկն է: Ձեր կրտսեր որդին՝ Սամվել Կարապետյանը, ճանաչված գործարար է, ում անունն ու գործը թնդում են և մախկին ՀԽՍՀ երկրներում, և նրա սահմաններից դուրս: Աշխատելու և արարելու, մարդկանց նեցուկ լինելու ձգտումը Ձեր գերդաստանում փոխանցվում է և շարունակվում սերնդից սերունդ:

Տաշիրի համայնքների միության անունից նա Սարգիս Կարապետյանին հանձնեց շնորհակալագիր և հուշանվեր:

ՀՀ վարչապետի խորհրդական, ՀՀ կառավարության սոցիալական հարցերի կոորդինատոր Արամ Կարապետյանն իր խոսքում կարևորեց այն մեծ դերը, որ համայնքի կյանքում ունեն Ս. Կարապետյանի նման հարգված մարդիկ: Ընթերցելով ՀՀ վարչապետի որոշումը՝ Ս. Կարապետյանին ՀՀ վարչապետի հուշամեդալով պարգևատրելու մասին, նա ընդգծեց, որ այս պարգևատրումը համարապետությունում թվով 10-րդն է և տվյալ հուշամեդալով պարգևատրվում են հատկապես մեծ վաստակի համար: Հուշամեդալի հետ նա Սարգիս Կարապետյանին փոխանցեց նաև վարչապետ Անդրանիկ Մարգարյանի բարեմաղթանքները:

Շնորհավորական իր խոսքում բազմավաստակ մանկավարժ, Տաշիրի քաղաքապետարանի սպորտի և երիտասարդության հարցերի բաժնի պետ Գրիշա Բաղդասարյանն ասաց.

- Կարապետյան գերդաստանն իր ողջ գործունեությամբ ծառայում է մեր ժողովրդին: Եթե Տաշիրում և Լեռնահովիտում մեծածավալ բարեկարգման ու վերանորոգման աշխատանքներ են ընթանում, ուրեմն դա կատարվում է Կարապետյանների ընտանիքի միջոցներով, այդ աշխատանքները շարունակական են ու տարեց-տարի դառնալու են ավելի ընդգրկուն:

Ներկաների բուռն ծափահարությունների ներքո ամբիոն բարձրացած Սարգիս Կարապետյանը շատ հուզված ու զգացված խոսեց այն մասին, որ դաշինքում ներկա է իր, ու ոչ միայն իր, այլև շատ-շատերի ուսուցիչ Ամիրխոս Զայրապետյանը, մարդ, որի դերը մեծ է իր և հաջորդ սերունդների կրթության ու դաստիարակության գործում: Ելույթի վերջում նա շնորհակալություն հայտնեց ՀՀ կառավարությանն ու ՀՀ վարչապետին իր աշխատանքի բարձր գնահատականի համար:

Հանդիսավոր միստի իրենց մախկին, բայց միշտ սիրելի ու անբաժան ուսուցիչն ու տնօրենին հաներգային ողջյուն նվիրեցին դպրոցի աշակերտները:

Աղասի ԶՈՎՅԱՆՆԻՍՅԱՆ
Տաշիր - Կալուգա, «Գործարարին»

ծելակերպով ուզում են սպանած լինել հայ մարդու հավատը իր ուժերի նկատմամբ, ուզում են խլել նրա հույսն ու հավատը: Բայց չէ, անկոտրում մարդիկ կան, որ ճեղքում են էդ խավարը ու լույս բերում մեր երկիր: Ի հեճուկս դրանց: Կարելի է պատկերացնել, թե երկրում կարգ ու օրենք լինի, եթե արդարություն լինի ինչպես կպոռթկան հայոց գեներում միրիաժ կամ ճամփա չգտնող ուժերը... Հավատանք-հավատանք, քանի որ առաջ են գալիս հրաշք ծնունդներ: Լպուտյանները մեզ օրինակ: Երբեմն Սմբատին հարցնում են նրա ընկերների մասին՝ Վահան-յա՞նը... Օ՜, օօ, նա ... Ու մի շարք շռայլ գովասանական խոսքեր,

հիացումը: Հակոբյա՞նը ... Վովա՞ն - Օ՜, օօ, նա ... Արոնյա՞ն ... Օ՜, օօ, նա ... Կարեն՞ը, Արտաշեն՞ը, Գաբրիել՞ը ... (Սասնա խենթը ուրկե՞ծ ծլավ մեր մեջ): Առանց կեղծավորության, առանց կեցվածքի հավատ ընկերների նկատմամբ, բարյացականություն և հպարտություն: Ես էլ եմ միանում ու հպարտանում էդ տղաներով, նաև Արշակ Պետրոսյանով: Դուրս, որոնք մասին դեռ շատ են խոսելու ու գրելու աշխարհում, մարդիկ, որոնք անմահացրին իրենց անունները մեր պատմության ոսկյա էջերում: Կեցե՛ք...

Սոս ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Գուսան Չաքարյան երգիչը Լոռու

Գուսան Չաքարյանն իր անսամբլի հետ

Գուսանի զերդաստանը

Գուսան կոչվում է իր որդու անունով և չի տրվում մարդուն։ Սա կոչում է, որ ժողովուրդը և մկրտում և շնորհում մարդուն։ Եվ մարդը դառնում է ժամանակի որդեգիրը, մարդը դառնում է գուսան։

Հին է արվեստը գուսանական։ Այն գալիս է վաղնջական ժամանակներից։ Հայ ստեղծագործական համարն առանձնահատուկ ցայտունությամբ է դրսևորվել այդ ասպարեզում՝ ստեղծելով գուսանական արվեստի ճշմարիտ գոհարներ։

Գուսանական ասպարեզ մտնող յուրաքանչյուր անհատ պետք է դիմանա ժամանակի դատին։ Դիմացողներից մեկն է Լոռեցի գուսան **Սարգիս Չաքարյանը** էր։

Վաղ հասակից երևակվել են պատանի Սարգիսի սերն ու ստեղծագործական կարողությունները բառ ու բանի, աշուղական երգ ու երաժշտության նկատմամբ։

Մեր ժողովուրդն իր սերն ու ապրումներն արտահայտել է մաս գուսան Չաքարյանի հմայիչ երգերով։

Չաքարյանի արվեստի արմատները խիստ հայկական են։ Նա էլ մեծ գուսանների նման բանաստեղծ է, երգեր է հորինել ու երգել։ Երգել է խինդ ու տրտմություն, ժպիտ ու բերկրանք, սեր ու կարոտ՝ դառնալով բոլորին, համամարդկային, վեհ ու քնքուշ։

ԶՔՆԱՂ ԼՈՌԻ

Հազար ու մի պարտեզ մտա, Սոխակ, շուշան, վարդ չտեսա, Բայց քո գրկում չքնաղ Լոռի, Եղնիկի պես սիրուն տեսա։

Սիրուն տեսա ու տարվեցի, Սիրտս խնդաց, արտասվեցի, Անզուգական իմ լեռների Օղոն սնված մարալ տեսա։

Զքնաղ Լոռի, շատ սիրուն ես, Զմեռ է, բայց դու գարուն ես, Անզուգական, դրախտային, Եղենական մի պարտեզ ես։

Լոռվա լեռներ, հպարտացե՛ք, Այս հանդեսին պար բռնեցե՛ք, Զաքարյանի սիրող սրտի երգը երգե՛ք, ուրախացե՛ք։

ՂԱՐԱԲԱՂ

Քո եղբայր Լոռուց բարևներ ունեն, Զան իմ Ղարաբաղ, ինչքան սիրուն ես, Անճամ Լոռվա սիրունների պես Զան իմ Ղարաբաղ, բյուր հազար ունեն։

Եղա դաշտերում քո լայնատարած, Ուր հնում նույնիսկ կանաչ չէր բուսած, Իսկ այժմ սպիտակ ոսկով են պատած, Սիրուն Ղարաբաղ, բուրաստան տեսա։

Գուսանի երգացանկն իր մեջ բնութային ու մարդ է ընդգրկում։ Լոռին ծնողն է Չաքարյանի, Չաքարյանը՝ երգիչը Լոռու։ Լոռին գուսանի համար առաջին ու անդամաճան սերն էր, ապրումի ու զգացմունքի, անսահման գովերգումի անսպառ աղբյուր։ Լոռին Չաքարյանի համար ոչ միայն սեր էր, այլ սիրո չափանիշ, ապրումի ու զգացումի սահման։ Իր լեռների ու ձորերի, նրա՝ մարդու նկատմամբ տածած անսահման սերն ու կարոտը վեր է աճում ընդհանուր սիրո՝ առ մարդն ու երկիրը։

Տասնամյակներ գուսանն իր արվեստով մեր ժողովրդի սիրո, ապրումի ու զգացմունքների ամենօրյա թարգմանն էր։ Այսօր էլ, թեև սակավ, բայց կարոտի ու զգացմունքների բուռն ապրումի պահին հնչում են նրա երգերը։

Ինչ էլ երգել է գուսանը, դրանք չկրկնվող, յուրահատուկ հմայք ունեցող ազգային անզուգական գանձեր, գուսանական մնայուն արժեքներ են։

Արվեստի, մշակույթի մարդը մահվան թիվ չունի, նա միայն ծննդյան թիվ ունի և շարունակվում է անվերջ։

Չկա գուսանը։ Բայց կան ու կմնան նրա ինքնատիպ, սքանչելի երգերը՝ որպես հոգու կարոտ, որպես հույսի ու հաղթանակի պատվար։

Զան իմ Ղարաբաղ, քեզ բարով տեսա, Դեռ վաղուց սրտիս փափագը առա, Հողդ ու ջուրդ ինձ հարազատ են Զքնաղ Ղարաբաղ, քեզ դրախտ տեսա։

Քո երկնասլաց լեռներով անցա, Ամենուր խինդ ու եռուզեռ տեսա, Խիզախ բալեթիք քրտնաքան ու ժիր, Զան իմ Ղարաբաղ, քեզ արժան տեսա։

Չաքարյանս, քեզ երգել են ուզում, Կարոտս առնել, գնալ են ուզում, Քո գալիք վաղը պայծառ են ուզում, Զան իմ Ղարաբաղ, քեզ ծաղկած տեսա։

ԻՄԱԲԱՐԻԳ ՄԵՌՆԵՄ

Զաթինդաղ լեռան զով քամիներից, Հասկերը մեղմիկ շորոք են գալիս, Ասես խաբար են բերում իմ յարից, Հանգիստ քուն անուշ իմ սև աչքերիս։

Խաբարիդ մեռնեմ, յար բոլիդ մեռնեմ, Մոր ազիզ բալա, մուրազիդ մեռնեմ։

Այդ ավետաբեր լուրը իմ հոգում Յար քո կարոտն է նորից արթնացնում, Նոր փառքի տանում կոլխող դաշտերում, Հնձում են առատ հաց տալու երկրիս։

Խաբարիդ մեռնեմ, յար բոլիդ մեռնեմ, Մոր ազիզ բալա, մուրազիդ մեռնեմ։

Էջը պատրաստեց Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԸ

«Գործարար» ամսագրի աշխատակազմն իր խորին շնորհակալությունն է հայտնում գուսանի եղբոր աղջկան՝ Նաիրա Չաքարյանին, անհրաժեշտ նյութեր տրամադրելու համար։

ՏԱՆՈՒՄԻ ԵՐՎԱԾ ՀԱՅՐԵՆԻՔ

«...ցեղի փականքը...» Գ. Նժդեհ

Հայաստանի Հանրապետության ամենաառաջին դեմքերը կարող են չցնցվել այս անգամ խոսքը քառակուսի կիլոմետրերով չափվող երկրի մասին չէ. այստեղ այդ մասին կարելի է ընդամենն արձանագրել, այն էլ միայն հերթական Ալեքսանդրապոլ ստորագրելու պահից, մինչ այդ նրանք համառ են, ինչպես ոչինչ։ Կա ևս մի Հայրենիք, որ ավելի խորն է ու վսեմ, որ երկրումն է, որ պարզապես Մարդ է կոչվում։ Այդ Հայրենիքը տանու է տրված գավառամիտ քրոխկաներին։

Արցախյան շարժման ու երկար տևած ռազմական բախման ժամանակ երևանում մարդիկ դեռևս Մարդ էին, որ երբեք մտքերով չէին անցկացնի այգիներում սեփական տներ սարքել, երկրաշարժ տեսած երկրում անձոռնի ու խախտու կցականություններով առաջ շարժվել, նույնամիջ թվերով մեքենաները բշել կայծակնային արագություններով՝ արհամարհելով պարկեշտության պատճառով այդ հնարավորությունից զուրկ քաղաքացիների նույնիսկ գոյության իրավունքը, ափսոսալ հանուն Արցախի արած իրենց զոհողությունների համար, սրբազան դահլիճներում տեսնել «համերգների» ելած կենդանաճանաչությունները։ Շարունակությունը, կամ որ նույնն է սկիզբը, կարելի է տեսնել կարդալով հարեմագու «Հայոց պատմության» վերջնամասը։

Հիմա երևանից, առնվազն նրա կենտրոնական հատվածներից, անհետացել են նրանք, ովքեր Շարժման տարիներին հեռուստացույցով լսած մի ամարդար բառի պատճառով խմբվում էին հեռուստատեսության, կառավարության, խորհրդարանի շենքերի առջև, ովքեր ոչ թե կիլոգրամանոց ոսկե շղթաներ էին կրում պարանոցներին ու թաթերին, այլ տարիներով կուտակած իրենց խնայողություններն էին ուղղորդում Արցախ ու երկրաշարժի գոտի, ովքեր բազմահազարանոց ցույցերում չէին հայիտյուն ու չէին կարող պատկերացնել, որ երբևէ իրենց քաղաքի կենտրոնն ու խորհրդարանը լցվելու են վաղ քաղաքի կերպարանքներով, ովքեր ոչ միայն չէին անցնի կարմիր լույսի տակից, այլև իրենց մեքենաներով անվճար տեղափոխում էին մարդկանց, ովքեր հարգում էին ուսուցչին ու առանց արժանիքի՝ երազում անգամ իրենց չէին երևակայի համալսարանի, ծարտարագիտականի կամ մեկ այլ բուհի հարցեր տնօրինողների սովորում նույնիսկ, ովքեր տղամարդկություն էին համարում ոչ թե զավառական հոխորտանք, այլ տարեցին, կնոջը, մանկանը գիշերել ու կիրթ մարդկանց շրջապատում ինքնատիպաբար ունենալը, ովքեր անափ գորովանքով ընդունեցին Սում-գաիթից ու Բաքվից մագապուրծ իրենց քույր-եղբայրներին ու այսօր ապշած են հենց իրենց երկրորդ սորտի ընդոծին կարգավիճակից։

Այսպես երևանի ավանդույթներ ձևավորած մասերից արտասահմաններ ու ծայր

րամասեր են բշվել նրա իսկական տերերը, ինչպես ժամանակին անհետացել ու գրողի ծոցն են անցել Բաբելոնի, Կոստանդնուպոլսի... տերերը՝ տարածքը դարձնելով «կապիկների մոլորակ»։ Մեր մոլորակն էլ բարգավաճում է՝ Օպերայի շուրջ բուսած այլաճանաչություններով, քաղաքի՝ Աղդամի շուրջ դարձած հարաբերություններով, հաստատվիչ ու սափրագլուխ պետական պաշտոնյաներով, ովքեր քաղցկեղի մման սողոսկը են ամենուր։

Ոչ մեկի մտքով տասը տարի առաջ չէր անցնի, թե կարելի է մանկավարժի առանց հետին մտքի, միանգամայն բարի ու անվեճորեն ասել. «Կաճառի իմն ավտոտնակը, չէ՞ որ դու մանկավարժ ես»։ Այս ի՞նչ են արել խեղճ մարդու հետ. նրան այլևս ուսուցիչ պետք չէ։ Եվ անբարոյականություն է ամենք բարդել միայն ժողովրդի ստորին բնագոյների վրա։ Այդ նույն մարդն ընդամենը տասը տարի առաջ գիտակցում էր, որ հենց մանկավարժ, ինժեները, բժիշկը՝ մտավորականն է առաջին հերթին արժանի բարեկեցիկ լինելու, երազում էր, որ իր զավակն էլ նրանցից մեկը դառնա։

Թեև լկտիներ միշտ էլ եղել են, սակայն ընդամենը տասը տարի առաջ ոչ մի պաշտոնյա կամ հանկարծահաս մեծահասուտ իրեն թույլ չէր տա չարգելակել անխորհր բոլոր լուսաֆորների կարմիրի տակ, իսկ, ասենք, 22 և 900 համարներով BMW ամենամոր ավտոմեքենայի տերը պարզապես չէր քշի քո մեքենայի վրա, ինչ է թե հանդգնել ես ազդանշանել այն առիթով, որ խաչներով կենտրոնում, քթած ունենալով այլ քաղաքացիների, կարծում են մա՛հ օրենքի ու այդ օրենքի գերագույն պաշտպան մախազահի ու նրա՝ տղամարդկության մասին պատկերացումների վրա, անհուսրեն երկար գրուցում է այլ մեքենայի մեջ գտնվողների հետ։ (Այս համարը դիտմամբ և ճիշտ ասացի, քանի որ մինչ այս ասվածները պարոն մախազահը, վարչապետը, նախարարներն ու այլ պատահականները անհիմն բարոյախոսություն ու տրտունջ կհամարեն։)

Ու ինչքան էլ երկաթաքաղաքային դրույթով զննած դրվեց մեր պետության անկույնաքարի տակ, միևնույն է՝ չի լինելու այդ թաքուն փայփայվող Ամենայն Հայոց Նախագահը. այդ երկաթաքաղաքային ամենագրակիրները գալու, ուտել-խմելու, քրդական տոճիկ տալու ու գնալու են՝ Ամենայն Հայոցին թողնելով իրենց հետևից հավաքելու պաղ մատուցված կերակուրների հարսանքասեղանը։ Էլի մնացողներն են, որ, աչքը հեռանալու ծանփեքին, հանդուրժելու են այս սուպեր-հայրենասեր իշխանավորների գոյությունը, մինչև մի օր էլ «ապացուցվի», թե հայից դատարկված երևանն էլ, մնացածն էլ «գրավալ» տարածք են ու անհապաղ պետք է վերադարձնել գաղթականներին...

Եվ այստեղ չի օգնի ոչ մի ճամարտակություն, թե Նժդեհն այս ու այն է ասել (թժվար թե Նժդեհն իր երիվարները Լեռնահայաստանում մախշեր, ասենք, Շ նշանով ու բշեր խեղճների վրա կամ Հայաստանը մաս-մաս ծախքեր հատկապես ռուսին)։ Են մ օգնի Վանի, Սուրմալուի, Իգդիրի, Կարսի, Մուշի, Սասունի..., ամբողջ Երգի

եղանակի տեսությունը հեռուստատեսությամբ հաղորդելն ու այդ անուններով հայրենասիրաբար որկորարաններ աշխատեցնելը, չի օգնի լիբերալ չլինելով լիբերալիզմի անունով երգվելը, չի օգնի պահպանողականությունից հասկանալու համար անհրաժեշտ ուղեղի որոշակի գալարներ չունենալով՝ պահպանողականությունից խոսելն ու իրենցով այն վարկաբեկելը... չի օգնի ոչինչ։ Հի օգնի, որովհետև կեղծիքի աղաղակը երկինք է հասնում։

Մեր իշխանությունների տղամարդկությունը պատում է բացառապես Հայաստանի չարքաշ ժողովրդի վրա։ Հասկանում են, որ պարոնայք մախազահը, վարչապետն ու բարձրաստիճանները վախճում են իրենց կերպարանքով ծնած իրենց իրենցից, գիտակցում են, որ հենց այն օրը, երբ իրենք հանդգնեն որևէ մեծանախա խիզախի նկատմամբ օրենք կիրառել, կքակվի իրենց գոբայությունը՝ զավթած իշխանությունը և կհոշուտվեն իրենց իսկ զավակների կողմից։ Հասկանում են ու դրանից եկող իրենց անգործության կատաղությունը թափում մեզ վրա։ Լավ, ասենք թե բոլոր ոչ իշխանահաճ թերթերն ու հեռուստաալիքները փակեցին, հասչատրյան ու Բաբեյանյան տեսած դահլիճներում հնչեցրին Կիրովաբադի ավտոկալանների երաժշտությունը, բոլոր մտավորականներին (խոսքը ծախու զավառամիտների մասին չէ) բշեցին արտասահմաններ ու ծայրամասեր՝ սուզվելով աղքատության մեջ, չթողեցին անգամ քայլել մեր փողոցներում, երկրից հեռանալ չկարողացողներին էլ վերջնականապես վարժեցրին կաշառք տալ-առնելուն, բա հետո՞։ Մի՞ թե ասիստ չէ Մարդ տեսակը, որ ծրագրված վերացվում է. իսկ եթե հանկարծ մորի՞ց Մարդ պետք եղավ, ոչ թե տասը տարի հետևողականորեն կերտվող սորուկը։ Ցայսօր չեն հասկացել դրանք, որ հայաստանցուն իրենց կերպարանքով մատուցվող Արևմուտքը մեզնից այլ բան չի ակնկալում, չի պահանջում, չի խնդրում, այլ միայն Մարդկանց երկիր. զոնե հանուն Ղարաբաղի չսպանել Մարդ տեսակը։ Մեր պետության առաջին դեմքերն այլ առաքելություն չեն զգում իրենց մեջ, այլ արժանիք չունեն, քան մտավորական քաղաքացուն նվաստացնելը. և դա է իրենց միակ երջանկությունն ու ինքնահաստատումը, միփթառանքն ու տղամարդկության ցուցիչը։

Քրդերն ու թուրքական ցեղերը մեր երկրում արմատակալեցին ու մեր պապենական տարածքները միջազգային փաստաթղթերում այսօր անվանվում են «գրավալ»՝ այն պահից, երբ այն ժամանակվա ջիպավորն արհամարհեց Մարդուն ու իր նմանակ երիվարը բշեց վրան, արհամարհեց ու մեղիքական ռազբորկաների ժամանակ «պատահական» կրակոցով սպանեց մահ սովորական անցորդին՝ Մարդուն։ Այդ պահից Մարդիկ գյուղերով, ավաններով, քաղաքներով հոսեցին Թիֆլիս, Բաքու, հեռավոր Լեհաստան և ամենուր, ուր չկա իր միջի Մարդուն սպանող տակաճը. իսկ դատարկ տարածքը լցվեց օտարով՝ իրեն ծառա և հունք դարձնելով գոբայությունը միայն սեփական ժողովրդի գլխին թափելու ունակ՝ սարերից իջած մի խումբ ջիպավորներին։

Սիբայիկ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՆ

ԳՈՅԱՏԵՎՄԱՆ, ՎԵՐԱՊՐՈՒՄԻ ԳԱՂՏՆԻՔԸ

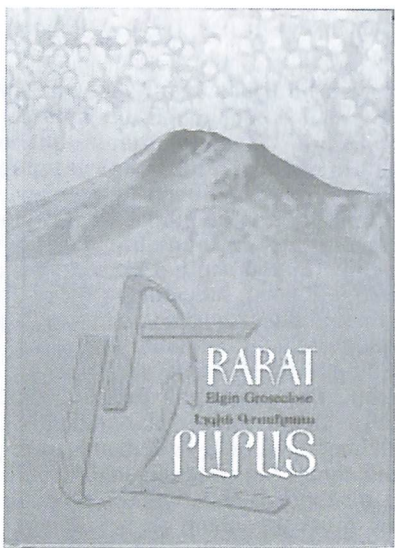
Ամերիկացի գրող Էլզին Գրոսքլոուսի «Արարատ» վեպը ԵՊՀ անգլերեն լեզվի դասախոս Ավետիսյան Թումանյանը թարգմանել է 1988 թվականին, սակայն հրատարակել է միայն անցյալ տարի (սեփական միջոցներով)՝ Չայոց մեծ եղեռնի 90-րդ տարելիցի օրերին՝ այդ կերպ ոգեկոչելով ու խնկարկելով միլիոնավոր ամենդ գոհերի հիշատակը։

Է. Գրոսքլոուսը 1920-ական թթ. աշխատել է Կովկասում, մասնակցել փախստականներին ցույց տրվող օգնությանը։ Նրա «Արարատ» վեպը լույս է տեսել 1939 թ., շահել երկու մրցանակ։ Այն հայկական մի փոքրիկ համայնքի պատմությունն է՝ 1895-1920 թվականներին։ Վեպում գրողը փորձել է հասկանալ թշնամական ուժերով շրջապատված, ճնշված, սակայն ոգին պահպանած հինավուրց ազգի գոյատևման և վերապրումի գաղտնիքը. ինչու՞ են որոշ ազգեր պատմության հոլովույթում վերանում, իսկ որոշ ազգեր՝ վերապրում։ Առեղծվածի գաղտնիքը բանալու նպատակով ընտրել է հայ ժողովրդի կյանքի մի որոշակի հատված՝ շուրջ 25 տարի։ Ըստ թարգմանչուհի Ս. Թումանյանի, հեղինակը այդ շրջանը միախառնելով աշխարհում կատարվող մեծ ու փոքր իրադարձություններին, ստեղծել է մի զարմանահրաշ պատում մարդ արարածի զազանաբարո վայրագություններին, ազգույն ու հրեշավոր սպանդի, մարդու փառասիրության, մաքառումների, հուսահատությունների, հավատի և Աստծու ապավինելու մասին, պատում, որի բոլոր թելերն ամտեսանելիորեն տանում են դեպի Արարատ լեռը՝ հեղինակին հուզող հարցի պատասխանի բանալին։

Ընթերցելով գիրքը՝ դժվարանում են հավատալ, որ հեղինակը հայ չէ. այնպիսի անկեղծությամբ ու սրտացավությամբ են նկարագրվում, ներկայացվում իրադարձություններն ու տպավորությունները։ Անշուշտ, երկի հուզականությունը, ջերմությունն ու ամնիջականությունը պայմանավորված են նաև թարգմանչուհու՝ վեպի հոգևոր ընկալմամբ ու թարգմանական վերապրությամբ։

Փոքրիկ հայկական համայնքը՝ հալածված, հյուժված, սովահար, չնայած աննկարագրելի տառապանքներին, ամերիկացի միսիոներ Ամովա Լայռլի ջանքերով փրկվում է հրաշքով։ Վեպում շարադրվում են եղելություններ թուրքերի հայ ժողովրդին, որպես էթնիկ ամբողջականություն, կանխամտածված բնաջնջելու, ռուսների իրենց ազգային շահերից ելնելով հայույթանց «ազատագրելու», ռուսական հեղափոխության բարբարոսական ավերածությունների, և ամենաբանական այդ դժոխքից աստվածապաշտ հայկական համայնքի փրկության մասին։

Մարդկային մեծ ու անկեղծ ցավ կա Էլզին Գրոսքլոուսի բոլոր նկարագրություններում. «Պատի տակ հազարից ավելի հայեր էին կանգնած։ Ձիմվորների թիվը հարյուր հիսունից չէր անցնում։ Եթե հայերը որոշեին դիմադրել, շատերը կկարողանային փախչել։ Խիզախությունը չէր, որ պալատում էր նրանց։ Դարեր շարունակ սուլթանի ընտիր զորագունդը՝ ենիչերիները, հավաքագրվում էին հայերից... Տպավորությունն այնպիսին էր, որ նրանք մտադիր չէին դիմադրել... Ռազմական դատարանի վճիռն ի կատար ածելուց հետո, մեռածներին թողեցին այնտեղ, որտեղ ընկել

էին։ Գիշերն իջավ։ Ձիմվորներին ազատ արձակեցին, որպեսզի սրանք մասնակցեն հայկական թաղամասի թալանին ու բռնաբարությանը, որի համար սպանդն ազդանշան էր... Դռները ջարդվեցին, տղամարդիկ սպանվեցին, կանայք անմաքուր նպատակներով գետնին տապալվեցին ու քաշքշվեցին։ Այդ առավոտ կենդանի հայերի համարյա կեսը, մինչև արևը նորից կծագեր, սպանվեց»։

Հեղինակն ամերիկացի միսիոների շուրթերով ներկայացնում է իր ժողովրդի կարծիքը հայության մասին. «Նրանք կարող են տիրապետել յուրաքանչյուր մասնագիտության, եթե հնարավորություն տրվի։ Սիրում են իրենց տունը, երեխաներին, իսկ ամենից շատ՝ իրենց Աստծուն։ Ազնվաբարություն և ընտանեկան առաքինությունների հարցում բացառիկ են։ Դիմացկուն մարդիկ են, սովորաբար միջահասակ ու ամրակազմ, դիմագծերի և կառուցվածքի բոլոր տեսակներին կարելի է հանդիպել նրանց մեջ, քանզի նրանք սեմական և արիական ցեղերի խառնուրդ են։ ...Արտիստիկ են, աշխատասեր, շատ խորամիտ, բայց հիմնականում պարզ մարդիկ են։ Բարեհոգի են, հաճախ ներհայեցող ու զգայուն։ Մաքուր մարդիկ են և հավատում են լավ գործին։ Սիրում են արդարություն և ճշմարտություն, ենթարկվում են օրինական իշխանությանը»։ Ամերիկացի միսիոներին հաճախ է մտատանջում ի՞նչն է, որ հայ ժողովրդին պահել է որպես ազգ. միասնությունն ու համախմբվածությունը, որ տվել է նրանց հավատը, նրա հնադարյան եկեղեցի՞ն՝ իր մշակված ծիսակատարություններով և խիստ կազմակերպված հոգևորականությամբ, մշակույթը, հայկական ոգի՞ն, ընտանիքին նրանց նվիրվածությունը...

Առավել հետաքրքրական է վեպի այն դրվագը, երբ Լայռլը համոզում է հայ մարդուն՝ չհատուկ օվկիանոսը. «Ամերիկան մեծ երկիր է, հնարավորությունների՝ երկիր։ Բայց Աստված այս երկրի վրա է քայլել։ Սա է եղել նրա այգին հնուց ի վեր, և նա պիտու է սա։ Մի օր այն կանգնելու է հենց այնպես, ինչպես Նա՝ է ցանկանում»։

Արարատ լեռը միսիոներին համար Աստծո նպատակի հողեղենն ապացույցն է։ Լեռ, որի մոտ ապրելով, հնարավոր չէ չզգալ Տիրոջ իրական ներկայությունը ու Աստվածային հավերժական խոստումը։ Ըստ

նրա՝ ողջ հավատը, ողջ խորհուրդը կենտրոնացնում է Արարատում, քանի որ առաջին անգամ Աստված այստեղ է համաձայնություն կնքել մարդու հետ։

Գրքում ներկայացվում են նաև Բաքվում տիրող հակահայկական՝ հայատյաց տրամադրությունները։ Ուշագրավ է հեղինակի կարծիքը ադրբեջանցիների մասին. «Ադրբեջանի բնակիչները թաթարներ էին, որոնք այս հողը զբաղեցնում էին երկի յոթ հարյուր տարի։ Այստեղ նրանք հաստատվել էին Կենտրոնական Ասիայից մեծ գաղթի ժամանակ, Թամերլանի և Չինգիզ խանի օրերում։ Ավանդաբար նրանք անասնապահ բռնվոր ցեղեր էին, բայց տարածքի արդյունաբերականացման հետ մեկտեղ, տնտեսական ճնշման հետևանքով կամեց-կամաց ստիպված էին օրավարձով բանվոր դառնալ՝ բեռնակիրներ, մամր արհեստավորներ և նավթահանքի աշխատողներ»։

Թուրք բարձրաստիճան երիտասարդ սպա Հաշիմ Ֆարուք բեյն իր ցեղի յուրահատուկ ամբարտաճանությամբ համոզված է, որ Թուրքիան թուրքերի համար է, որ փոքրամասնություններն արգելք են ազգային միասնության ճանապարհին. «Մեզ՝ թուրք ազգին, որից ավելի առնական ու ռազմատենչը չկա, այսօր անվանում են «Եվրոպայի հիվանդ»։ Եվ դրա պատճառն այն է, որ անցյալում սիրալի ու բարեհաճ վերաբերմունք ենք ցույց տվել այս անակալեզ, պարզունակ, բյուզանդացիների մնացորդ, հյուժված ու վարկաբեկված ժողովրդին։ Նրանք պիտի ոչնչանան... Ասում են հայ ցեղը։ Օսմանյան կայսրությունում երբեք խաղաղություն չի լինի, քանի դեռ մի եզակի հայ կենդանի է»։ Թեև չի բացքնում նաև իր դրական վերաբերմունքը հայերի նկատմամբ. «Հայերը գերազանց հասկանալիներն ունեն։ Նրանք շատ խելամիտ են և խորաթափանց, ազնիվ են ու օրինապահ... Բայց քանի որ մի օր բոլոր թուրքական ազգերը միանալու են՝ Կենտրոնական Ասիայի տափաստաններից մինչև Բոսֆոր, և ունենալու ենք պանիսլամիզմ, դրա համար այդ ազգը պետք է վերանա, որովհետև գտնվում է Թուրքիայի և Ադրբեջանի միջև»։

Ամենասարսեցուցիչն ու տագնապահարույցը գրքում այն տեսարանն է, երբ դժոխային ու զրկանքներով ին օրեր ապրած թափառական փոքրիկ համայնքը, համայնքը՝ «հաստատված ոչնչի վրա, հանդգնորեն կյանքի կառչած, ծնունդ և սովանախության դեմ դաժան ճակատամարտից հաղթանակով դուրս եկած», հանկարծ տեղից հանում է, որ թուրքերը, դրժելով Սևրի խաղաղության մասին խոսքերը, հիսուն հազարանոց բանակով արշավում են Դարսի ուղղությամբ, որտեղ և իրենց ժամանակավոր կացարանն է։ Աննկարագրելի է խուճապն ու անելանելի իրավիճակը համայնքում, ուր հատուկենտ անցնե տղամարդիկ են, կանայք և շուրջ 4000 երեխա, որոնց մի մասը՝ որը, մի մասը՝ նորածին, և նրանց փրկության միակ հույսն ու ապավենը Աստված է ու Ամովա Լայռլը... Եվ կատարվում է փոքրաթիվ, անպաշտպան համայնքի փրկության հրաշքը... Արաքսով դեպի Արարատ փախուստ ժամանակ և ոչ մի երեխա չի կործանվում, չի կորչում. «Արարատն իր ապաստանն է առաջարկում մարդկանց, իսկ կամակոր Արաքսն այդ ապաստանն ապահով է դարձնում»։

«Վեպի հերոսները, ովքեր աշխարհի արհավիրքներից փախչում ու ծվարում են Արա-

րատից ոչ հեռու մի փոքրիկ գյուղում, կրկին բարձրանում են Բիբլիական լեռը՝ ամբողջ մարդկության փրկության միակ փորձված ճանապարհը, որն ի գործու են տեսնել միայն նրանք, ովքեր իրենց կամքը սիրո կամրջով ենթարկում են Գերագույն կամքին», գրքի

առաջաբանում գրում է վեպի թարգմանչուհի Ս. Թումանյանը և նշում, որ թեև ամերիկացի գրողի վեպում դեպքերի ժամանակագրությունը և վայրերի աշխարհագրությունը երբեմն չեն համապատասխանում իրականությանը, այն բարձրարժեք երկ է, և հարկ է խո-

նարկվել ու երախտապարտ լինել ամերիկացի մեծ մարդասերին՝ նրա անգնահատելի աշխատանքի համար։

Նվարդ ԲՈՐՅԱՆ

ՀԱՍԱՆ ՎԱՍՏԻԻ ՎԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՊԱՇՏՈՆԱԴԵՍ ՀԱՍՏԱՏՈՒՄ ԵՆ ՅԵՂԱՍԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՓԱՍՏԸ

Հայերի տեղահանության մասին նրա հուշերի հրատարակումը լուրջ հարված է թուրքական ժխտողականությանը

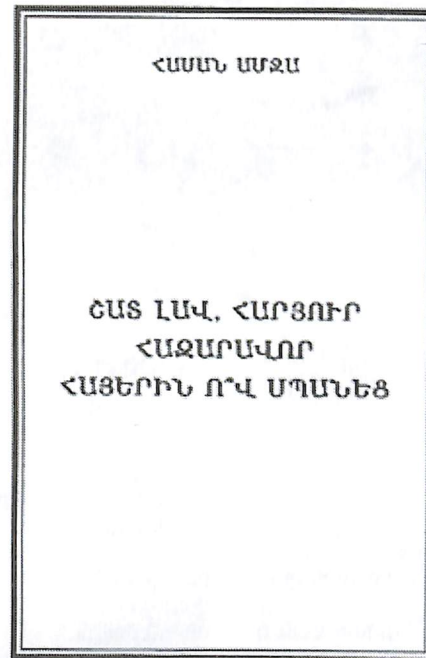
Որքան ծավալվում է Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման գործընթացը, Թուրքիայի պաշտոնական շրջանակներն այնքան ամուր են կառչում ժխտողականությունից և հարցը վիճարկման ոլորտ ներքաշելու համար անընդմեջ կրկնում են համատեղ հանձնաժողով ստեղծելու, արխիվները փոխադարձաբար բացելու պետական առաջարկները։ Նրանց խնդիրը, ինչ խոսք, արխիվները չեն, ոչ էլ հարցի ուսումնասիրության անհրաժեշտությունը, այլ Ցեղասպանության ճանաչման գործընթացի կասեցումն է ու հարցի նկատմամբ թուրքական հասարակությունում առաջացած հետաքրքրությունների սահմանափակումը։

Այնհայտ է, որ մշտապես վերաբործման պայմաններում Ցեղասպանության հարցը մնում է երկրի օրակարգում, իսկ դա նախադրյալներ է ստեղծում, որ վերաիմաստավորվեն դեպքերի ժամանակակից թուրք պետական գործիչների այն աշխատությունները, որոնցում հեղինակները հպարտությանը են արձանագրում իրենց մասնակցությունը հայերի բնաջնջմանը կամ դատապարտելու համար «Իթքիհաղ վե Թերաքքիին», վկայում են բնաջնջման փաստերի մասին։

Այս գործիչների մեջ թերևս առանձնակի տեղ ունի Հասան Վասֆին, որը կովկասյան ծագման պատճառով հասարակությանը հայտնի է եղել «Չերքեզ Հասան» մականունով։ Իթքիհաղական ընդդիմադիր ծանրաբուն հայտնված այս գործիչն Ջեմալ փաշան 1914 թ., որպես քարտուղար մախ աշխատանքի է տեղավորել իր գլխավորած ծովային նախարարությունում, ապա կանչել է Սիրիա և Նշամակել «հայ տեղահանվածների տեսուչ»։ Առաջին Համաշխարհային պատերազմի ավարտին Հասան Վասֆին վերադարձել է Ստամբուլ։ 1919 թ. նա, հրապարակելով հայերի տեղահանության մասին իր հուշերն ու նամակները «Ալեմդար» օրաթերթում, որից ֆրանսերեն թարգմանությամբ արտատպել է «Ռենեսանս» թերթը, սկսել է մեղադրել իթքիհաղականների հայաջինջ քաղաքականությունը։

Չնայած «Իթքիհաղ վե Թերաքքիին» հետ սուր հակասություններին, քեմալականները «Ալեմդարի» էջերում «թուրքերի դեմ հայերի օգտին» հողովածների շարք գրելու համար սպառնացել են ոչնչացնել Հասան Վասֆին։ Թեև վերջինս հրաժարվել է հուշերի ավարտին Հասան Վասֆին վերադարձելու սմանությունը և հարցնում, թե «ի՞նչ իրավունքով է կառավարությունը բռնատիրանում իր հպատակության տակ գտնվող որևէ անձի տանը, ընտանիքին, ունեցվածքին և դրամին», ավելացնելով. «Եթե կան մարդիկ, որոնք պաշտպանել են հայերին տեղահանությունից, ոչնչացումից և կոտորածից, նրանց գործելակերպն ու գործողությունները, ելնում էին անձնական խիզախությունից, մարդասիրությունից և խղճից»։

Ինչ վերաբերում է Հասան Վասֆիի ցեղասպանության վկայության բնույթ կրող հուշերին, ապա Ջեմալ փաշայի հետ նրա անձնական մտերմությունը ու Սիրիայում վարած «հայ տեղահանվածների տեսուչի» պաշտոնը ոչ միայն հիմնավորում են դրանք, այլև պաշտոնական բնույթ են հաղորդում հիմնավորումներին։ Այս ամենին մենք ծանոթանում ենք շնորհիվ ՀՀ արտգործնախարարության խորհրդական, պատմական գիտու-

Դրանց մեջ Հայոց ցեղասպանության լուսաբանման տեսակետից կարևորագույնը նրա «Տեղահանություն և ոչնչացում. հայերի տեղահանության իրականությունը» վերնագրով 1915 թ. «Ալեմդարում» լույս տեսած նամակն ու անավարտ հուշերն են։

Նամակում հեղինակը պահանջում է հայերի «տեղահանության» պետական որոշումը հայտարարել «հայ ժողովրդի ոչնչացման» որոշում, մեղադրում է, որ դա «ընդունվել է Իթքիհաղ վե Թերաքքիի հրոսակախումբը», երևան է հանում տեղահանությունը «ռազմական անհրաժեշտությամբ» պայմանավորելով հայերի տեղահանության մասին իր հուշերում և կառավարությունը բռնատիրանում իր հպատակության տակ գտնվող որևէ անձի տանը, ընտանիքին, ունեցվածքին և դրամին», ավելացնելով. «Եթե կան մարդիկ, որոնք պաշտպանել են հայերին տեղահանությունից, ոչնչացումից և կոտորածից, նրանց գործելակերպն ու գործողությունները, ելնում էին անձնական խիզախությունից, մարդասիրությունից և խղճից»։

Ինչ վերաբերում է Հասան Վասֆիի ցեղասպանության վկայության բնույթ կրող հուշերին, ապա Ջեմալ փաշայի հետ նրա անձնական մտերմությունը ու Սիրիայում վարած «հայ տեղահանվածների տեսուչի» պաշտոնը ոչ միայն հիմնավորում են դրանք, այլև պաշտոնական բնույթ են հաղորդում հիմնավորումներին։ Այս ամենին մենք ծանոթանում ենք շնորհիվ ՀՀ արտգործնախարարության խորհրդական, պատմական գիտու-

թյունների դոկտոր Արսեն Ավագյանի «Հասան Ամջա. Շատ լավ, հարյուր հազարավոր հայերին ո՞վ սպանեց։ Տեղահանություն և ոչնչացում» աշխատության, որը 2006 թ. երևանում հրատարակել է ՀՀ ԳԱՄ Հայոց ցեղասպանության թանգարան-ինստիտուտը, խմբագրությամբ Լ. Ա. Բարսեղյանի։

60 էջանոց այս գրքում բացի հայերի տեղահանության մասին Հասան Վասֆիի նամակից ու հուշերից, գետեղված են նաև Ամեդ Քադրիի «Դահիճների մասին», «Տիրան Քեյլեյան էֆենդիի դրությունը», «Ձուրապա և Վարդգես էֆենդիները Դիարբեքրի ճանապարհին» վերնագրերով 1918-1919 թթ. նույնպես Ալեմդարում հրապարակված վկայությունները։ Բնագրից թարգմանված այս նյութերը աշխատության հեղինակ Ա. Ավագյանը հագեցրել է բովանդակալից մեռածականով և արժեքավոր ծանոթագրերով, որոնք հայ մասնագետներին հստակ պատկերացում են տալիս, որ Հայոց ցեղասպանության փաստը պաշտոնապես հաստատող դեպքերի ժամանակակից թուրք պետական գործիչների խոստովանություններով հստակ պատկերացում են տալիս, որ Հայոց ցեղասպանության փաստը պաշտոնապես հաստատող դեպքերի ժամանակակից թուրք պետական գործիչների խոստովանությունները չեն սահմանափակվում Հասան Վասֆիի վերոհիշյալ հուշերով։

Հետևաբար, Հասան Վասֆիի նամակի և հուշերի հայերեն հրատարակումը կարևոր է Հայոց ցեղասպանության միջազգային ճանաչման առումով, որովհետև թուրքական ժխտողականությանը Ցեղասպանության մասնակից թուրք պետական գործիչների խոստովանություններով հակադրվելու հնարավորություն է տալիս մեր մասնագետներին։ Այդ դեպքում արդեն վիճարկման ոլորտ կներքաշվի ոչ թե Հայոց ցեղասպանությունը, այլ ցեղասպանության ժխտողականությունը։ Քանի որ ժխտողականության վիճարկումը չի կարող ընդունելի լինել Թուրքիայի համար, ուստի նա ստիպված կվերանայի Հայաստանին հասցեագրած համատեղ հանձնաժողով ստեղծելու իր առաջարկը, իսկ դրանով անիմաստ կդառնա առաջարկի շահարկումը միջազգային ասպարեզում։

Հակոբ ՉԱՔՐՅԱՆ

ՄԵՂԱՎԻՐՈՒՄԵՆ

Արիզոնայի համալսարանի պրոֆեսոր, գրող Էլիֆ Շաֆակին մեղադրանք է առաջադրվել թուրքական իշխանությունների կողմից՝ թուրք ազգի արժանապատվությունը վիրավորելու համար, հայտնում է «United Press International»-ը։

Քրեական հետապնդման պատճառ է դարձել Է. Շաֆակի գիրքը, որում 35-ամյա թրքուհին անդրադառնում է 1915թ. Հայոց ցեղասպանության թեմային, հաղորդում է «Arizona Republic»-ը։ Համաձայն նույն աղբյուրի, Թուրքիան առաջին անգամ է նման մեղադրանք առաջադրում գեղարվեստական ստեղծագործության համար։ Ի դեպ, գրողին սպառնում է 3 տարվա ազատազրկում։

ԳԵՂԵՑԿՈՒԹՅԱՆ ՈՒ

ՆԵՐԴԱՇՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԶՈՒԳՈՐԴՈՒՄ

Շատերն են սիրում արվեստը, նվիրվում այդ գործին, նկարում են, քանդակում, զբաղվում խեցեգործությամբ կամ գորելե-նագործությամբ: Բնության աչքը նրանց միջից առանձնացնելով ընտրյալների կրակ է վառում նրանց սրտերում:

Բայց երբեմն հանդիպում են մարդիկ, որոնց նկատմամբ Աստված բարեհաճ է գտնվում՝ օժեղով նրանց բազմաշնորհությամբ...

Գնահատելու համար չգիտես ինչու տվորաբար առիթ է պետք: Իսկ նա իր արած գործով ու անցած ճանապարհով ճշմարիտ գնահատականի է արժանի:

Խոսքս Գեղագիտության Ազգային Կենտրոնի Վանաձորի մասնաճյուղի տնօրեն Կարինե Գլոյանի մասին է, որ շենելով վերացականության սահմանները՝ իր ներքին ապրումներն ու հույզերն առավելագույնս ներկայացնում է իր գործերում: Նրա մոլումն այնպիսին է, որ ինչին էլ ձեռք զարկի, միևնույն է, գեղեցիկ է ստացվելու: Ստեղծածն էլ ներշնչանք է ընդգրկում, հավատով համակում մարդկանց:

Հատկանշական է և շատ կարևոր, որ կենտրոնի իր սաների հետ ամենօրյա քրտնաջան աշխատանքը առաջնորդվում է գեղեցիկ ու բարին սովորեցնելու մտահոգությամբ, և փորձում է իր սաների յուրաքանչյուր օրը դարձնել տոն:

Կարինե Գլոյանը բազմիցս զարմացրել և ուրախացրել է բոլորիս իր յուրօրինակ աշխատանքների ցուցադրությամբ՝ «Թղթե արծառներ», «Ձեռագործ և ապլիկացիա», «Ես և իմ սաները», «Տիկնիկներ»:

Այս անգամ էլ տաղանդաշատ տիկինը բոլորիս համար տոն էր կազմակերպել իր նոր անհատական ցուցահանդեսով՝ «Բատիկա» (Գեղանկարչություն մետաքսի վրա): Ներկայացված աշխատանքները՝ արված մետաքսի վրա, խորապես կանացի էին, նրբագեղ: Նրբաճաշակ էր գեղարվեստական կերպը և գույների ընտրությունը: Եվ մենք նորից համոզվեցինք, որ Գլոյանի համար նյութերի և տեխնիկական հնարքների բազմազանությունը բերում են նրա երևակայության արտահայտման նոր ու հետաքրքիր ձևերի:

Նրա թեթև, գեղեցիկ, զուևաշատ գեղանկարչությունը մետաքսի վրա հաճելի տրամադրություն էր ստեղծել: Մեկն պարզ է դառնում, որ այս աշխատանքներում տրոփում է մի մեծ «սիրտ», հայ կնոջ սիրտ, որ իմնա հանել ու արևին է փռել իր երազը՝ իր գույներով:

Ու ականայից մտածում ես, եթե շատ լինեին Գլոյան անհատներ, մենք էլ ավելի շատ հնարավորություն կունենայինք արվեստի հրաշք աշխարհին առնչվելու, սեփական ձեռքերով ու մտքով վեր հանած արժեքների ականատեսը լինելու:

Այս հայուհու արվեստը ի գործ է ջերմացնելու մարդկանց սրտերը, իր շռայլ, տաք գույներով ցրելու հոգու թախիծը, խաղաղեցնելու մարդու հոգին, գարուն վառելու բոլորի սրտերում:

Ի գործ է սեփական հոգու մասնիկները կաթիլ առ կաթիլ նվիրաբերելու մարդկանց:

Գեորգի Թովմասյան - գեղանկարիչ,

ՎԴՄ-ի կերպարվեստի ամբիոնի վարիչ, պրոֆեսոր. «Վանաձորը հպարտորեն կարող է ասել, որ վկա է հասունացած, կայացած մի նկարչի ծնունդի: Վանաձորի նկարիչների աստղաբույլը վերստին հորինում է մի նոր աստղով հարստացավ:

Գլոյանը կարողացել է այս ոճի նկարչություն մեջ նորամուծություններ կատարել, որը նկատելի է անգամ առաջին քայլից՝ շրջանակի վրա կտորի ոչ ավանդական ձգելու ձևից, ներկերը կտորի վրա ոչ միայն քսելու, այլև հատուկ ձևով դնելու հնարքներից: Կտավներում հաճելիորեն զարմացնում են այն մանրագույն էլեմենտները, որոնք արդյունք են վարպետ-ասեղնագործի մտածողության»:

Կարինե Գլոյանը պայքարող ու հաղթող մարդու կերպար է, որ առանց կողմնակի առաջ մղող ուժի՝ սեփական աշխատասիրությամբ հաղթահարում է արարման գաղտնիքների բանաձևը:

Նրա կյանքն ու գործը մեկը մյուսով պայմանավորված ամբողջականություն են, մեկը մյուսի բնական շարունակությունը:

Լուսինե ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Գեղագիտության Ազգային Կենտրոնի Վանաձորի մասնաճյուղի աշխատակից

Կարինե Գլոյանի աշխատանքներից 35

ՄԻԵՎՆՈՒՅՆ Է՝ ԱՄԵՆԱԻՆՏԵԼԵԿՏՈՒՄԸ ԵՆՔ

Համաշխարհային բանկի կազմած ինտելեկտուալ զարգացման ցուցակում Հայաստանը 58-րդն է աշխարհի 128 երկրի թվում: Երկրների ինտելեկտուալ զարգացման ինդեքսը որոշելիս հաշվի են առնված տնտեսական ցուցանիշները, բնակչության գրագիտության մակարդակը, հեռախոսների, համակարգիչների և գիտական հրապարակումների թիվը, նաև այլ գործոններ: Հայաստանի միջին ինդեքսը 5,16 է, այն դեպքում, երբ աշխարհի միջինը 5,91 է: Իր ցուցանիշով Հայաստանը զիջում է հարևան Վրաստանին, որը 55-րդ տեղում է, սակայն առաջ է անցնում

մյուս հարևաններից՝ Թուրքիայից և Իրանից, որոնք համապատասխանաբար 65-րդ և 84-րդ տեղերում են: Ադրբեջանը ցուցակում ընդգրկված չէ: ԱՊՀ երկրներից առաջատարը Ռուսաստանն է, որ զբաղեցնում է 34-րդ տեղը: Ցուցակը գլխավորում են Սկանդինավյան երկրները՝ Շվեդիան, Դանիան և Ֆինլանդիան: ԱՄՆ-ը 8-րդ տեղում է: Ձեկույցում բերված են նաև Հայաստանի ցուցանիշները՝ գրագիտությունը 99,40 տոկոս, միջնակարգ կրթությունը 99,40 տոկոս, բարձրագույն կրթությունը 28 տոկոսը: Ցուրաքանչյուր 1000 բնակչին բաժին է ընկնում 257 հեռախոս և 65 համակարգիչ: Ցուրաքանչյուր 10 հազար հայաստանցիներից ինտերնետից օգտվում է 491-ը:

ԿԵՄԵՐՈՎՈՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈՒՆԱԿՆՈՐՅԱ ԴՊՐՈՑԸ

Մայիսի 28-ին Կեմերովոյի համար 95 հանրակրթական դպրոցի դահլիճում ուսումնական տարվա ավարտին նվիրված միջոցառում է: Այն սկսվում է Հայաստանի Հանրապետության հիմնի կատարումով: Երգում են 10-15 տարեկան հայ պատանիներն ու աղջիկները: Հնչում են բանաստեղծություններ հոգեհարազատ ու սիրելի նվիրված Հայաստանին, հայ ժողովրդին, հայրենի բնությանը: Նազելի հայուհիների խումբը պարում է «Ծաղկեփունջ»:

6-9 տարեկան փոքրիկները բեմադրում են «Մկների ժողովը», «Ծպուռն ու մրջյունը», երգում ու արտասանում են հայերեն: Դահլիճում բնածում է հայկական երգն ու խոսքը, հնչում են երախտագիտության ու շնորհակալության խոսքեր... Այսօր հերթական տարեվերջյան հանդես է Կեմերովոյի կիրակնօրյա հայ-

կական դպրոցում:

Հայկական դպրոց օտար ափերում... Ամեն մի հայի համար էլ պարզ է, որ դա սովորական դպրոց չէ, որտեղ գրել, կարդալ են սովորեցնում, ո՛չ, այն շատ ավելին է: Այս դպրոցը մի կամուրջ է, որն արդեն օտարության մեջ ծնված սերնդին կապում է հայրենիքի հետ, սա մի փոքրիկ Հայաստան է, հայկական դպրոցը պայքարն է մի ժողովրդի, որը սփռված լինելով ամբողջ աշխարհում, դարձել շարունակ կռվով է նվաճում իր հայ մնալու իրավունքը: Եվ այդ պայքարում միակ զենքը մայրենի լեզուն է:

Արդեն հինգ տարի է, որ Կեմերովոյում գործում է այս կիրակնօրյա կրթօջախը: Դպրոցը բացվել է Կեմերովոյի մարզի Ռուսաստանի Հայերի Միության նախագահ Սիրեկան Հովհաննիսյանի ջանքերով և անձնական նախաձեռնությամբ: Մինչ այդ էլ նման փորձեր արվել էին հայաշատ Կեմերովոյ քաղաքում, բայց ինչ-ինչ պատճառներով չէր ստացվել և միայն 2002թ. պ. Հովհաննիսյանի շնորհիվ այդ վաղեմի երազանքը իրականություն դարձավ:

Դպրոցն սկսել է գործել՝ ունենալով 15 աշակերտ: Հիմա նրանց թիվը հասնում է 50-ի: Դպրոց կարող է ընդունվել յուրաքանչյուր ցանկացող՝ առանց տարիքային սահմանափակման: Ուսուցումն անվճար է: Այն պետք է մատչելի լինի ամեն մի հայ երեխայի: Այստեղ, հիմնականում ռուսախոս հայ երեխաները սովորում են խոսել հայերեն, գրել, կարդալ, ծանոթանում են հայ գրականությանը, պատմությանը, հայ ժողովրդի ավանդույթներին, մշակույթին:

Մեծ է դպրոցի մանկավարժական կոլեկտիվը. հայոց լեզվի և

գրականության ուսուցչուհիներ Գոհար Բազրատյանը, Մարինե Աբրահամյանը, երաժշտության ուսուցչուհի Լիլիթ Սուքիասյանը իրենց գործի գիտակցումով ու նվիրվածությամբ են լծվել այդ հայրենասիրական գործին:

Նորաստեղծ է դպրոցը, բայց արդեն իր պատմությունն ու ավանդույթներն ունի: Տարին երկու անգամ ուսուցիչներն ու աշակերտները հաշվետու համերգ են կազմակերպում ծնողների, բազմաթիվ հյուրերի համար: Ամեն տարի ապրիլի 24-ին մեր երեխաները իրենց արտասանություններով, երգերով հարգանքի տուրք են մատուցում եղեռնի զոհերի հիշատակին: Ոչ մեկին անտարբեր չի թողնում մանկական շուրթերից հնչող «Ձարթնի լառ», «Գետաշեն», «Հայ քաջեր», «Հայեր միացե՛ք»,

երգերը, մանուկներ, որոնցից շատերը դեռ ոչ մի անգամ չեն եղել Հայաստանում, և որոնց համար Հայաստանը հենց իրենց հայկական դպրոցն է:

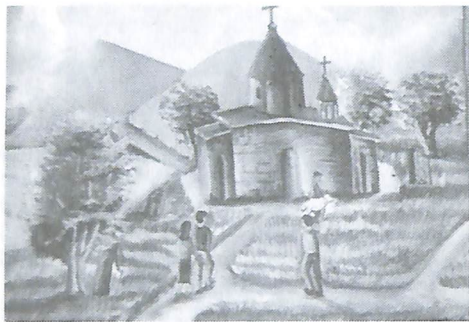
Իր գոյության առաջին իսկ օրերից դպրոցի առջև կանգնել են բազմազան խնդիրներ, դժվարություններ՝ հաղթահարելի և անհաղթահարելի: Ամենազխալոր խնդիրը դպրոցի շենքի, տեղի հարցն է: Առայժմ այն գործում է ռուսական համար 95 դպրոցում, վարձով վերցված դասասենյակներում: Կարևոր խնդիրներից է աշակերտներին դասագրքերով, ընդհանրապես, հայ գրականությանը ապահովելը:

Այս հարցում դպրոցին մեծ օգնություն է ցույց տալիս Կեմերովոյի հայկական համայնքի «Ուրարտու» բարեգործական կազմակերպության տնօրեն Արգիշտի Սիմոնյանը: Սակայն Հայաստանի դպրոցների համար հրատարակված այդ դասագրքերը, (հատկապես հայ ժողովրդի պատմության դասագիրքը) հիմնականում ամմատչելի են ռուսախոս հայ երեխաների համար:

Ինչ խոսք, հնարավոր չէ միանգամից լուծել դպրոցի և նրա կազմակերպիչների առջև ծառացած բոլոր խնդիրները: Դրա համար ժամանակ է պետք: Ամենակարևորն այն է, որ դպրոցը կա, գործում է, որ կան մարդիկ, որոնք պատրաստ են ամբողջովին նվիրվել այդ գործին և որ այլևս հայ մանուկների համար օտար չեն հնչում Թումանյանի, Չարենցի, Սևակի անունները:

Մարինե ԱՐԲԱՄՅԱՆ

ԳՈՒՅՆԵՐ ՏՐԱՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՈԳԵՇՆՉՄԱՆ

Շուրջ հիսուն տարվա կենսագրություն և գեղեցիկ ավանդույթներ ունեցող Վանաձորի գեղարվեստի դպրոցը, ավանդույթի համաձայն, ուսումնական տարին եզրափակեց հաշվետու ցուցահանդեսով: Հու-

զիչ մթնոլորտ էր ցուցասրահներում: Չէ՞ որ անցած տարիները մշտապես լինելու են այս պատանիների հիշողության թանկագին բեռը: Կյանքի ինչ ճանապարհ էլ ընտրեն, այդ բեռը սիրով ու գորովանքով, կարոտով ու հպարտությամբ են կրելու իրենց հոգում: Իսկ առայժմ նրանք կանգնած էին ճամփաբաժին՝ հուզախոռով ու շփոթված, բայց ուրախ ու հրաշքի ակնկալիքով: Լույսի շտեմարանից սկսած՝ նրանց ճանապարհը այսօր բաժանվում է, հեքիաթը ընդհատվում է մի պահ, սակայն անպայման շարունակվելու և ողջ կյանքում ուղեկցելու խոստումով: Ամառային շոգն էլ կարծես կրկնակի էր

«հրդեհվել» դպրոցի ցուցասրահի պատերից ներս: Գույների այդքան խտացում դժվար էր պատկերացնել մի սրահում. ծալ-ծալ, կուտակ-կուտակ գույների աշխարհ՝ վառ ընդգծված. Գույներ՝ տրամադրության, ոգեշնչման երազի... Ցուցադրված նկարները պատանի ստեղծագործողների կյանքի մասնիկներն էին, խայտադղ ջրերում, ամեն ինչ բաց, անթաքույց՝ ներաշխարհային թրթռացող արծազանգով, նկարները՝ սիրո խոստովանություն առ հայրենին, որտեղ յուրաքանչյուր գույն տրոփում է հողի բուրմունքով՝ գույների հոգեզմայլքում: Ցուցասրահում իրենց ուրույն տեղը

ՄՓՅՈՒՌԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ ՀԱՅ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐԵՅՏԱՐԻ ՆՎԱԶՈՒՄ Է

Սփյուռքի հայկական դպրոցներում աշակերտների թիվը տարեցտարի նվազում է, և առաջիկա տարիներին մի քանի հայկական դպրոցներ անխուսափելիորեն կկանգնեն փակվելու վտանգի առջև, քանի որ հայ ընտանիքների գերակշիռ մասը նախապատվությունը տալիս է տվյալ երկրի պետական դպրոցներին: Տխուր է վիճակը հատկապես Հարավային Ամերիկայի հայկական համայնքներում, հայերեն խոսող երիտասարդների թիվն այնտեղ աննշան է: Հայերեն չի խոսում նաև Հայաստանի բուհեր դիմող սփյուռքահայերի գերակշիռ մասը: Կրթության ու գիտության նախարարության սփյուռքի հետ կապերի բաժնի պետ Հրաչ Թադևոսյանի ասելով, թեպետ վերջին մեկ տարում սփյուռքում հայկական ոչ մի դպրոց չի փակվել, սակայն առաջիկա տարիներին այդպիսի դեպքեր կգրանցվեն, որովհետև դրա հիմքում ընկած են բավականին լուրջ առարկայական պատճառներ: «Մեր հայրենակիցներն ապրում ու գործում են քաղաքական, տնտեսական, մշակութային որոշակի միջավայրում: Բնական է, որ նրանց ինքնությունը պահպանելու խնդիրը միշտ հրատապ է, և այդ առումով կարևոր է հայրենիքի հետ համայնքների կապերի ընդլայնումը»:

Սփյուռքի որոշ դպրոցներում դասավանդվում է արևելահայերեն, օրինակ, Սալոնիկի հայկական դպրոցում սովորող 175 երեխաներից 170-ը

սովորում է արևելահայերեն, այդպիսի օրինակներ կան նաև Բելգիայի, Հոլանդիայի, Նոյմիսկ Ավստրալիայի դպրոցներում: Հայաստանի թիվ մեկ խնդիրն այդ դպրոցներին դասագրքերով ապահովելն է, այս տարի առաքվել են 7200 դասագիրք, ուսումնական նյութեր: Պետական բյուջեից հատկացված 70 մլն դրամով նախատեսվում է սփյուռքի դպրոցներին ուղարկել 84 անուն դասագիրք, որոնց մեջ պետք է ընդգրկվի նաև հայ մշակույթի պատմության մոր ձեռնարկը: Դասագրքերով ապահովվել են նաև Վրաստանի և Աբխազիայի հայերեն ուսուցմամբ 150 դպրոցները: Ապրիլին Սոչիից ժամանած պատվիրակության հետ համաձայնություն է ձեռք բերվել Կրասնոդարի երկրամասում մինչև 2010 թվականը կրթական ծրագրեր իրականացնելու: Ռուսաստանում այսօր գործում է 16 հայկական դպրոց, 6-ը՝ Սոչիում, 6-ը՝ Դոնի Ռոստովում, 4-ը՝ Մոսկվայում: Ռուսաստանում բակլավրի և դիպլոմավորված մասնագետի կրթական աստիճանի համար այս տարի հատկացվել է 70 տեղ, մայիսին կազմակերպված մրցույթի առաջին փուլում ստացված 50 դիմում-հայտերից հաղթող է ճանաչվել 36 դիմորդ: Թափուր 34 տեղի համար հայտարարվել է մոր մրցույթ, փաստաթղթերի ընդունման ժամկետը մինչև հունիսի 29-ն

ԳՈՒՅՆԵՐ ՏՐԱՄԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՈՒ ՈԳԵՇՆՉՄԱՆ

ունեին շրջանավարտներ Ալեքսանդր Կիրիչենկոյի և Լիլիթ Մատինյանի աշխատանքները: Նրանց անհատական զգացողությունները վերաբերանգավորում են իրենց իսկ աշխարհաընկալումը: Ազգությամբ ռուս պատանին, որ ծնվել ու դաստիարակվել է հայեցի, կարողանում է հայկական, նրա անսահման ոգին «տեղավորել» իր նկարներում, նկարներ, որոնք կարծես թե «լուսամուտներ» են, որ բացվում են դեպի իրեն հարազատ դարձած լուծվա բնաշխարհը՝ լեռները, լազուր երկինքը, հինավուրց վանքերը... Լիլիթի համար սպիտակ թուղթը անսահ-

ման տարածություն է՝ լի օդով ու լույսով: Լցնելով այդ տարածությունը գունային իր համադրություններով՝ նրան տալիս է տրամադրություն ու զգացմունք: Եվ նրա պատանեկան անկեղծ աչքերով տեսածն ու արտահայտածը համահունչ է արտահայտված զգացմունքների հետ: Լիլիթն ու Ալեքսանդրը գեղեցիկը փնտրում են ամենուր, գույնի ու տարրերի համադրություններով՝ իրենց շրջապատը համարելով մեծ ստեղծագործություն: Ինչպես նկատեց բնությունը պաշտող, արծակագիր Վալտեր Թորոսյանը, «գույնը չեն սովորեցնում, այն տրվում է ի վերուստ: Եվ այս պատանիներն են, որ իրենց ներկայակից ծնվող, օրեցօր գեղեցկացող ու հարստացող գույներով

փորձում են փոխել ու գեղեցկացնել, գոնե մի փոքր ազնվացնել աշխարհը, օր օրի քնքշացնել ու հեքիաթի վերածել թեկուզ ցուցասրահի այս փոքրիկ տարածքում»: Գայանե Քալանթարյան, Վանաձորի ավագանու անդամ. «Կերպարվեստի նկատմամբ հետաքրքրությունս հաստատուն է գունապատկերային արվեստի ներքին ուժը և թերևս երբևէ չխամրող հատկությունը: Այս պատանիների ներաշխարհային գունասփռումները իրենց ազդեցությունը թողնում են անմիջականորեն, նրանք մաքուր են ու անաղարտ»:

Արսեն ՈԱՖԱՅԵԼՅԱՆ
ՀՀ նկարիչների միության անդամ

129 ՄՓՅՈՒՌԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ ՀԱՅ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԻ ԹԻՎԸ ՏԱՐԵՅՏԱՐԻ ՆՎԱԶՈՒՄ Է

է: Արդեն ավարտվել է Չինաստանի տրամադրած կրթաթոշակներով այդ երկրում ուսումնառությունը շարունակելու համար հայտարարված մրցույթը: Հաճելի էր տեղեկանալ, որ Չինաստանում սովորող օտար ուսանողների մեջ հայաստանցիները համարվում են լավագույնները: Իսկ վերադառնում են օտար ափերում սովորող հայաստանցի երիտասարդները: Միջազգային պայմանագրերով ամրագրված չէ նրանց վերադառնալու հարցը, յուրաքանչյուր ուսանողի տրված է ընտրություն կատարելու ազատ իրավունք: «Վերջին տարիներին նկատվող տնտեսական աճը թույլ է տալիս ենթադրել, որ նրանք վերադառնում են», ասաց միջազգային համագործակցության վարչության պետ Վահե Գրիգորյանը: Հայաստանի բարձրագույն ու միջին մասնագիտական հաստատություններում այսօր սովորում է 2960 հայ երիտասարդ 32 երկրներից: Նրանցից 2174-ը ուսանում է պետական բուհերում, 448-ը՝ ոչ պետական, 338-ը՝ միջին մասնագիտական ուսումնական հաստատություններում: 2414-ը սովորում է վճարովի հիմունքներով, 546-ը՝ անվճար: Թադևոսյանի ասելով, սփյուռքի վարժարաններում, մանկապարտեզներում, կիրակնօրյա և այլ տիպի կրթօջախներում դասավանդող հայագիտական առարկաների ուսուցիչներն այս տարի ևս մեկ ամսով կվերապատրաստվեն Հայաստանում: Ամենայն հայոց կաթողիկոսի հովանավորությամբ դրանք տեղի կունենան հուլիսի 17-ից օգոստոսի 15-ը: Իսկ օգոստոսի 18-20-ը կրթության նախարարությունը կանցկացնի համահայկական կրթական երկրորդ համաժողովը: Ներկա պահին ստացվել է 26 հայտ 9 երկրներից:

ՆՈՐ ՕՐՀՆԵՐԳԻ ՀԱՄԱՐ ՆԵՐԿԱՅԱՅՎԵԼ Է 83 ՀԱՅՏ

Նոր օրհներգի տեքստի և երաժշտության համար հայտարարված մրցույթի շրջանակներում ներկայացվել է հայտնի և նորահայտ արվեստագետների 83 ստեղծագործություն: Ինչպես տեղեկացրեց մշակույթի նախարարության հասարակայնության հետ կապերի բաժնի պետ Գայանե Դուրպարյանը, մրցույթի առաջին փուլի արդյունքները կամփոփվեն օգոստոսի 7-ին, առավել ծայրեր հավաքած հինգ ստեղծագործությունների երաժշտության հեղինակները կանցնեն երկրորդ փուլ: Գ. Դուրպարյանը նշեց նաև, որ «Հայտնի երաժշտություն և նոր խոսք» անվանակարգում ներկայացված են նաև բազմաթիվ բանաստեղծություններ լրամ խաչատրյանի գրած օրհներգի երաժշտության համար: Նոր օրհներգի տեքստի և երաժշտության համար սահմանված են 700000-ական դրամ մրցանակ: Հիշեցնենք, որ ՀՀ օրհներգի տեքստի և երաժշտության ընտրության նպատակով ստեղծվել էր հանձնաժողով՝ վարչապետի որոշմամբ: Հանձնաժողովի նախագահ է ընտրվել մշակույթի և երիտասարդության հարցերի նախարար Հասմիկ Պողոսյանը, փոխնախագահ՝ փոխնախարար Կարինե Խողիկյանը: Հանձնաժողովում ընդգրկված են նախագահի օգնական Վիգեն Սարգսյանը, վարչապետի օգնական Կարեն Ավագյանը, բանաստեղծ Սիլվա Կապուտիկյանը, կոմպոզիտոր Էդվարդ Միրզոյանը, Հայաստանի կամերային նվագախմբի գեղարվեստական ղեկավար Արամ Ղարաբեկյանը, Հայաստանի պետական ակադեմիական երգչախմբի գեղարվեստական ղեկավար Հ. Չեքիջյանը և այլք:

Կյանքի ընկալման սեփական փիլիսոփայություն

«Գույների և գծի համադրությամբ փորձում եմ կերպարներս կյանքի կոչել»

Ա. Չախոյան

Ամեն ինչ անցողիկ է, հավերժական է միայն գեղեցիկի որոնման ծգտումը... Անուրանալի է արվեստի մարդու հոգին «մկրտող» ու վեհացնող դերը մարդկային հասարակության պատմության մեջ, և բնավ պատահական չէ, որ արվեստի շարժիչ ուժը մարդն է, բնատուր շնորհներով օժտված արվեստագետը:

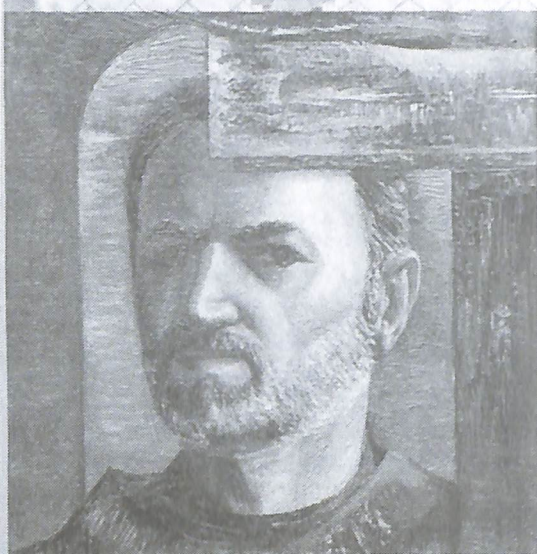
Այսպիսի եզրակացության եկավ ամեն ոք, ով մասնակցեց Վանաձորի կերպարվեստի թանգարանում գեղանկարիչ Աշոտ Չախոյանի անհատական ցուցահանդեսին:

Աշոտ Չախոյան գեղանկարչի արվեստի հիմքում արտահայտչականությունն է ու գունային ներդաշնակությունը: Երկուսի պրոֆեսիոնալ գույնագործունից ծնունդ առած կյանքի ընկալման սեփական փիլիսոփայություն կա ցուցահանդեսում տեղ գտած նրա հիսունից ավելի աշխատանքներում:

Ինչպես բացման խոսքում նշեց թանգարանի տնօրեն, գեղանկարիչ Փափագ Ալոյանը «կատարողական մոտեցումներով և գունային զգացողությամբ այս արվեստագետի գործերը հնարավոր չէ շփոթել մեկ այլ նկարիչի աշխատանքների հետ»: Աշոտ Չախոյանի ձեռագիրը գալիս է հայկական կերպարվեստի ակունքներից, իսկ արձաններից սկսվող ծիլը միշտ բեղմնավոր է լինում:

Նրա նկարներում ներքին մղում կա, նկարչական արվեստի գաղտնիքների լիակատար իմացության ծգտում: Մարդկային բազմադեմ ելությունը հուզում է նկարչին ու նա փորձում է ընկալել աչքով տեսանելիին և առավել՝ հոգում թաքնվածը:

Աշոտ Չախոյանի կտավներում պատկերված են սիրո, բարու,

ԻՆՔՆԱՆԿԱՐ

տեսնում է երաժշտության ու նկարչության ամմիջական սինթեզ: Ամեն մի արվեստագետի ստեղծագործական ուղին զարգացման մի ընթացք է, հասունության, վարպետության դժվար հաղթահարելի, երկար ճանապարհ: Ցանկանա՞մք և հավատա՞մք, որ տաղանդաշատ գեղանկարիչ Աշոտ Չախոյանի ստեղծագործական ուղին կլինի էլ ավելի շուրջ ու արգասավոր:

Լևոն ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Աշոտ ՉԱԽՈՅԱՆԻ աշխատանքներից՝ Գ 36

«ԱՐՄԵՆԻԱ» ԶԵՐՄԱՆԱՎ

ԵՂԱՅՐԱԿԱՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆ ՍԵՎ ԾՈՎԻ ՀԱՏԱԿԻՆ

Մի քանի օրից կսկսվի լեգենդար «Արմենիա» ջերմամպի որոնումների նպատակով երրորդ գիտարշավը: 1941 թվականին նավը խորտակվեց Յալթայի ափերի մոտ՝ յոթ հազար ուղևորներով հանդերձ: Ի դեպ, զոհերի քանակով «Տիտանիկին» չորս անգամ գերազանցող այդ ահավոր ծովային աղետի բուն փաստը գաղտնագերծեցին միայն երկու տարի առաջ: Եվ այսպես, ի՞նչ է կատարվել մեր «Արմենիա»-ի հետ:

«ԱՐՄԵՆԻԱ»-Ի ԽՈՐՀՐԴԱՎՈՐ ԵՐԹԸ

1941 թվականի նոյեմբերի 7-ին Յալթայի ափերի մոտ աներևակայելի բան էր կատարվում: Լեռնային ճանապարհներին արդեն հայտնվել էին վերնախտի ջոկատները: Թվում էր, թե քաղաքի գրավումը մի քանի ժամվա գործ է: Պայքերներ էին աշխարհահռչակ մառաճները, և զինյին գետի պես հոսում էր ծովը: Փողոցներում խուճապ էր տիրում: Տներում մոլեգնում էին մարդասպաններն ու ավազակները: Քաղաքը լեցուն էր հուսահատ մարդկանցով, որոնք փորձում էին ցանկացած միջոցով հասնել մայրցամաք: Այդպիսին էր կացությունը Յալթայում, երբ նրա ափերին մոտեցավ «Արմենիան»: Սևծովյան նավատորմի հրամանատար, ծովակալ Օկտյաբրսկու հրամանով, «Արմենիան» պետք է էվակուացներ սևաստաղյուղյան հոսպիտալները Տուապսե: Սակայն բաց ծով ելնելուց անմիջապես հետո «Արմենիա»-ի նավապետ Պլաուշևսկին հրաման ստացավ մտնել Բալակլավա՝ ՆԳՏ-ի աշխատակիցներին դուրս բերելու համար: Պատելով արխիվային փաստաթղթերից, ՆԳՏ-ն տեղափոխում էր ինչ-որ գերաթեքավոր բեռ: Նախօրեին՝ նոյեմբերի 6-ին, Ստալինը

հրաման ստորագրեց Ղրիմի թերակղզուց առավել արժեքավոր ամեն ինչ դեպի Կովկաս շտապ էվակուացնելու վերաբերյալ: Բայց թե հատկապես ինչ էին բարձել «Արմենիա»-ի վրա, առ այսօր հայտնի չէ: Լքելով Բալակլավան՝ «Արմենիան» ստանում է նոր հրաման. ուղղվել դեպի Յալթա և վերցնել Սիմֆերոպոլից այնտեղ էվակուացված կուսակցական վերնախավին ու տեղի բոլոր հոսպիտալները: Արդյունքում նավի վրա հայտնվեց 23 հոսպիտալ՝ բժշկական ողջ անձնակազմով ու փորվորներով: Նավն այնքան էր գերբեռնված մարդկանցով, որ ոտք գցելու տեղ չկար: Առավոտյան ժամը 9-ին «Արմենիան» դուրս եկավ ծով և գրեթե անմիջապես զնդակոծության ենթարկվեց գերմանական օդուժի կողմից: Մինչ օրս հայտնի չէ, թե ինչու՞ փորձառու նավապետ Պլաուշևսկին խախտեց Սևծովյան նավատորմի հրամանատարի կարգադրությունն ու հեռացավ Յալթայից օրվա լուսավոր ժամի: Միգուցե նա ուրիշ հրաման էր ստացել հեռախոսով: Ովքե՞ր էին նավի ուղևորները: Ի՞նչ բեռ էր տեղափոխվում: Պատասխանել բոլոր այս հարցերին կարելի է միայն մեկ ճանապարհով. գտնել նավը:

ՈՉ ՄԻ ՀԵՏՔ

Մինչ օրս «Արմենիան» ապարդյուն փնտրել են «Լանգուստ» հին բաշխակաֆի օգնությամբ, որը կարող է սուզվել առավելագույնը կես կիլոմետր խորությամբ: Սակայն այս տարվա մայիսին նավի որոնումներով

Ձ 20

ՏԻԵՉԵՐԱԳՆԱՅՆԵՐԻ ՀԵՏ

ՎԱԼԵՐԻ ԿՈՐԶՈՒՆ

Վալերի Կորզունը, որն այժմ գեներալ է և Գագարինի անվան տիեզերագնացների պատրաստման կենտրոնի պետի առաջին տեղակալը, մարդամոտ բնավորություն ունի, զրուցասեր է, բարի ժպիտը միշտ շողում է դեմքին: Սամատրիայից մեկնելու

Վալերի Կորզունի հետ

օրը եկավ ցտեսություն ասելու: Երեկոյան կնոջ ու որդու հետ ավտոբուսով մեկնելու էր երկաթուղային կայարան: «Մեկ էլ ե՞րբ կտեսնեմ» - մտածեցի ու շտապեցի սամատրիա:

- Մեքենան սպասում է, ես կտանեմ ձեզ կայարան, - առաջարկեցի ես:

Առանց կեղծ քաղաքավարության համաձայնեցին:

Գնացքը մեկնելու ժամուկես ժամանակ կար: Այդ ընթացքում թեթև ընթերցանք հորաքրոջս տղայի՝ Շաղլամջյան Արուսի սրճարանում: Դյուրերի հետ ճանապարհապաշար դրեցինք՝ հայկական մարմանը լավաշ, վրացական բուրունմալի խաչապուրի և մի շիշ էլ Արցախի գինի:

1996 թվականի օգոստոսի 17-ին կայացավ Վալերի Կորզունի առաջին թռիչքը:

- Անդելիորեն դժվար է տիեզերագնաց դառնալը, - մի անգամ հայտնեցի կարծիքս:

- Դժվար չէ, աշխատանք է, - պատասխանեց Վալերին:

Կես տարի հետո տեղի ունեցավ վայրէջքը: Մի քաի օր հետո եկավ Ալդերի «Յուլմոյե Վոմոյե» սամատրիան՝ վերականգնելու առողջությունը: Ես անմիջապես մեկնեցի հանդիպելու: Սուրճի սեղանի շուրջը մեր հանդիպումը տևեց երեք ժամ:

- «ՄԻՐ» տիեզերանավում կա երկու սարք, որոնք պատրաստել են Չայաստանի գիտնականները, - ասաց զրուցակիցս, - նրանցից մեկը կոչվում է «Գլազար»: Տիեզերագնացներն այն անվանում են Գլազա Արմենի: Տիեզերանավից մենք մտերմացանք Գևորգ անունով մի հայ ռադիոսիրողի հետ, որը հաճախ կապվում էր անձնակազմի հետ, հետաքրքրվում մեր փորձարկումներով: Նրա օգնությամբ Չայաստանի հեռուստատեսության լրագրող մի աղջիկ տիեզերանավի անձնակազմի հետ հինգ րոպե հարցազրույց անցկացրեց:

Ինչպես Վալերի Կորզունը, այնպես էլ մյուս տիեզերագնացների շատերը Բյուրականում ուսումնասիրել են հայ գիտնականների ստեղծած սարքերը, Չայաստանում ծանոթ-բարեկամներով հարուստ են եղել:

Ճանապարհելիս Վալերին մի անեկողտ պատմեց. հայկական ռադիոյին հարցրել են՝ ի՞նչ տարբերություն կա տիեզերագնացի և ամուսնու միջև: Դրանից հետո պատասխանել է՝ տիեզերագնացը միշտ գիտի իրեն փոխարինողին, իսկ ամուսինը՝ ոչ: Ես կանգնեցի Վալերիին:

- Չէ՛ որ այդ անեկողտը երկու տարի առաջ ես եմ պատմել ձեզ, երբ դուք հանգստանում էիք «Չեմիտովաճե» սամատրիա-

յուն:

Հիշեց.

- Դու ես պատմել, այո, բայց հիմա ողջ Ձվոզդնի գործողը գիտի:

Մի ամիս հետո Վալերի Կորզունը հանգստանալու եկավ «Չեմիտովաճե» սամատրիան: Այստեղ ասեմ, որ տիեզերագնացները հարյուրավոր լուսանկարներ, հուշանվերներ ու տեսագրություններ են նվիրել ինձ: Դրանք զարդարել են աշխատատեղիս պատերը: Այն այժմ անձնական թանգարանի համբավ ունի, որի մասին բազմիցս ցուցադրվել է Մոսկվայի հեռուստածրագրերով, տպագրվել Մոսկվայի, Պետերբուրգի, Կրասնոդարի, Սոչիի, Տուափսի լրագրերում, հատուկ զբոսաշրջիկներ են գալիս:

Այդ օրերին Սոչիից հեռախոսով հայտնեցին, որ զբոսաշրջիկներ են գալու: Որոշեցի սյուրպրիզ անել նրանց: Շտապեցի տիեզերագնացի մոտ: Սենյակում չկար: Մի խնդրագիր թողեցի, որ այսինչ ժամին անպայման գա ինձ մոտ: Եկավ:

- Ի՞նչ է պատահել, - անհամբուսացած անմիջապես հարցրեց Վալերի Կորզունը:

- Ոչինչ էլ չի պատահել, ամեն ինչ լավ է, - հանգստացրի ես նրան, - քսան րոպե հետո զբոսաշրջիկներ են գալու, ուզում են, որ հանդիպեմ ձեզ հետ:

Չառարկեց, վարակիչ ժպտաց: Երբ զբոսաշրջիկները եկան, միացրի տեսագրությունը:

- Եկրանում է տիեզերագնացների ջոկատի հրամանատար Վալերի Կորզունը, - հայտարարեցի ես ու ձեռքս մեկնեցի դեպի տիեզերագնացը:

Բոլորը անակնկալի եկած ծափահարեցին, բազմաթիվ հարցեր տվեցին, հետը լուսանկարվեցին, ինքնագրեր վերցրին, անչափ գոհ մնացին: Երբ նրանք ավտոբուս մատնեցին ու գնացին, ես դարձա Վալերիին:

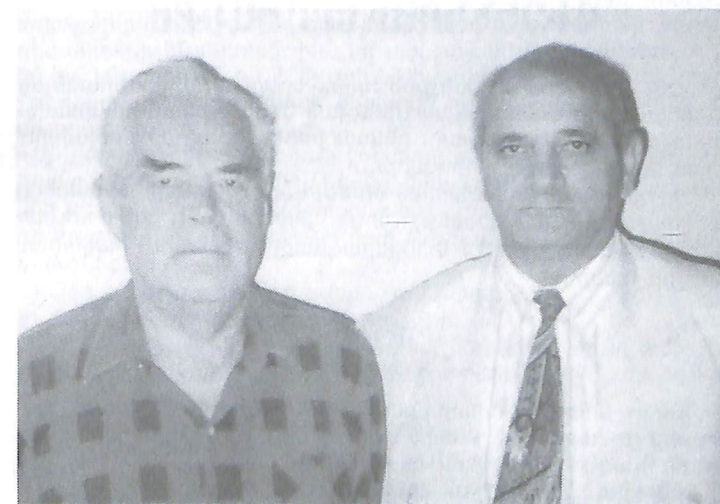
- Դուք համշենական բլինա եք սիրում, գնում ենք սրճարան: Գնացինք:

«ԲԱՐԵՎԵՑԵՔ ՔՐՈԶՍ»

Տիեզերագնացների ջոկատի նախկին հրամանատար Ալեքսանդր Վոլկովը ինձ ծանոթացրեց սովետական երրորդ տիեզերագնաց, այժմ հանգուցյալ Անդրիան Նիկոլակի հետ:

- Չեր քույրը մեր հարսն է, - ասացի նրան:

- Ո՞նց թե, - զարմացավ Անդրիանը:

Սովետական երրորդ տիեզերագնաց Անդրիան Նիկոլակի հետ

- Հորեղբորս տղայի կինը չուվաշուհի է, - ասացի ես, - և մաքուր հայերեն է խոսում:

Անդրիան Նիկոլակը նկատելի ուրախացավ, ապա ասաց.

- Ինձանից բարև կանես քրոջս:

ԶՎԱՐԵՑԻՆ

Առաջին տիեզերագնացը, որի հետ ծանոթացաւ և մտերմացաւ և որի շնորհիվ էլ բարեկամացաւ մյուս աստղաճառարների հետ, Ալեքսանդր Վոլկովը էր կամ ինչպէս բոլորն են կոչում, Սան Սանիչն էր: Այդ ժամանակ նա տիեզերագնացների ջոկատի հրամանատարն էր: Մի օր բացվեց.

- Տիեզերքում մի քանի ամիս մնալուց հետո վերադարձաւ երկիր: Ուղեգրային չվարեցին: «ՄԻՐ» տիեզերակայանում ուղեգիրս հաստատող չկար:

ՊԱՏՄՈՒՄ Է ԿԻՆԸ ԱՆՅԱՆ

- Ինձ հրավիրեցին թռիչքների կառավարման կենտրոն: Ասացին՝ բոլոր հեռախոսներն անջատված են, ձեզ լսող չկա, տասնհինգ րոպե խոսեցե՛ք ձեր ամուսնու հետ՝ ինչի մասին կուզեք:

Կարոտով լի ու սրտալի գրույցի վերջում Անյան ամուսնուն հայտնեց, թե վաճառվում է մի կիսաշեն ամառանոց, որը իրենց համար ձեռնտու կլինի:

- Լավ, երբ վերադառնամ տիեզերքից, կմայենք, - պատասխանեց Սան Սանիչը:

- Մեկ օր անց, - պատմում է Անյան, - բնակարանում հնչեց դռան գանգը: Բացեցի դուռը, մի անծանոթ կապիտան էր կանգնած:

Հարցրեց.

- Չեք ասի, որտե՞ղ է այդ ամառանոցը...

ՀԱՐՍԱՆԻՔՈՒՄ

Վաղանդիկ քանդակագործ Արշակ Բեգյանի որդու հարսանիքն էր: Ինձ հետ տարել էի տիեզերանոց Յուրի Գիծենկոյին և կնոջը՝ Օլյային: Դագոմիսի կուրորտային համալիրի ռեստորանի մեն ղախիճը լեփ-լեցուն էր ուրախ հարսանքավորներով: Իմացա, որ հյուրերը առաջին անգամ էին ներկա գտնվում նման բազմամարդ հարսանիքի: Յուրան Օլյայի հետ շնորհավորեց նորապսակներին, ցանկացավ, որ որդի ունենան և նա էլ դառա տիեզերագնաց: Յուրան ոգևորվեց հայկական պարեղանակներով և Օլյայի հետ սկսեցին պարել: Շուտով մեզ միացավ նաև Սոչի քաղաքի գլխավոր նկարիչ Վալենտինը: Որոշ ժամանակ անց Օլյան ականջիս շշնջաց.

- Յուրան շատ է ոգևորվել, կարող է մինչև հարսանիքի վերջանալը մնալ: Ես մի պատճառ կգտնեմ, նրան ասա, որ գնալու ենք: Տիեզերագնացը չառարկեց, բայց վերադարձի ամողջ ճանապարհին հայկական հարսանիքի մասին իր հիացմունք էր արտահայտում:

ԳԻՉԵՆԿՈՅԻ ԵՐԱԶԱՆՔԸ

Յուրի Գիծենկոն մի թռիչքով երկու երկրների տիեզերագնաց դարձավ: Երբ Սովետական Միության եղբայրական հանրապետությունները փախեփախ ընկան իրենց երազած անկախության քառսը, Յուրին տիեզերքում էր:

- Տիեզերք թռա Սովետական Միությունից, վայրէջք կատարեցի անկախ ռուսական պետությունում, պարզենք էլ եղան ռուսական, - հաճախ հիշում է տիեզերագնացը և երազում հակառակ թռիչքի մասին:

«Բարի» անունով որսորդական մի խելոք շուն ունեինք, խաճուրից չէր հեռանում: Բարին անչափ դուր եկավ տիեզերագնաց Յուրի Գլազկովի աղջկան՝ Կատյային: Կատյան ամեն օր խաղում էր նրա հետ, փաղաքշում, գրկում գլուխը: Բարին էլ ընտելացավ նրա հետ, ուր որ գնում էր, նրանից չէր բաժանվում:

Եկավ սամատորիայից մեկնելու օրը: Կատյան խնդրեց հորը Բարիին տանել հետները Ձվյոզդին գործող:

- Կատյա, աղջիկս, ախր ու՞ր տանենք, - ասաց տիեզերագնացը, - տանը տասնմեկ կատու ունենք...

ՓՈԽԱԴԱՐՉ ՆՎԻՐԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Վիկտոր Աֆանասևը ամեն անգամ, երբ գալիս է սամատորի, լինի դա թռիչքից առաջ, թե հետո, հատուկ ինձ համար նվեր է բերում: Հանդիպելիս մակագրում է իր գեղեցիկ ձեռագրով ու նվիրում ինձ: Վերջին անգամ ես էլ պարտքի տակ չմնացի, իհարկե, իր խնդրանքով:

- Բոյանսկիի հայ համայնքում լավ բարեկամներ ունեմ, - ասաց տիեզերագնացը, - գրքերիցդ տուր մի քանի օրինակ, տանեմ նվիրեմ հայրենակիցներին, թող ուրախանան:

Ես սիրով նվիրեցի Տուափսեում հրատարակված իմ ժողովածուներից վեց գիրք:

Մեկնելու նախօրյակին սամատորիայի ղեկավարությունը Վիկտոր Աֆանասևի պատվին հրաժեշտի ճաշկերույթ տվեց: Փոքրիկ

Վիկտոր Աֆանասևի հետ

Գայանեիս ձեռքը դրեցի երկու շիշ շամպայն գինի և ցույց տվեցի, թե ում է տալու: Գայանես շշերը տարավ դրեց տիեզերագնացի սեղանին և ասաց.

- Վալոդ պապիկից...

Աչինսկի օդագնացության ինժեներա-տեխնիկական ուսումնարանը կազմացրելուց հետո ուսումնարանի արդեն նախկին պետ, գեներալ Վալենտին Լեսկովը կազմակերպեց կադետական կորպուս, ապա, ինչպես ամեն ամառ, կնոջ՝ Լյուդմիլայի հետ եկան «Հեմիտոկվաճե» սամատորիան հանգստանալու: Ես նրանց ծանոթացրի իմ բարեկամ տիեզերագնաց Վլադիմիր Տիտովի և նրա կնոջ՝ Շուրայի հետ: Այս գույգերը իսկույն մտերմացան: Ավելին, Լյուդմիլա Լեսկովան, որը սրտաբաց, ասող-խոսող կին է, ամուսնու հետ Տիտովին ու Շուրային այնպես կարողացան համոզել, որ նրանց որդուն՝ դեռահաս Յուրային հետները տարան Աչինսկ, դարձրին կադետական կորպուսի սովորող:

Հաջորդ ամառ գեներալը կնոջ հետ մորից եկավ հանգստանալու: Նրանք ինձ նվիրեցին կադետական կորպուսի կյանքն արծարծող նկարագրող մի ժուռնալ: Առաջին էջում Յուրա Տիտովը կադետական համագնացստով հպարտ կանգնած էր գեներալ Ալեքսանդր Լեբեդի կողքին:

Օգոստոս ամիսն էր, տոթակեզ օր, մույնիսկ ծառերի ստվերը չէր փրկում: Շուրայի հետ Լազարևսկում էլ խանութ չթողեցինք հովհարիչ ճարելու համար: Այդ օր վաճառել էին բոլոր հովհարիչները: Հաջորդ օրը մենակ անցա կրպակների շարքերը: Մի կրպակում կես ժամ առաջ ստացել էին հինգ հովհարիչ, որոնցից երեքը արդեն հասցրել էին վաճառել, մեկն էլ ես գնեցի ու շտապեցի Տիտովի սենյակը: Միացրինք հովհարիչը, օղը միանգամից հովացավ:

- Հիմա կարող ենք մարդավարի շնչել ու հանգստանալ, մույնիսկ Իրանի շահը կնախանձի մեզ, - կատակեց Վլադիմիր Տիտովը:

Տիեզերագնացը սամատորիայում կարճեց իր հանգստյան օրերը, մեկնելու էր Հյուսիստոն՝ «Շաթլ» տիեզերանավով ամե-

րիկյան աստղաճառարների հետ թռչելու:

- Սամատորիայի պետը չհանդիպեց ինձ հետ, - ասաց Տիտովը, եթե ես իրեն պետք չեմ, առավել ևս ինքը ինձ հարկավոր չի:

Չայնից զգացի, որ վիրավորվել է սամատորիայի պետի նման վերաբերմունքի համար:

- Վլադիմիր Գրիգորիչ, հո ես այստեղ եմ, - ասացի ես, - երկու անգամ միասին գնացել ենք օդանավակայան, այս անգամ էլ սիրով բոլորիդ կտանեմ:

Հենց որ «Ժիգուլիս» շարժվեց, միացրի Արամ Ասատրյանի երգերը: Ինչպես միշտ, սկզբում ճաշեցինք Աբխազիային սահմանամոտ հայկական սրճարանում: Համշենական բլինան հյուրերիս սրտովը եղավ: Տիտովի կինը և աղջիկը՝ Մարիան, հետաքրքրվեցին այդ բլինաների պատրաստման գաղտնիքներին: Այժմ Ձվյոզդին գործողություն տիեզերագնացների կանայք հաճախ են սեղան դնում համշենական բլինա:

Մի անգամ խոսակցության ժամանակ Վլադիմիր Տիտովն ասաց.

- Ինչպիսի իրադրություն էլ որ լինի, մարդ պետք է իրեն հանգիստ պահի:

Որ նա հանգիստ էր, ես հանգվեցի: Սրճարանում սեղան մատելիս, Յուրան անգլուշորեն կպավ կերակուրով լիքը ափսեին և կերակուրը թափվեց հոր շալվարի վրա: Տիտովը առանց ջղայնանալու վերցրեց անձեռնոցիկը և սկսեց սրբել:

Ես ականա հիշեցի Անդրիան Նիկոլանի հետ պատահած դեպքը: Նրա «ՄԻԳ» կործանիչը գնաց վայրէջքի, անիվները փորատակից դուրս չեկան: «Գլխավորը հանգիստ լինելն է», - մտքում ասաց օդաչուն և սառնասրտորեն փորի վրա իջեցրեց արագընթաց ինքնաթիռը:

Ակադեմիկոս Չեռնովի հետ արդեն մի տարվա ծանոթներ էինք: Մի օր եկավ ինձ մոտ տիեզերագնաց Եվգենի Խրունովի հետ: Մեր հանդիպումը բարեկամական սեղանի շուրջ տևեց մինչև գիշերվա ժամը երկուսը:

Հաջորդ օրը ակադեմիկոսը մենակ եկավ: Հայտնեց, որ երեկ ուշ վերադառնալու համար Խրունովի կինը՝ Լյուսյան, տնային կալանք է հայտարարել ամուսնուն:

Այլևս տիեզերագնաց եվգենի Խրունովին չհանդիպեցի, մահացավ վաթսուներեք տարեկան հասակում: Հիշատակ մնաց համատեղ մի լուսանկար:

Հեռուստալրագրող Լյուդմիլա Գասպարովան տիեզերագնացների Վլադիմիր Կովալյոնովի, Ալեքսանդր Վոլկովի և ինձ հետ իմ անձնական թանգարանի մասին ռեպորտաժ էր կազմակերպում: Լրագրողի այն հարցին, թե հատկապես ի՞նչն է դուր գալիս «Հեմիտոկվաճե» սամատորիայում, Վլադիմիր Կովալյոնովը պատասխանեց, որ այստեղ կա հիանալի դիստրիբյուցի:

Տիեզերագնացը նկատի ուներ բացօթյա խորովածանոցը, որը ինչպես ասում են, սարքվել է Գագարինի ցանկությամբ: Հետո ասաց, որ ավանդաբար լավ ձկնորսություն է արվում:

Ես խոսքը կտրեցի և ասացի.

- Եթե կարելի է, ես ավելացնեմ. ես Սուխումում տասնչորս տարի ձկնորսություն արեցի, և՛ աշխատանքս թողեցի, և՛ տուն գնալս թողեցի, և՛ սիրուիս մոռացա: Ձկնորսությունը իսկական մարկոմանիա է: Հիմա այստեղ բոլոր հնարավորություններն ունեմ, բայց եթե մեկ-երկու անգամ գնամ, կվարակվեմ և աշխատանքս էլ կկորչի: Աստված չանի ձկնորս լինես...

Հեռուստադիտողները, հատկապես ձկնորս ամուսիններ ունեցող կանայք, երկար ժամանակ հիշում էին իմ ռեպլիկը:

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԿՈՎԱԼՅՈՆՈՎ

Ժուկովսկու անվան ավիացիոն ակադեմիայի դասատու, ազգությամբ բուլղար Անատոլի Դովատոյանովի հետ երեք տարվա

ծանոթներ էինք: Նա արդեն գիտեր, որ մոտիկ հարաբերություններ ունեմ մի քանի տիեզերագնացների հետ, որոնք ամռան ամիսներին գալիս են կազդուրվելու «Հեմիտոկվաճե» սամատորիայում: 1996 թվականի օգոստոսի տասներեքն էր, առավոտյան հանդիպեց ինձ և ասաց, որ ուզում է ծանոթացնել ակադեմիայի պետ, Սովետական Միության կրկնակի հերոս, գեներալ-գեդապետ Վլադիմիր Կովալյոնովի հետ: Ես անմիջապես սառնարան դրեցի երեք շիշ շամպայն գինի: Պայմանավորված ժամին Անատոլին եկավ: Իջանք ծովափ: Տիեզերագնացը իր հարազատներով գտնվում էր ռազմաօդային ուժերի հրամանատարի տնակի բացօթյա մասում: Վլադիմիր Վասիլիչը լողազգեստով էր, անմիջապես հարցրեց որտեղացի լինելս և թե ինչով եմ զբաղվում: Հարցերի տոնը անմիջական էր և ես առանց քաշվելու պատասխանում էի: Երբ իմացավ, որ ես եկել եմ ավիացիոն դպրոցի կուրսանտ, առաջարկեց լցնել բաժակները և խմել մեր ծանոթության կենացը, ապա ցոեսություն ասելուց առաջ լուսանկարվեցինք:

Սովորաբար բոլոր հանգստացողները երեկոները անցկաց-

Սովետական Միության կրկնակի հերոս, գեներալ-գեդապետ Վլադիմիր Կովալյոնով

նում են ծովափում: Մի օր տիեզերագնացներ Վլադիմիր Տիտովն ու Ալեքսանդր Վոլկովը ասացին, որ երեկոյան ժամը ութին հավաքվելու են ծովափնյա սրճարանում, հրավիրեցին նաև ինձ: Երբ ես գնացի, տիեզերագնացները և նրանց ընկերները իրենց կանանց հետ մատել էին միացրած երեք սեղանների շուրջը: Սեղանի ծայրին դրված էր ազատ աթոռ, զգացի, որ դա թամադայի համար է: Մեկ էլ տեսնեմ տիեզերագնացների պատրաստման կենտրոնի պետի տեղակալ Անդրեյ Պետրովիչ Մայբորոդան առաջարկեց ինձ թամադայությունը: Քավ լիցի: Սեղանի շուրջը գիզաններ են մատել, իսկ ես աննշան մի մահկանացու, ո՞վ եմ ես, ինչացու՞ եմ ես, ի՞նչ օրի եմ ես, այս ի՞նչ եմ անում: Բայց չէփոթվեցի, բռնեցի աթոռի թիկնակն ու պատմեցի հայկական մի սրամտություն:

Մի մարդ թերթում կարդաց հայտարարություն, որ խմբագրությանը հարկավոր են անգլերենից, ֆրանսերենից և գերմաներենից թարգմանիչներ: Սա կորցրեց հանգիստը և շտապեց խմբագրություն: Մտավ խմբագրի մոտ և դռան կողքին խեղճացած կանգնեց:

- Չեզ ի՞նչ է հարկավոր, - հարցրեց խմբագիրը:

- Ես կարդացի հայտարարություն, որ...

- Ա՛, դուք թարգմանի՞չ եք, խնդրեմ, մատեցեք, - ուրախացավ խմբագիրը և մատեց այցելուի դիմացը: - Անգլերենի՞ց եք թարգմանում:

- Անգլերեն չգիտեմ, - ասաց մարդը:

- Ֆրանսերենի՞ց երկի:

- Ֆրանսերեն էլ չգիտեմ:

- Ուրեմն գերմաներենի՞ց եք թարգմանում: Հաճելի է:

- Գերմաներեն տառերը չգիտեմ, - համոզված պատասխանեց այցելուն:

- Բա չեմ հասկանում, ինչու՞ եք եկել և գլուխ եք պղտորում:

- Ե՛մ եկա՝ ասեմ, որ ինձ վրա հույս չդնեք, - խնդրեց նա:

- Եվ ի՞նչ եք ասում, որ թամադայության համար ինձ վրա հույս միք դնի, - անոցի ես:

Սեղանակիցները ծափահարեցին, իսկ ավիացիայի զլխավոր հրամանատարի առաջին տեղակալ Վիկտոր Կոտը խփեց ծնկիս ու ասաց.

- Այդ անեկդոտը մենք կվերցնենք մեր գինանոցը:

Թամադա ընտրեցինք Վլադիմիր Կովալյոնովին: Սեղանի շուրջը կային ինձ անծանոթ զեներալներ: Ակնոցավոր մի զեներալ հետաքրքրվեց, թե ես ի՞նչ գործ ունեմ իրենց հետ: Վլադիմիր Տիտովի կինը Շուրան, ասաց, որ ես տիեզերագնացների մտերիմն եմ և ամենական բանգարան եմ ստեղծել տիեզերագնացների նվերներով, լրագրող եմ և գրքերի հեղինակ:

Իսկ սրճարանում ջազային նվագը ակամջնեղ էր խլացնում: Մեկ էլ Վլադիմիր Կովալյոնովը մտավ պարողների մեջ և արագ, թեթև, անթերի պարեց: Մենք ուրախ ծափահարեցինք:

Հարևանս պատմում է, որ տիեզերագնացը մի անգամ ակումբում կես ժամ թմբուկ է խփել, հետո բարձրացել է սեղանի վրա և կանգնել ձեռքերի վրա, սեղանը փլվել է:

Ինքը մոլի ձկնորս է: Մի օր խոշոր կեֆալ էր ընկել կարթը և կտրել տարել էր: Այդ ժամին ծուկը լավ էր կտցում, շտապ մարդ էր ուղարկել ինձ մոտ, որպեսզի ես կարթաթել տամ: Տվեցի չորրորդ համարի մի կարթաթել, որով ահագին ծուկ էր բռնել: Երբ հանդիպեցինք, ասաց.

- Դու ինձ փրկեցիր, բարեկամս, շնորհակալ եմ:

Վլադիմիր Կովալյոնովը իր բազմամյա ընտանիքով մնում էր Ռազմա-օդային ուժերի զլխավոր հրամանատարի շենքում, իսկ երկու երիտասարդ կանայք, որոնք ակադեմիայի աշխատակցուհիներ էին, իրենց երեխաներով մնում էին սամատորիայի չորրորդ մասնաշենքում: Օդագնացության տոնի նախօրյակին խնդրեց ինձ իր անունից առանձին-առանձին նվերներ տանել նրանց: Ես տարա և ասացի, թե ով է ուղարկել, և՛ Նատաշան, և՛ Սվետան զգացված ուրախացան իրենց շեֆի ուշադրությունից: Ես գնացի ծովափ և հայտնեցի իր հանձնարարությունը կատարելուս մասին: Հարցրեց, թե ինչքան եմ ծախսել, երբ գումարն ասացի, անմիջապես հաշվեց և փողը մեկնեց ինձ: Ես անհարմար վիճակ ապրեցի:

Երկու օր հետո Վլադիմիր Վասիլևիչը Նատաշայի, Սվետայի և նրանց երեխաների հետ շտապ եկավ աշխատատեղս, ասաց, որ Սվետայի աղջնակը թունավորվել է, հարկավոր է շտապ հասցնել հիվանդանոց: Ամմիջապես բոլորին տարա Լազարևսկի հիվանդանոցի ինֆեկցիոն բաժին: Բժշկի ակաջին շնջացի անծանոթ մարդու ով լինելը, բժիշկն ու բուժքույրերը իսկույն սկսեցին պրոցեդուրան: Մի քանի ժամից հետո աղջնակի դեմքի գույնը տեղը եկավ ու նա շնորհակալությամբ ծպտաց:

Ցերեկվա ժամին Կովալյոնովն ու Վոլկովը Վիկտոր Կոտի հետ եկան խանութ, մի փոքր զրույցից հետո սեղանին դրեցին երկու շամպայն գինի: Ամբողջությամբ համոզված ժամանակ հանկարծ Վլադիմիր Վասիլևիչը խնդրեց բերել տիեզերագնացների մասին օրացույցը: Իր լուսանկարի տակ ստորագրեց և առաջարկեց.

- Թող այսպես մյուս տիեզերագնացներն էլ իրենց նկարների տակ ստորագրեն:

Ալեքսանդր Վոլկովը վերցրեց գրիչը և իր լուսանկարի տակ նույնպես ստորագրեց:

- Ես իմ պարտքը կատարեցի, - ծպտալով ասաց նա:

Տիեզերագնացը Աշոտ անունով մի ծանոթ ուներ, որը ծովամերձ թաղում էր ապրում, գնացինք նրան հյուր: Աշոտը նկատելի ուրախացավ, ապա իր սրճարանի բացօթյա մասում սեղան բացեց և մոտ երկու ժամ տևեց հին ծանոթների ջերմ, սրտաբաց զրույցը:

Մի ուրիշ անգամ երկուսով գնացինք խնայբանկ, Կովալյոնովը փոխեց մի քանի հարյուր դոլլար և թարսի պես հաջորդ օրը շեշտակիորեն բարձրացավ դոլլարի արժեքը:

Յուրի Գիծենկոն ու Վլադիմիր Կովալյոնովը եկան աշխատանքիս վայրը: Հրավիրեցի բնակարանս: Շուտով երևաց նաև Կովալյոնովի կինը՝ Նինան: Հյուրերիս համար սեղան դրեցի վարունգով, մածունով, սխտորով և աղով պատրաստած համշենական «սիկլակի» ուտելիք: Համով կերան և հետաքրքրվեցին պատրաստման եղանակով:

«Հայրենիքն է թևեր տվել» Կովալյոնովի գիրքը կարդացել էի մի տարի առաջ ու սեղանի շուրջը սկսեցի տիեզերագնացի կյանքից դրվագներ հիշել: Երբ սկսեցի պատմել, թե ինչպես է բժշկական ինստիտուտի ուսանողուհին էլյտենանտ Կովալյոնովի սառցակալած ակամջները շփել, Նինան չհամբերեց.

- Վոլոդյա, մի հավատա, - ասաց, - խաբում է նա...

1999-ի օգոստոսի 29-ին Կովալյոնովը, Վալերի Գորգունը, Վիկտոր Աֆանասևը, Վլադիմիր Տիտովը, Ալեքսանդր Վոլկովը սա-

նատորիայից վերադառնալու էին Ջվյոզդնի գործող: Նախօրյակին Կովոլյոնովը կազմակերպել էր հրաժեշտի ճաշերույթ: Այդ մասին բոլորովին անտեղյակ, ինչպես ամեն երեկո, սովորաբար իջա ծովափ: Ինձ նկատեց Վլադիմիր Վասիլևիչը և առաջարկեց անցնել զլխավոր հրամանատարի տնակ: Ներսում պաշտոնատար զեներալներն ու տիեզերագնացները, սամատորիայի դեկավարները ուրախ տրամադրությամբ մեջ էին: Գեներալներից մեկը ինձ նստեցրեց իր կողքին և բաժակս օդի լցրեց: Կովոլյոնովը կենաց խոսքը ինձ տվեց: Որքան հիշում եմ խոսքս անհաջող ստացվեց: Ասացի, որ դուք Ջվյոզդնի գործողում հերոսական գիտական թռիչքների պատրաստվեցեք, իսկ մենք այստեղ, երբ գաք, կնպաստենք ձեր լավ կազդուրվելուն: Ես հպարտ էի ու զգացված, որ ճաշերույթում միայն ես էի սովորական մահկանացու...

Մի անգամ խոսակցություն սկսվեց Ռուսաստանի կոմունիստական կուսակցության վերաբերյալ, թե առաջիկա ընտրություններում կոմունիստները կգրավեն, արդյոք, առաջին տեղը, Կովոլյոնովն ասաց.

- Ես կարդացել եմ կոմունիստների գաղտնի ծրագիրը, նրանք նորից մտադիր են ազգայնացնել-համայնացնել ամեն ինչ, ամառանոցս պաշտպանելու համար ունեն և՛ գնդազիր, և՛ ավտոմատ, չեմ համձնվի:

Որքան էլ որ տիեզերագնացը ասաց լրջորեն, ներկաներս ասածն ընդունեցինք որպես կատակ ու ծիծաղեցինք:

Փառապանծ տիեզերագնացը ամեն ամառ ընտանիքի բազմաթիվ անդամներով գալիս էր հանգստանալու, բայց սամատորիայի ղեկավարության և զլխավոր հրամանատարի հետ մի անախորժ խոսակցությունից հետո այլևս չեկավ: Սակայն ի պաշտոնե ստորագրեց Ռուսաստանի տիեզերագնացության ֆեդերացիայի պատվավոր անդամի իմ գրքույկը և ամեն առիթով բարևներ է ուղարկում:

ՅՈՒՐԻ ԳԼԱՉԿՈՎ

Խանութ մտավ միջին հասակի մի ամրապինդ մարդ:

- Ես այնտեղ չկամ, - ձեռքը մեկնելով դեպի տիեզերագնացների ցուցափեղկը, ասաց հաճախորդը:

Ես արդեն գիտեի, որ մի օր առաջ սամատորիա է եկել տիեզերագնաց Յուրի Գլազկովը, ուստի անմիջապես զլխի ընկա, որ դիմացս հենց ինքն է:

- Ձեր լուսանկարը չկա, բայց կլինի, - ասացի ես:

Մեր առաջին հանդիպումը և ծանոթությունը նշեցինք մի-մի բաժակ կիսաքաղցր գինով: Ապա նա մի քանի շիշ գինի գնեց ու մենք պայմանավորվեցինք երեկոյան հանդիպել: Երբ գնացի, Յուրի Նիկոլայևիչը նստել հանգստանում էր տնակի առջև դըր-

Տիեզերագնաց Յուրի Գլազկովի հետ

ված նստարանին: Տնակի բաց դռնից դուրս եկավ ու մեզ մոտեցավ մի կին: Գլազկովը ներկայացրեց կնոջը՝ Լյուդմիլա Մանկովային: Ասաց, որ օդաչու է, սպորտային ինքնաթիռով մրցումներում յոթամասուներկու անգամ գրավել է առաջին տեղը և սահմանել քսաներկու համաշխարհային ռեկորդ: Նրանք միմյանց հետ մի քանի խոսք փոխանակեցին ինձ անհասկանալի լեզվով ու Լյուդմիլան վերադարձավ տնակ:

- Այդ ի՞նչ լեզվով խոսեցիք, - հարցրի ես:

- Ֆարսի, ժամանակին ընդգրկված եմ եղել հատուկ դպրոցում Աֆղանստան մեկնելու նպատակով, բայց այնպես էլ չուղարկեցին, - կարծես հենց այնպես ասաց Յուրի Նիկոլայևիչը:

Տիեզերագնացը անչափ զրուցասեր ամձնավորություն դուրս եկավ: Երբ Լյուդմիլան սեղան բացեց, այնպես ստացվեց, որ սկսեցինք անեկդոտներ պատմել: Մի անեկդոտ նա էր ասում, մյուսը՝ ես, կարծես մրցում էինք:

Հաջորդ երեկոյան նստեցինք ծովափնյա սրճարանում, բայց ինչպես կցանկանայինք, զրուցել չհաջողվեց, քանի որ երաժշտությունը խլացնում էր, ու մենք իրար լսելու համար բղավելով էինք խոսում: Մի խոսքով, երեկոն «թթերիցս», ինչպես ասում են, դուրս եկավ: Ծովափին զբոսնելիս հանդիպեցինք ռազմա-օդային ուժերի զլխավոր շտաբի պետ, գեներալ-գնդապետ Անատոլի Իվանովիչ Մալյուկովին: Մի համեստ ու զգայուն ամձնավորություն, որի հետ զրուցելը մեծ բավականություն էր պատճառում դիմացինին: Գլազկովի հետ որոշեցինք Մալյուկովին ու տիկնոջը հաջորդ օրը հրավիրել սամատորիայում գտնվող սրճարան: Ցերեկով ես գնացի պատվիրեցի ուտեստներ: Նշանակված ժամանակից մեկ ժամ առաջ նորից գնացի սրճարան ստուգելու համար, թե պատրա՞ստ է ամեն ինչ: Տեսնեմ՝ Գլազկովն էլ եկավ, նա էլ էր Մալյուկովին հարգալից վերաբերվում: Յուրի Նիկոլայևիչը չթողեց, որ խմիչքների ծախսը ես ամեն: Տակավիմ սեղան չնստած այնքան ծանոթներ մոտեցան, որ մեր սեղանի շուրջը փաստորեն բարեկամների, մտերիմների, ծանոթների ուրախ տոնախմբություն ստացվեց: Հնչող պարեղանակը տրամադրող էր և բոլոր տղամարդիկս հրավիրեցինք կանանց: Իմ թևընկերը մի ծանոթ թովիչ հայուհի էր, հաջորդ պարի ժամանակ Մալյուկովին ասացի.

- Անատոլի Իվանովիչ, դուք հայուհու հետ երկի երեք չեք պարել, պարեցեք Սուսանայի հետ: Երբ պարն ավարտվեց, մենք Գլազկովի հետ ծափահարեցինք: Երկուսն էլ գոհ ժպտացին:

Տիեզերագնացը «Չեմիտովաճե» սամատորիայում եղել էր ինը տարի առաջ, ուստի ցերեկը Լյուդմիլայի և աղջկա՝ Կատյայի հետ անցկացնում էր ծովափում, երեկոյան ընթրիքից հետո ամմիջապես քնում: Դա 1997 թվին էր, հաջորդ տարի նորից եկավ և մենք արդեն հանդիպում էինք որպես հին ծանոթներ: Զգացվում էր, որ անչափ հոգնել է: Դե ինքը տիեզերագնացության կենտրոնի պետի առաջին տեղակալն էր, գեներալ-լեյտենանտ, ինքնաթիռով մեկ Հյուսստոն էր մեկնում, մեկ Բայկոնուր, կազմակերպական և երկարաժամ թռիչքները հալունաշ էին արել ամրապինդ մարդուն: Երկու օր տնակից ընդհանրապես դուրս չեկավ:

Յուրի Գլազկովը որպես «Սալյուտ-5» տիեզերանավի ինժեներ տիեզերք թռավ 1977 թվականի փետրվարի յոթին: Թռիչքը տևեց տասնութ օր:

- Ես տասներեք տարի սպասեցի այդ թռիչքին, - ասաց Յուրին, երկու տարի ծառայեցի օվկիանոսում գիտական նավի վրա: Ես երեսունիններորդ տիեզերագնացն եմ, իսկ Կովալյոնովը՝ քառասուններորդ:

Թռիչքից հետո նա հանգիստ չի ունեցել, գրել է ֆանտաստիկ տասնինը գիրք, դարձել է Սովետական Միության զորողների միության անդամ, տեխնիկական գիտությունների դոկտոր:

- Ինչու՞ անպայման ֆանտաստիկ գրքեր եք գրում, - մի օր հարցրի ես:

- Գրաքննությունը ֆանտաստիկ գրականության նկատմամբ այնքան էլ խիստ չէ, իսկ տիեզերքը ֆանտաստիկ արկածներով է լեցուն:

Յուրի Նիկոլայևիչը ինքնագրով երկու գիրք նվիրեց ինձ և ես երկուսն էլ ուշադրությամբ կարդացի:

- Կարող եմ ամերիկացիների հետ նորից տիեզերք թռչել, - ասաց զրուցակիցս, - բայց ջոկատից մեկը իմ պատճառով չի թռչի:

Ահա այսպիսի փոխադարձ հարգանք կա ջոկատում միմյանց նկատմամբ:

Մի օր ասաց, թե որդին Կանադայում բիզնեսմեն է և լավ հաջողություններ ունի, խնդրում է, որ ես էլ գնամ նրա մոտ:

- Խորհուրդ չեմ տա, - ասացի իրեն, - դուք այստեղ ճանաչված անձնավորություն եք, լավ շրջապատ ունեք, ձեզ հարգում են,

Չախից աջ՝ տիեզերագնացների ջոկատի հրամանատար Յուրի Լոնչակովը, Սիրավան Սևունին և տիեզերագնացների պատրաստման կենտրոնի պետ Վասիլի Ցիբլիևը

պաշտոն ու դիրք ունեք, կզմաք, մենակությունից կձանձրանաք, հարազատ շրջապատի, հայրենիքի կարոտը ձեզ համգիստ չի տա, դժվար կլինի հարմարվելը նոր միջավայրում:

Ինչ ես ասացի Յուրի Նիկոլայևիչին, ինքը ինձանից լավ գիտեր, բայց ուզում էր խորապես համոզվել հոգում կուտակված կասկածները ցրելու համար, ուստի համաձայնեց ասածներին հետ: Մի երեկո գնացինք Շաղաձայան Արուբի սրճարան՝ խաչապուրի համոտեստելու: Քաշվեցինք մի անկյուն, որպեսզի ինքը աննկատելի մնա:

Սոչիի տարածքի «Սևան» համաշենահայ ընկերությունը ամիսը մեկ հրատարակում էր ռուսերեն լեզվով «Արմյանսկիե վեստի» թերթը: Խնդրեցի Յուրի Նիկոլայևիչին հայերի մասին իր մտորումները գրել թերթի համար: Հաջորդ օրը, երբ հանդիպեցինք, տվեց ինձ դժվար ընթերցելի ձեռագիր երկու էջ, սակայն թերթն այլևս լույս չտեսավ: Խմբագիր Մնացական Հակոբյանը թերթի տպագրման հետ կապված ֆինանսական դժվարությունների պատճառով վերադարձավ Հայաստան:

Մի օր Գլազկովը խորհուրդ տվեց ինձ.

- Բոլորը քեզ հրավիրում են Ջվյոզդնի գործող, կզմաս և ոչ մեկին տեղում չես գտնի: Լավ կլինի նախօրոք զանգես, որպեսզի քեզ դիմավորենք:

Ես իիշեցի տիեզերագնացների պատրաստման Կենտրոնի պետի տեղակալ, իմ մոտ բարեկամ Անդրեյ Մայբորդայի խոսքը. «Հիմա հերթը քոնն է Ջվյոզդնի գործող գալու, քեզ կդիմավորենք կառավարական մակարդակով»:

Ախր, որտեղից ինձ այդքան ժամանակ:

Յուրի Գլազկովին ընկերներով, շուքով ճանապարհեցինք և այլևս նա սամատորիա չեկավ: Հետո մի սարսափելի լուր սիրտս ցավով լցրեց: Կատյան, այդ դեռափթիք աղջիկը, որը ԱՄՆ-ում աստղանավորողների դպրոց էր հաճախել, պարաշյուտով թռիչքներ կատարել, համարձակ ինքնաթիռ էր վարում մոր մման, գոհվել էր անհասկանալի պայմաններում, ավերակ դարձրել ծնողների սիրտը:

ՅՈՒՐԻ ԳԻՉԵՆԿՈ

Երեկոյան ժամի տասին խանութը փակեցի և ինչպես սովորաբար, իջա ծովափ՝ հանդիպելու ծանոթներին, պարզապես զբոսնելու նպատակով։ Ամմիջապես հանդիպեցի տիեզերագնացների հրամանատար Ալեքսանդր Վոլկովին ու կնոջը՝ Անյային։ Ես արդեն իմացել էի, որ այդ օրը սամատորիա է եկել տիեզերագնաց Յուրի Գիծենկոն, իսկ ես նրա հետ ծանոթ չէի, ուստի հարցրի Սան Սանիչին։

- Ես Գիծենկոյին չեմ ճանաչում, ինչպե՞ս հանդիպեմք։

Հենց ասելս էր պետք, մեկ էլ Վոլկովը ձեռքը մեկնեց դեպի նստարանը։

- Ահա՛ և Յուրի Գիծենկոն, - դառնալով դեպի ինձ, ասաց Սան Սանիչը։

Գիծենկոն անմիջապես մոտեցավ մեզ, բարևեցինք, ծանոթացանք։

- Սա Վոլոդյան է, տիեզերագնացների ամենական թանգարան ստեղծողը, պարզապես Ջոյոզոնի գորոգոկի ներկայացուցիչը Լազարևսկուն, - ներկայացրեց ինձ Սան Սանիչը։

- Լսել եմ և՛ իր, և՛ թանգարանի մասին։ Ես գնացի տեսա, բայց ինքը այնտեղ չէր, - ասաց Գիծենկոն։

- Վաղը ամբողջ օրը ես ձեզ կսպասեմ, խնդրեմ, եկեք, -

Ձախից՝ աջ Ալեքսանդր Վոլկովը, Սիրավան Սևունին և Յուրի Գիծենկոն

հրավիրեցի ես, - կնշեմք նաև ձեր գալուստը։

Տիեզերագնացը կռահեց միտքս ու ժպտաց։ Խոստացավ։

- Անպայման կգամ։

Յուրին պարզ, զրուցասեր անձնավորության տպավորություն

149

որոշեց զբաղվել աշխարհի ամենահայտնի ջրասուզակ-ինտերան Ռոբերտ Բալլարդը, որը ժամանակին գտել էր «Տիտանիկը»։ Ամերիկացի գիտնականը պայմանագիր կնքեց Ուկրաինայի հետ ու եկավ «Էնդեվեր» գիտահետազոտական նավ՝ սարքավորված ժամանակակից հիդրոլոկատորներով և հեռուստակառավարվող ռոբոտներով։ Այժմ արդեն հնարավորություն կար սուզվելու 1200 մետր խորության վրա։ «Էնդեվերը» զօր ու գիշեր չափչփում էր ծովը ոչ մեծ արագությամբ, իսկ նրա հետևից ճուպանով կապված շարժվում էին հեռուստակառավարվող երեք սարք՝ նկարահանելով ստորջրյա բնապատկերները։ Հսկայական մոնիտորներով սարքավորված գլխավոր խցիկում գիշեր-ցերեկ հերթապահում էր երկու գիտնական։ Պարզվեց, որ Սև ծովի հատակին գոյություն ունեն ճիշտ մոլայնիսի զանգվածող սարեր, ինչպիսիք ափին են. վեր են խոյանում բազարձակապես անհայտ լեռնագագաթներ, ահռելի երախների պես սկին են տալիս անդնդախոր կիրճերն ու խորխորատները, ուր երբեք չի եղել մարդ արարածը։ Նույնիսկ ձկներ այնտեղ երբեք չեն եղել, քանզի այդ խորության վրա ոչ ոք չի ապրում։ Այնտեղ միայն մահանում են։ Անձնակազմի շրջանում գնալով ավելի հաճախ էին խոսակցություններ շրջում, որ «Արմենիա» ջերմանավն իջել է այդպիսի կիրճերից մեկի հատակն ու պատվել տիղմով։ Համենայն դեպս «Արմենիա»-ի ոչ մի հետք առ այսօր չի հայտնաբերվել։

ԻՆՉ ԿՀԱՆԵՆ «ԱՐՄԵՆԻԱ»-ԻՑ

Գլխավոր բժշկի նավախցում, թիվ 5 պահարանում պետք է պահված լինեն ուղևորների ցուցակները, ինչպես նաև նավի տեղափոխած կարևոր

թղթեց վրաս և այդպիսին էլ մնաց մեր բազմաթիվ հանդիպումների ժամանակ։ Մեր հանդիպումները դարձան ամենօրյա, ի դեմս մոր ծանոթիս, ես սրտամոտ մտերիմ ունեցա։ Կինը՝ Օլյան, մարմարավուն սպիտակություն ուներ, երկու դեռահաս որդիները հոր գեղեցկությունն ունեին։ Ու տեսնել էր պետք, թե ինչպես չորսն էլ ամեն առավոտ վազելով զնուն են մինչև Լազարևսկ ու վազքով էլ հետ գալիս։ Մինչդեռ տիեզերագնաց Կիկտոր Աֆանասը մույն ճանապարհը կտրում է արագ քայլերով։

Գիծենկոն ընկերական, տրամադրող ներանձնական հմայքով է տոգորում. դա ես զգացի ոչ միայն մեր հանդիպումների ժամանակ, այլև երբ առաջին անգամ գնացինք Շաղլամշյան Արուսին հյուր։ Հանդիպումից մի քանի րոպե հետո Յուրին ու Արուսը զրուցում էին որպես վաղուցվա ծանոթներ։ Արուսը իր հարզը իմացող մարդ է։ Այնպես պատահեց, որ մի քանի ընկերներով որոշեցինք ժամանակ անցկացնել Արուսի «Գորկա» սրճարանում։ Երկուշաբթի էր, թարսի պես սրճարանում սանիտարական օր էր հայտարարված։ Անհարմար վիճակ ստեղծվեց, բայց դեռ չէինք հասցրել փչացնել մեր տրամադրությունը, երբ Արուսը մեզ նկատեց ու անմիջապես բոլորիս ներս հրավիրեց։ Կնոջ Վերայի հետ կենսուրախ սեղան սարքեցին։ Բազմաթիվ գեղեցիկ կենացներից ու հաջողությունների ցանկամալուց հետո բարձր տրամադրությամբ հրաժեշտ տվեցինք սրճարանի տիրոջը։

Շոգ ու հեղձուցիչ օր էր, չնայած արևն այրում էր, բայց օդը սովորաբար խոնավ էր, շնչելը, թարմանալը՝ անհմար։ Բնակարանում ավելի հով էր, ես եկա ու պառկեցի մահճակալին հանգստանալու նպատակով, բարեբախտաբար դուռը չէի կողպել ու ընով էի անցել, մեկ էլ զգացի, որ շտապ ներս մտավ Գիծենկոն։

- Շտապ դեղ է հարկավոր, կրտսեր որդիս բարձր ջերմություն ունի, երևի թե արևհար է եղել, - անհանգստացած ասաց Յուրին։

Նստեցինք մեքենաս ու շտապեցինք շրջենտորոն, հենց առաջին դեղատանը ճարեցինք հարկավոր դեղը։

Որ տիեզերագնացի հետ էլ մտերմացել եմ, երբեք չեմ հետաքրքրվել կամ հարցրել, թե ի՞նչ փորձեր են կատարում տիեզերքում և ի՞նչ նպատակով։ Գաղափար ունենալու համար ինձ բավական են նրանց նվիրած տեսագրությունները, բազմաթիվ լուսանկարներով պատի մեծադիր օրացույցները։ Ինձ հետաքրքրում է մարդկային գործոնը։ Ամենքի հետ էլ լուսանկարներ ունեմ։ Նրանք մարդամոտ են, սիրում են իռնորը, հեռու են գոռզամտությունից և ոչինչ մարդկային խորք չէ տիեզերագնացներին։

Արդեն մի քանի տարի է, որ չենք տեսնվել Յուրի Գիծենկոյի հետ, բայց նրա մոտիկությունը, համակրանքը զգում եմ հոգով, մի անգամ չէ, որ զանգել եմք միմյանց։ Վերջին անգամ զանգեց հորեյանիս առթիվ և թանկագին նվերներ ուղարկեց։ Իմիջիայլոց, անեն անգամ տիեզերքից վերադառնալուց հետո ուղարկում է իր թռիչքը բովանդակող լուսանկարներ։ Ահա այսպիսի գլաշուն և ընկերական է չորս անգամ տիեզերք թռած հերոսը։

Սիրավան ՍեփՈՒՆԻ
Ռուսաստանի տիեզերագնացության
ֆեդերացիայի պատվավոր անդամ

փաստաթղթերի գերակշիռ մասը։ Այդ մասին գիտնականներն իմացան ստանալով ՖՀԲ-ի ռուսաստանյան արխիվից օգտվելու հնարավորություն։ Առայժմ թիվ 5 պահարանը միակ բանն է, որ պատրաստվում են հանել «Արմենիա»-ից։ Հետագա գործողությունները կհուշի պահարանի պարունակությունը։ Մինչ այդ, բնականաբար, պետք է գտնել հենց «Արմենիան», իսկ այդ գործում դեռևս ամեն ինչ պարզ չէ։ Այսպես. ըստ պաշտոնական տեղեկատվության, նավի խորտակման տեղանքը հեռու է ափից 25 կիլոմետր։ Այդուհանդերձ ինձ մարդ, այդ թվում նաև մի հոլի կին, կարողացել են հասնել ափ։ Ոչ ոք չի կարող այդքան երկար մնալ սառցաջրի մեջ։ Այսինքն պետք է ենթադրել, որ մինչ ափն ընկած տարածությունն ավելի քիչ էր։ Գիտնականները համադրեցին ակնմատենների վկայությունները (արխիվային, քանզի ներկայումս նրանք բոլորն արդեն մահացել են), խորհրդակցեցին գինվորական ծովայնների հետ և հաշվարկեցին, թե դեպի ուր կշարժվեր այդ դասի նավը գնդակոծության ներքո։ Ստացվեց երկուսուկես կիլոմետր մակերեսով բառակուսի՝ Այուդադ հրվանդանի դիմաց, «Արտեկի» կողքին։ Հենց այստեղ էլ ակնկալում են գտնել «Արմենիան»։ «Արմենիա»-ի հայտնաբերումը կդառնա համաշխարհային իրադարձություն։ Նրանից հետո, երբ գիտնականները կստեղծեն եղբայրական գերեզմանի ֆոտոկինոփաստաթուղթը, այն կստանա միջազգային ծովային հուշամատյանի կարգավիճակ և կհանձնվի ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի տնօրինությանը։

Վարդան ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

«Պարոն Հինգ Տոկոս»-ը

Գալուստ Գյուլբենկյան գործիչը, մտածողը, բարերարը

Գալուստ Գյուլբենկյանի ընտանիքի ծագումը հասնում է մինչև 4-րդ դար։ Նրա նախնիները Ռշտունի նախարարներն էին, որոնք իշխում էին Պատմական Հայաստանի Վանա լճի հարավային կողմում՝ Ռշտունիքում։

11-րդ դարում՝ Վասպուրականի Սենեքերիմ թագավորի իշխանության շրջանում, Ռշտունի նախարարներն իրենց ընտանիքներով գաղթում և բնակություն են հաստատում Կապարովկայի Կեսարիա քաղաքում։ Այդ ժամանակաշրջանից նրանք ստանում են Վարդ Պատրիկ տիտղոսը, որը 17-րդ դարում փոխում են Գյուլբենկյան ազգանունով։ Գալուստ Գյուլբենկյանը ծնվել է 1869թ. մարտի 23-ին Կ. Պոլսի Սկյուտար թաղամասում՝ Սարգիս Գյուլբենկյանի ընտանիքում։ Գալուստից հետո ընտանիքում ծնվում են ևս երկու արու զավակ։ Նախնական կրթությունը ստանում է Բարդ Գյուլի Արամյան-Ունձյան դպրոցում, այնուհետև՝ Ֆրանսիական Սուրբ Հովսեփ վարժարանում։ Ֆրանսերենում հմտանալու համար մեկնում է Մարսել, այնտեղից՝ Լոնդոն, որտեղ ընդունվում է «King's College» ծառայողազիտություն ուսանելու համար։ 1887թ. ավարտում է Օքսֆորդի համալսարանը՝ ստանալով ինժեներ-նավագործի որակավորում, իսկ գերագնաց առաջադիմության համար ստանում է «First» պատվանշանը։ 1892թ. Լոնդոնում ամուսնանում է Նվարդ Եսայանի հետ, 1896թ. ծնվում է նրանց առաջնեկը՝ Նուբար Սարգիսը, 1900թ.՝ Լոնդոնում ծնվում է երկրորդ զավակը՝ Ռիտա Սիրվարդը։

Գյուլբենկյանի եղբայրային հարստությունների մասին շատ է խոսվել, սակայն շատ քչերը գիտեն, թե ինչպիսի արգելքներ է հաղթահարել Գալուստ Գյուլբենկյանը՝ նավթային մագնատի պատվանդանին հասնելու համար։ 1891թ. հրատարակվում է նրա «La Transcaucasie et la Peninsule d'Apcheron-Souvenirs de Voyage» գիրքը, ինչպես նաև հոդվածներ են տպագրվում «Revue de Deux Mondes» ֆրանսիական պարբերականում։ Այդ աշխատությունն ու նյութերը գրավում են Օսմանյան Կայսրության կառավարության հանքերի նախարարի ուշադրությունը, որն

էլ երիտասարդ Գ. Գյուլբենկյանին հանձնարարում է պատրաստել Կայսրության և Միջագետքի նավթային հանքերի մասին տեղեկագիր։ 1898թ. Գյուլբենկյանը նշանակվում է Փարիզի և Լոնդոնի Օսմանյան դեսպանատների տնտեսական խորհրդատու։ Այս պաշտոնը, ինչպես նաև բրիտանական քաղաքացիությունը, ապահովում է Գյուլբենկյանի քաղաքական հզոր դիրքերն ինչպես Եվրոպայում, այնպես էլ Մերձավոր և Միջին Արևելքում՝ հատկապես Օսմանյան Կայսրությունում։ Նավթի արդյունահանումն աստիճանաբար սկսում է ավելի եկամտաբեր դառնալ, և երբ Եվրոպական երկրներն ու ԱՄՆ-ը դեռ լիարժեք ձևով չէին հետաքրքրվում Միջին Արևելքի նավթային հանքերով՝ Գյուլբենկյանն առաջինն է նկատում նավթահանքերի լայնամասշտաբ շահագործման հեռանկարները։

Գյուլբենկյանը բանակցություններ է ըսկսում ժամանակի հայտնի տնտեսական մագնատների և ընկերությունների հետ, մասնակցություն է ունենում Royal Dutch-Shell Group-ի ստեղծմանը։ Երիտթուրքերի հեղափոխությունը (1908-1909թթ.) չսասանեց Գյուլբենկյանի ոչ քաղաքական, ոչ տրմտեսական դիրքերը, որին մեծապես նպաստեց նրա անգլախոսությունը և Եվրոպայում ունեցած բարձր դիրքը։ Գյուլբենկյանը ոչ միայն մնաց Լոնդոնի և Փարիզի Օսմանյան դեսպանատների տնտեսական խորհրդատուի լիազորություններում, այլև նշանակվեց 1910թ. ստեղծված Թուրքիայի Ազգային դրամատան խորհրդան։ Վերմանիայի փայաբաժինն Արևելքի նավթաշխարհում կրճատելու համար, Գյուլբենկյանի խորհրդով ու նախաձեռնությամբ, 1912թ. ստեղծվեց Turkish Petroleum Company-ն (T.P.C.)։ Ընկերությունը խարսխված էր Royal Dutch-Shell (25%) ընկերության, Թուրքիայի Ազգային դրամատան (35%), Գալուստ Գյուլբենկյանի (15%) և գերմանական ընկերության բաժնեթղթերի (25%) վրա։ Շուտով ընկերությունը ստիպված էր մրցակցության մեջ մտնել Anglo-Persian Oil Company-ի հետ, որի ետևում կանգնած էր Foreign Office-ը։ T.P.C.-ից պահանջվում էր, որ Թուրքիայի Ազգային դրամատան բաժնեթղթերի մեծ մասն անցնի Anglo-Persian Oil Company-ին և Foreign Office-ին։ 1913-1914թթ. ընթացքում նավթային ընկերությունների միջև տեղի ունեցած հանդիպումների արդյունքում T.P.C.-ն վերակազմակերպվեց և շահույթները վերաբաշխվեցին Anglo-Persian Oil Company-ի, Royal Dutch-Shell Group-ի և գերմանացիների միջև, իսկ Գյուլբենկյանի փայաբաժինը 15%-ից իջավ 5%-ի։ Սկսված Առաջին համաշխարհային պատերազմը փոխեց իրավիճակը նաև նավթային աշխարհում։ Այդ ժամանակաշրջանում Գյուլբենկյանը որոշեց ստեղծել Comite General du Petrol նավթային ընկերությունը, որի նպատակն էր ձեռք բերել Deutsche Bank-ի արժեթղթերը։ Առաջին համաշխարհային պատերազմի ավարտից և T.P.C.-ի Iraq Petroleum Co. LTD-ի վերափոխվելուց հետո նախկին T.P.C.-ի բաժնեթղթերը բաժանվեցին Anglo-

Persian Oil Company (ներկայիս British Petroleum), Royal Dutch-Shell Group, Compagnie Francaise des Petroles և Near East Development Corporation ընկերությունների միջև։ Գալուստ Գյուլբենկյանին Iraq Petroleum Co. LTD-ից բաժին հասավ 5%-ը, որի շնորհիվ էլ նա ստացավ իր հանրածանոթ «Պարոն հինգ տոկոս» մականունը։ Համաձայնագիրը ստացավ «Կարմիր գիծ» անվանումը։

Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ ամերիկացիներն Arabian American Oil Company-ի (Aramco) միջոցով սկսել էին ներթափանցել Արաբական աշխարհի նավթային հանքերը՝ խախտելով 1928թ. համաձայնությունը։ Սկսվում են նոր բանակցություններ, և կողմերը փոխհամաձայնության են գալիս 1948թ., վերացվում է Կարմիր գիծը։ Համաշխարհային առաջին պատերազմից հետո, երբ արևմտահայությունը թուրքերի կողմից ենթարկվել էր ցեղասպանության, իսկ Արևելյան Հայաստանում նոր էր կերտվում հայ պետականությունը, Եվրոպայում սկսվում են բանակցությունները հաղթած և պարտված երկրների միջև։ «Մարդը և իր գործը» աշխատության մեջ համառոտ մի նախադասությամբ նշվում է Գյուլբենկյանի՝ այդ շրջանում ունեցած քաղաքական դերակատարության մասին։ Հետաքրքիր է՝ ինչո՞ւ գրքի հեղինակները չեն ցանկացել մանրամասն ներկայացնել Սևրի և Լոզանի խորհրդաժողովներում Գյուլբենկյանի ունեցած հանդիպումները։ Նմանատիպ համառոտ բնույթ ունի նաև Գյուլբենկյանի՝ հայ Բարեգաժնական ընդհանուր միության (ՀԲԸՄ) նախագահի պաշտոնից (որ վաղել է 1930-1932թթ.), նրա իրաժարականի մասին հատվածը։ Գյուլբենկյանի՝ հիշյալ պաշտոնից հրաժարականի հարցին է անդրադարձել Կառլեն Դալլաքյանն իր «ՀԲԸՄ Միության նախագահ Գ. Գյուլբենկյանի հրաժարականի հարցի շուրջ» աշխատության մեջ, որտեղ համադրելով ստեղծված միջազգային պատմաքաղաքական իրադրությունները՝ եզրահանգել է, որ Գյուլբենկյանը հըստակ և մինչև վերջ չի գիտակցել, թե ինչ հաստիաց ծրագրի է հակադրվել իր գործունեությունը (ՀԲԸՄ նախագահի պաշտոնավարությունը, հայերի գաղթը դեպի Սիրիա կազմակերպվել և այլն), այլապես այդքան հեշտ չէր զիջի իր դիրքերը՝ վիրավորվելով անարդար մեղադրանքներից։

Թուրքերի համար էլ բավականին անսպասելի եղավ Գյուլբենկյանի հրաժարականը, որը, կարելի է ասել, սկուտեղի վրա մատուցվեց նրանց։ Գոյություն ունե՞ր արդյոք կապ Գյուլբենկյանի՝ Սևրի և Լոզանի բանակցությունների վրա ազդելու և ՀԲԸՄ նախագահության տարիներից դեպի Սիրիա հայերի գաղթ կազմակերպելու միջև. առայժմ հնարավոր չէ պնդել այդ, սակայն պարզ է՝ հիշյալ ժամանակաշրջանում հայ հասարակական-քաղաքական ազդեցիկ ուժերի մեծ մասը չկարողացավ հստակ և ճիշտ կողմնորոշվել դեպի Գյուլբենկյանը՝ նպատակային օգուտգործելու նրա ողջ ուժն ու հնարավորությունները։

Թուրքական կառավարությունները շատ լավ էին ճանաչում Գյուլբենկյանին, քաջածանոթ էին նրա գործունեությանը, հեղինակությանը ու վարկին Եվրոպայում և Արևելքում, գիտեին նրա դիվանագիտական ընդունակությունների մասին և գիտակցում էին, որ ԶԲԸՄ նախագահի պաշտոնավարության ժամանակ Գյուլբենկյանն անելու էր առավելագույնը՝ հայության ֆիզիկական և հոգևոր գոյությունն ապահովելու, նրա բարգավաճմանն աջակցելու համար: 1932թ. հունիսի 15-ին ԶԲԸՄ Կենտրոնական վարչական ժողովը ստիպված էր ընդունել Գյուլբենկյանի հրաժարականը: Սակայն հրաժարվելով ԶԲԸՄ նախագահի պաշտոնից՝ Գյուլբենկյանը նշում էր, որ շարունակելու է կատարել բարեգործություններ իր հայրենիքի և ժողովրդի հանդեպ: Նրա օգնությամբ և նվիրատվություններով հայկական դպրոցներ, հիվանդանոցներ են բացվում Թուրքիայի, Լիբանանի, Սիրիայի, Իրաքի, Զորդանանի հայաշատ վայրերում, հայկական եկեղեցիներ է կառուցում Միջին Արևելքի երկրներում՝ Իրաքում և Լիբանանում, որտեղ կային հայության սովորական գաղթածներ: Նրա օժանդակությամբ կառուցված հայկական եկեղեցիներ են գտնվում Բաղդադում, Տրիպոլիում և Գիրքուլում: 1929թ. կառուցել է տալիս Երուսաղեմի Դայոց պատրիարքարանի նշանավոր Գրադարանը, նշանակում է նաև Պատրիարքարանին տրվող կանոնավոր նպաստ, որը շարունակվեց նաև հետագայում՝ համաձայն իր կտակի: Կ.Պոլսի Ետիզուլե թաղամասում դեռևս իր ծնողների բարերարությամբ 1832թ. կառուցված Սուրբ Փրկիչ հիվանդանոցն արժանացավ Գյուլբենկյանի բարերարությանը, 1922թ. Լոնդոնում, ի հիշատակ ծնողների, կառուցում է Սուրբ Սարգիս եկեղեցին, իր բարերարություններով մասնակցում էջմիածնի Մայր Աթոռի վերականգնողական աշխատանքներին՝ հատկացնելով 400.000 դոլարի օգնություն, օժանդակում է նաև Երևան քաղաքին հարող տարածքում Նուբարաշենի և Նոր Կեսարիայի շինարարական աշխատանքներին: Այս ամենով հանդերձ՝ Գյուլբենկյանը չկարողացավ իր կարողության մեծ մասն ի նպաստ դնել սեփական ժողովրդի բարօրությանը ԶԲԸՄ նախագահի պաշտոնից հրաժարվելուց հետո, որին մեծապես խանգարեց նաև Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը: Երբ Ֆրանսիայի մեծ մասը կապիտուլյացվել և նվաճվել էր, իրական վտանգ էր ստեղծվել Գալուստ Գյուլբենկյանի հա-

մար, որն այդ ժամանակ ապրում էր Փարիզում: Ելնելով ստեղծված վտանգավոր իրավիճակից՝ Պարսկաստանի՝ Վիշիի ներկայացուցչի միջնորդությամբ և Պորտուգալիայի դեսպանի հրավերով 1942թ. ապրիլին Գյուլբենկյանը մեկնեց Պորտուգալիա՝ նախապես մեկշաբաթյա համգաստի մտադրությամբ: Սակայն տեղ հասնելով և որոշ ժամանակ բնակվելով՝ որոշեց կյանքի մնացած մասն անցկացնել այնտեղ: Պորտուգալիայում ապրեց 13 տարի և մահացավ 1955թ. հուլիսի 20-ին, ութսունվեց տարեկան հասակում:

«Գալուստ Գյուլբենկյան» հիմնադրամ

Գյուլբենկյանը ստեղծեց բարեգործական հիմնադրամ, որը բարերարություններ էր իրականացնելու համաշխարհային մասշտաբով: Հիմնադրամը ժառանգեց ոչ միայն նրա նավթային եկամուտը, այլև Գյուլբենկյանի արվեստի գործերի հավաքածուն, որի համար 1969թ. Լիսաբոնում բացվեց Գալուստ Գյուլբենկյանի անունը կրող թանգարան: Թանգարանում ցուցադրված են հին եգիպտական զարդաքանդակներ, արևելյան խեցեղեն, ձեռագրեր, անտիկ զարդեր, մետաղադրամներ, իսլամական արվեստի բացառիկ նմուշներ, աշխարհահռչակ նկարիչների բարձրարժեք գործեր և այլն: Ներկայումս թանգարանը համարվում է աշխարհի իր տեսակի մեջ լավագույններից մեկը: Գ. Գյուլբենկյանի անվան թանգարանում է գտնվում հիմնադրամի Ընդհանուր գրադարանը՝ մոտ 125 հզ. գիրք, հիմնադրամին առընթեր գործում է գեղարվեստի ծառայությունը, որը զբաղվում է գեղագիտական դաստիարակությամբ, հետազոտություններ կատարում հնագիտության, արվեստի պատմության բնագավառներում, երաժշտության բաժինը հովանավորում և խրախուսում է

կոմպոզիտորների ստեղծագործական գործունեությունը: Պորտուգալիայի Օրիաս քաղաքում է գտնվում Գյուլբենկյան Գիտությունների ակադեմիան, որտեղ լայն հետազոտություններ են կատարվում մանրէակենսաբանության, կենսատեխնոլոգիայի, գենետիկայի բնագավառներում: Փարիզի Գյուլբենկյան մշակութային կենտրոնը գտնվում է Լեանա պողոտայում գտնվող Գյուլբենկյանի նախկին տանը: Փարիզի Centre Culturel Calouste Gulbenkian-ը, 1968թ.-ից սկսած, վարում է համազանգված ղարնացներ, գիտաշխատանքներ, գիտաժողովներ, համերգներ, նվագահամույթներ և ցուցահանդեսներ, ունի նաև հասարակության համար բաց և մատչելի գրադարան:

«Գալուստ Գյուլբենկյան» հիմնադրամի նպատակը գիտական, կրթական, գեղարվեստական, առողջապահական և մարդասիրական հատկացումներ կատարելն է: Ներկայումս ավելի քան 70-75 երկրներ օգտվում են հիմնադրամի նպաստներից:

Հայկական համայնքների ծառայության բաժանմունք

«Գալուստ Գյուլբենկյան» հիմնադրամի ներսում ստեղծվեց նաև Հայկական բաժանմունք, որի բյուջեի զգալի մասն օգտագործվում է մոտ 27 երկրների հայ համայնքների կարիքները հոգալու համար: Հայկական բաժնի տարեկան բյուջեն կազմում է մոտ 3 մլն 600 հզ. դոլար, որը բաշխվում է Սփյուռքի և Հայաստանի գիտական, առողջապահական, կրթական և մշակութային կազմակերպություններին:

Ուշադրություն է հատկացվում հատկապես Սիրիայի, Լիբանանի և Թուրքիայի հայ ազգային, կրթական, մշակութային հաստատությունների պահպանմանը: Հատկացումներ են կատարվում Ֆրանսիայի, Հունաստանի, Իտալիայի և Հարավային Ամերիկայի հայկական գաղութներին: Զգալի միջոցներ են տրամադրվել Մատենադարանի, Ազգային գրադարանի և ԵՊՀ-ի կարիքները հոգալու համար: 1988թ.-1989թթ. հիմնադրամի Հայկական բաժնի բյուջեից բացի, 1988թ. երկրաշարժից տուժած գոտիներին 1 մլն դոլարի հավելյալ օգնություն ցույց տրվեց:

Պատրաստեց Կամո ՄԱՅԻՆՅԱՆԸ

Լևոն ԶԱՎԱԽՅԱՆ

ՃՇՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱԿԱՌԱԿԸ

Առաջին անգամ ձյունը տեսնելով՝ Սարոյանը բացականչել է. «Եթե կարողանամ գրել այնպես, ինչպես ձյունն է իջնում, այ այն ժամանակ ես գրող կլինեմ»:

Ձյունը՝ ճերմակ և անբասիր, ձյունը, որ իջնում է թիթեռի պես խաղացկուն, թեթև, սահուն, լուսավոր և հանգչում շուրթերիդ՝ իբրև համբույր երկնային: Որքան բազում են ձյան փաթիլները՝ մեկ-մեկու մման, բայց և տարբեր, անմահ: Ես էլ եմ երազել, այնպես, ինչպես Սարոյանը, փորձել հասնել մահմանների մեջ անմահին: Ու փնտրել, փնտրել և ի վերջո գտել իմ մահին: Իսկ այնքա՜ն դժվար է դեպի իմ տանող ճամփան... Են կողմից դեպի այս կողմն եմ գալիս՝ ես դեպի իմն եմ գալիս: Իմ գրականությունը ծագում է իմ պատկերից և իմ մտածողությունից: Ես համեստորեն ընդունում եմ իմ ճակատագիրը: Եվ դրա համար բոլորովին էլ քրմի կեցվածք չեմ ընդունում ու սպասում, որ ազգս ու ժողովուրդս մեծագույն խոնարհումով իբրև ուսմուղի կհիշվեն առջև ու իմն օվսանմա կասեն (մամանավանդ, որ ոչ կհիշվեն և ոչ էլ կասեն): Իմ արածն ավելին չէ, քան, ասեմք, տանձենունը կամ խնձորենունը: Տանձենին տանձ է տալիս, խնձորենին՝ խնձոր, և ամենևին էլ չեն ակնկալում մեր շնորհակալությունը: Այնուամենայնիվ, շնորհակալություններ հնչում են: Ամբիլիասի Սրամ Ա կաթողիկոսի հրավերով Լիբանան գրական համաժողովի էր մեկնել իհիսուն հայ գրող: Նրանց առջև ողջույնի իր ջերմեռանդ ելույթում Հայրապետն ասել էր. «Դուք սովորական մարդիկ չեք, Դուք անսովոր մարդիկ եք, Դուք գրող եք, գրող...»: Դա գրողներին այնքան էր դուր եկել, որ ետժողովյա ճաշին նրանցից երկուսը ուրախությունից հարբել էր ու որոշել առանց վաղվան թողնելու, տեղնուտեղն ապացուցել իրենց ուժ լինելը: Կռփամարտիկների պես բռնացները սեղմած՝ հարձակվել էին իրար վրա ու տուր հա կտաս՝ մեկ-մեկու ճակատին: Դեմքերն այտուցվել էին, ճակատները կարծրատակել, ու աչքերի տակ գունավոր «ֆանառիկներ» էին բսնել: Դրանից թերևս չէր խաթարվել նրանց աստվածային կերպը: Ամպերը տեղի էին տվել, երկինքը ծակծակել, ու վերից էլ լույս էր կաթացել: Փառք ու պատվով հայրենիք էին վերադարձել՝ իրենց հետ բերելով հայրենակիցների ջերմ բարեմաղթանքներն ու հայրապետական օրհնանքն՝ «ի սփոփանս տրտմեցելոց»...

Բայցևայնպես, այնքան երկար է ու դժվար գրողի ճամփան: Մեր գյուղում մի գրող ընկեր ունեի, պատմում է ախուրյանցի ընկերս: Եզ չէր կարում լծի, ծի չէր կարում հեծնի, խոտ չէր կարում հնձի, բայց բանաստեղծություններ էր գրում: Մայրը նրա անճարակությունից կատաղում՝ ծեծում էր որդուն: Սա, թեկուզ և գիշեր լինեք, բարձրանում էր կտուրն ու դուռնը լուսնյակին դեմ տված՝ ոռնում, ոռն ուր սոված գելը: Մինչ օրս էլ ոռնում է, վկայում է ընկերս: Նրա թախծագործով պոեզիան քիչ բանով է տարբերվում վայրենի կաղնիածնից: Նա բուք էր ու համառ և ողբալիորեն անտաղանդ: Շարունակ տխուր էր, տրտուն: Նրան ասում էին Սողոմա՛րանյան թախծ: Բայց դա, իհարկե, չէր խանգարում, որ նա փողոց դուրս գար հպարտ ու վսեմ, աչքերը երկնքին հառած: Գյուղը ունեցողներ, ցեխի, ծրտի ու թրիքի մեջ կորած մի ծուռունուր փողոց ուներ: Սողոմա՛րանյան թախծը քայլում էր ոռն ուր Բրողվեյուն՝ ուռցորված, գլուխը տնկած, շարժը փառահեղորեն պարանոցին փաթաթած, ձեռքերը իմաստունի պես քամակին դարսած, ոտքի տակ ամխնա տրորելով ցեխն ու ծերտը, և բոլորովին միտք էլ չունեք, որ իր պայծառ հայացքը մեզ արժանացներ: Գյուղում մշեցի մի ծուռ կին կար՝ Նանեն: Մի օր սա չղիմաջավ:

- Ըստո՛ւյ (անձնագրային անունն էր՝ Ստեփան), - ասաց, - հլա կանգնի...

Կանգնեց:

- Լսում եմ, - ասաց, - Նանեն:

Ասաց.

- Ըստո՛ւյ, բան մի ըսեմ՝ կռնա՞ս անիս:

Ասաց.

- Ըսե, Նանեն, տեսնեմ ի՞նչ է:

Ասաց.

- Կռնա՞ս չորս մատով չոր քաքն չորս հավասար կտոր էնի՞ս... Բա՛... Բայց Սողոմա՛րանյան թախծը հո դրա համա՞ր չէր: Նա

բանաստեղծություններ էր գրում՝ մեկը մյուսից ջերմ ու դյուքից: Դրան նա հասել էր հարատև տքնաջան աշխատանքի շնորհիվ: Օրերով տանից դուրս չէր գալիս:

- Ո՛ւր է բանաստեղծը, - հետաքրքրվում էինք մորից:

- Արի տես, - ասում էր մայրը, - Ինչիս օր օձն փաթթիս՝ թալիս թունդրա շուրթն, գիրքն լե դնիս դեմն...

Մի օր էլ գնացինք ու զարմանքից քարացանք:

- Տես, - ցույց տվեց մայրը, - օձն գիրք կկարդա...

Եվ իրոք, բանաստեղծը օձագալար ոլորվել էր տաք թոնդրի շուրջըլորը՝ այնպես, որ գլուխն ու ոտքերը հասել էին իրար: Նրանց հանդիպման վայրը գիրքն էր: Եվ դժվար է ասել՝ աչքե՞րն էին կարդում, թե՛ ոտքերը... Դա մի սովորական աշխատանքային պահ էր, որ կոչվում էր ինքնակրթություն: Ուրիշի գրածները կարդում էր՝ ուրիշի նման գրում: Դա, իհարկե, տառապանք էր, բայց անհիմաստ տառապանք: Ուրիշի քաքի վրա գնացել նստել ջիգյարով տնջում էր: Եվ ասպես, նա կարդում և գրում էր, դեռ մի բան էլ ավելի, նաև տպագրվում էր: Շատ էլ նրա գրքերը մեր դուրը չէին գալիս... Ինչո՞ւ որ... Մի օր էլ իրեն թույլ էր տվել հարցնել: Ասել էինք՝ քո գործերը Համո Սահյանի, Վահագն Դավթյանի ու Ռազմիկ Դավթյանի աղոթությունն են կրում, դու ավելի լավ կանես՝ քո նման գրես... Օրինակ, ասել էր: Ասել էինք՝ օրինակ, էս քարերն ու մատուրը Համո Սահյան են, լույսն ու առավոտը՝ Վահագն Դավթյան, իսկ նժույզներն ու թախիծը՝ Ռազմիկ Դավթյան: Ասել էր.

- Ես լե հայերեն կը գրիմ, էնոնք լե...

Ասեմք, նա ի՞նչ գրող: Գրող, գրող նրա մայրն էր: Նա դեռ էն գլխեն գիր ու գրականության հետ կապ ուներ: Մեծ գիր անող էր: Նրա մուսան չար ոգու մեջ էր: Գիր էր, որ անում էր... Միայն թե, դոգան ահավոր բարձր էր բռնեցնում: Նրա մոզական բալասանի ռեցեպտը բաղկացած էր յոթ բաղադրիչից: Վերցնում էր՝ 1. յոթ զազանի մազ, 2. օձի շապիկ, 3. գորտի բաթ, 4. նորածնի պորտալար, 5. ասեղ, 6. դաշտանի արյուն, 7. արաբական ոլորապտույտ տառեր: Ու դրանք ջանադիր խառնում իրար, թույլ կրալի վրա եփում ու գողտու տանում թաղում իր զոհի տան շենքի տակ: Դրանից էլ պրծում չկար. փորձանք էր ու արհավիրք, որ գալիս էր գյուղի վրա... Նրա գրի շորշոփից էլ կենդանի շունչ չէր մնացել... Սաղ թողնում փախչում էին: Նրա տաղանդի միակ երկրպագուն անճար որդին էր: Թերևս միայն Սողոմա՛րանյան թախծը գրեծ մնաց՝ գրի զորությունից: Սոր բոլոր փորձերը որդուն մղելու դասականների խաբըր աճանց ապարդյուն է: Ավաղ: Մեծ գրի զորությունը սեփական կարիքների համար չէր: Բայց որ Սողոմա՛րանյան թախիծը դասական չդարձավ, միայն գիրը չէր մեղավոր: Շատ դեպքերում մեղավորները հենց իրենք՝ դասականներն էին: Ես օրվա պես հիշում եմ. լռռեց բանաստեղծ Սարգիս խարազյանի Իսկուհի նմը շատ էր տրտմունք, թե իր որդին մուրագին չհասավ: «Էդ շան տղու Թունոն,- բողոքում էր նա Հովհաննես Թումանյանից, - սաղ գրել ա՛՝ Սաքոյիս բան չի թողել...»: Բա իմ մերն ի՞նչ ասի: Հիմա Թումանյանին ավելացել է Չարենցը, Չարենցին՝ Բակունցը, Բակունցին՝ Մաթևոսյանը... Գրել են, է՛... միթոն իմն բան են թողել՝... Սա ոչ սողցային թախիծ է և ոչ էլ գրքացի գիր: Սա գրականություն է, գրականություն, ընդ որում, շարունակելի: Ես նրանց նկատմամբ ընդամենը մեկ առավելություն ունեմ՝ որ դեռ ապրում եմ: Ապրողից ամեն ինչ սպասելի է: Ես կարող եմ վառող դառնալ՝ օջախ պայթեցնել, կամ էլ լույս դառնալ՝ ազգս պանծացնել: Ես ավելին եմ, քան կարծում եմ: Ալեքսանդր Մակեդոնացին տիրեթյան իմաստուններից հարցրել է. «Աշխարհում ապրողներն են շա՛տ, թե՛ մեռածները»: Նրան պատասխանել են. «Չեղածը չի կարող ավելին լինել, քան եղածն է»: Այսինքն, ապրող մեկ մարդն անգամ ավելին է, քան մեռած միլիոնավորները: Ես ապրում եմ ժամանակի պարույրի վերջին գալարում և իմ գիրն եմ անում: Իմ գիրն անկրկնելի է, քանզի իմ գիրն իմ մատնահետքն է: Ես երբեմն գրում եմ, երբեմն էլ ստամեռնուկի տալիս, որ տեսնեմ՝ քանի ազդավ է վրաս գալիս: Երբեմն էլ ազդակների փոխարեն քարեր են գալիս: Ես կրիպի պես քաշվում եմ ներսի՝ պատյանիս մեջ: Եվ ես ինձ ավելի եմ մոտենում: Այդպես ավելի է հեշտ կատարել հերթական քայլը՝ կրիայի պես անշտապ, հանգիստ, դանդաղ: Գոնե իմն հա-

ՌՈՒՄԻՆԻԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՊԱՀԱՆՋՈՒՄ Է

Ռումինիայում հայկական եկեղեցու առաջնորդարանը բաց նամակ հղելով երկրի մշակույթի և կրոնական հարցերի նախարար Ադրիան Իորգուլեսկուին, պահանջել է եկեղեցուն վերադարձնել Բուխարեստում գտնվող «Ամնա Մելիք Դաուս» շինությունը, որտեղ տեղակայված է Թեոդոր Պալադի թանգարանի գլխավոր վարչությունը, հաղորդում է «Արմինյո միորո-սփեթթեթթ» շաբաթաթերթի հունիսի 17-ի համարը:

Ծխական համայնքի պնդումներով՝ այդ շինությունը թագավորական հրամանով

1924 թվից պատկանում է Հայ առաքելական եկեղեցուն: «Ամնա Մելիք Դաուսը», որը 1967-ին բռնագրավվել է պետության կողմից, Բուխարեստի ամենահին շինությունն է (կառուցվել է 1760-ին) և դասվում է Ռումինիայի պատմական հուշարձանների թվին: Ըստ նախարարության խոսնակի, պետությունը օրինական ձևով է տիրացել այդ կառույցին չորս տասնամյակ առաջ:

Հարցը վճռաբեկ դատարանում քննարկման առարկա է դարձել 2000 թվականից:

ՉԻՆԱՅԻՆԵՐԸ

ՄՐՏԻՅ ԹՈՒՅԼ ԵՆ

11 չինացի ֆուտբոլիստներ են մահացել աշխարհի առաջնության հեռարձակումները դիտելիս ունեցած ապրումներից: Չնայած Չինաստանի հավաքականը Գերմանիայում խաղերին չի մասնակցում, այդ երկրում աշխարհում ամենամեծ մահացությունն է գրանցվել ֆուտբոլային ապրումներից: Իսկ Գերմանիա-Իտալիա կիսաեզրափակիչ խաղի ընթացքում աշխարհում 50 մարդ է մահացել սրտի կաթվածից:

մար իմ կատարած յուրաքանչյուր փոքրիկ քայլ մեծագույն քայլ է դեպի հայտնություն: «Тыше едешь, даешь беды»: Ասում են, կրիաները երկար են ապրում: Ի՞նչ օգուտ, ասում են, քիչ ես կարողում: Ես էլ գիտեմ, որ գրքակեր չեմ: Շատ կարդալով լինե՞ր՝ ակադեմիկոսները վաղուց Տոլստոյին անցել էին: Ես ավելի շատ փնտրում եմ, քան ընթերցում: Մի՞թե կյանքում ավելի քիչ բան կա, քան գրքերում: Ճշմարտության հակառակը նորից ճշմարտություն է: Լուսանկարիչ Գերման Ավագյանն իր «բնորոշին» նկարելուց հետո նաև բնութագրել է. «Հասնիկը երբեք ոչ մի սրճարանում չի նստել, - գրում էր - Նա չգիտի օդու և համբույրի համը: Նա երբեք չի երազել ծառայել վեհ գաղափարների: Նա պարզապես չի կարողանում խոսել: Երբ ծնվեց, ծնողները նրան լքեցին. այդ օրվանից մինչև օրս իր կյանքն անցկացրել է հոգեբուժարաններում: Հասնիկը տիկնիկներ է սարքում, սակայն նրա գիտակցությունը չի կարողանում ընկալել, որ հնարավոր է ստեղծագործել և վաճառել: Արդյո՞ք նրա տիկնիկները մաքուր արվեստ չեն»: Իսկ արդյո՞ք մաքուր արվեստագետ լինելու համար մեծ գիտելիքներ են պետք: Ինձ իմ ունեցածն էլ է շատ: Սիրտ ունենալու համար խելք պետք չէ: Իսկական գիրը սրտից է բխում: Ուրույն գիրը՝ ուրույն մարդուց: Ես կլասիկ ձևով չեմ գրում, այնպես, ինչպես գրում են՝ սեղանի առջև, աթոռին նստած: Մուսաս որտեղ բռնեցնում է՝ նստել էլ չորացնում է... Թեկուզև դրսում, ասֆալտի վրա՝ ծնկանս ծերին: Եսօր բախտս բերել է՝ տանն եմ: Տուալետում նստած գիր եմ անում: Մուսաս դռնփակ նիստ է հայտարարել:

Ավելորդությունները դուրս ենք մղում: Գոնե ինքս իմ ստեղծածի վրա եմ տնքում: Լևոն Ջավախյանն էլ հո թոնրի շուրթին, օծագալար, պորտը տաքացնող բանաստեղծ չի... Ամեն գրող իր տեխնիկան ունի: Ես հավատում եմ Բարձրյալին: Իմ հավատքի գերագույն աստվածը ճակատիս գիրն է: Ես պատեհապաշտ չեմ: Նրանք մոմից մոմ են հավատում: Ես ավելին չեմ, քան ախպարացները քջջող մուրացկանները, բայց անդավաճան եմ իմ բռնած ուղուն: Իմ կրոնը երկար ճանապարհ է կտրել: Ջահել էի, խմորի պես հուժ ու անկատար: Կի՞ն «Նաիրիի» առջևով անց էի կենում: Դիմացի 4-րդ խանութի սրճարանը մտավորականության հանդիպելատեղին էր: Սրճարանի ապակիների միջից աչքս ընկավ ծանոթ գրողը: Ջավախքի Բլբուլն էր Գուճըրդոր

գյուղից: Գիր ու գրականության մարդ տեսնելիս սիրտս փորումն ծառս էր լինում՝ ոմց որ ամտառի կխտարը: Աստծո նման նրանց ընդունում էի: Այս անգամ ստիպված էիմ իրենք ինձ ընդունելու: Իմ մուտքը ազատ էր: Օդու մեկ շիշ և իմ տեղը ապահովված էր դասականների կողքին: Եվս մեկ շիշ, և նրանք իմ տաղանդի երկրպագուներն էին:

- Կրող է, պնածին տաղանդ, - առաջին բաժակից բլբուլ էր կտրել Ջավախքի տխակը, - այնպիսի պան է կրել, այնպիսի մի պան..., - ներկայացնում էր ընկերոջը: - Աստվածային Լուռն ծաղիկների պույ-րը կա նրա պատմվածքներում: Այս տղան նման չէ ոմանց, որոնք անգլերենից, ֆրանսերենից, գերմաներենից թարգմանություններ են անում ու նմանակում նրանց: Այս տղան պնապուխ կրող է... Սա ես եմ ասում, ես՝ քայլող դասականս, - մի ձեռքը բաժակի դեկին, մյուսով իր հնամենի կուրծքն էր ծծում Ջավախքի Բլբուլը:

Էլ ո՞վ կդիմանար... Շառազուներ, վարդի պես ալ կարմիր էի կտրել: Սիրտս թրթռում էր աներկբա հավատով: Ես ես չեի, - Թու-մանյանն էր: Մի շիշ «Ջվարթնոց» չէր խանգարի թրջելու հաջողությունս: Թռա հերթական շշի ետևից:

- Էլի մի գոհ..., - հառաչեց նա իմ ետևից:

Ուրախությունս ինձ երկինք էր տանում, բայց, չգիտես ինչու, դասական ընկերս տխուր էր:

Հավատիս առաջին գոհը այսպես ես եղա: («Թող ոչ մի գոհ չպահանջվի ինձնից բացի»): Ես վերջինն էի առաջինների մեջ և առաջինը՝ վերջիններից... Իմ հայտնությունը վերջից է գալիս: Աստված իր արեգակ աչքով կտեսնի վերադարձս: Իմ սիրտը ուրախ է: Բարձրյալի սիրտն ուրախ է: Այստեղ և այնտեղ խաղաղ են: Իմ շուրթերը հավասարակշռված են խոսքի և լռության մեջ: Ներքևում անհնար է բանտարկել իմ ստվերը: Ես նորից չեմ մեռ-նի: Ոչ ոք չի կարող գերել ինձ: Իսկ առայժմ միալար թախիծ է տղոցվում մեջս: Անեության փոշին հանդարտ իջնում է վրաս, մշուշում աչքերս: Ես կա՞մ, թե՞ չկամ, որտե՞ղ է երջանկության վայրը: Տախտակե մահիճով ինձ դուրս կբերեն: Կփչի քամին, անձրևն անալի արցունք կթափի, և ինձ կտանեն հեռու՝, հեռու՝, մոռացության գիրկը: Ես մարդկանց ուներին բեռ չեմ լինի: Հե-տագա ծանապարհը կշարունակեմ ինքս: Ես վեր կելնեմ հոգուս հետքերով: Կգնամ հանգիստ, խաղաղ, փաթիլի պես քնքուշ ու թեթև... Ես կգնամ այնպես, ինչպես ծյունն է գալիս...

ՆԵՐՈՒՆ ՆՐԱՆՑ, ՏԵՐ, ՔԱՆԶԻ ԶԳԻՏԵՆ ԻՆՉ ԵՆ ԱՆՈՒՄ

Իսլամական ահաբեկչությանը զուգընթաց նոր թափ է հավաքում ռուսական ծայրահեղա-կանությունը: Ժամանակ առ ժամանակ լուրեր են ստացվում, որ Ռուսաստանի այս կամ այն անկյունիցում մեր հայրենակիցները ռաիզմի և ազգայնամոլության գոհ են դարձել: Լրագրա-յին հոդվածի շրջանակները թույլ չեն տալիս մեկ առ մեկ թվարկել այն հանցագործություննե-րի վայրն ու ժամանակը, որոնցից տուժել են մեր հայրենակիցները: Դժբախտաբար, նման դեպքերն արդեն հաճախակի են դառնում: Միայն 2006 թվականին Մոսկվայում սպանվել է 7 հայ. ցավոք, նմանատիպ հանցանքները հազ-վադեպ են Ռուսաստանում դառնում հասարա-կական ըմբարկվան առարկա: Ջանգվածային լրատվամիջոցներից պարբերաբար տեղեկա-նում ենք նաև Ռուսաստանի հարավում հայկա-կան գերեզմանները պղծելու, բարբարոսաբար ավերելու փաստերի մասին: Սրիկա ազգայնա-կանները չեն խնայում ոչ ոռջերին, ոչ մեռածներ-րին:

Հայերս միշտ համարել ենք, որ Ռուսաստա-նում կյանքը հիասքանչ է. բազմազգ երկիր, ուր իշխում է ինտերնացիոնալիզմի ոգին, որն ունի հարուստ հոգևոր ու մշակութային ավանդույթ-ներ: Այս ամենն, իրոք, հիասքանչ կլինեմ, եթե չլինեին հայերի ծեծի և սպանությունների մասին բազմաթիվ պատմությունները, որոնք վկայում են այլազգիների ու առհասարակ համամարդ-կային արժեքների նկատմամբ անհանդուրժո-ղականության, ավելին՝ անտարամբանական

ատելության մասին:

«Խաչներ, խաչիկներ». ծաղրաբար այսպես են արտահայտվում հայերի մասին մեր «հարա-զատ ռուս եղբայրները»՝ աղավաղելով հայկա-կան հաշատուր Սուրբ Խաչի խորհուրդը մշող անունը: «Եվ ահա, պատկերացրեք, որ գտնվել են տականքներ, ովքեր «խաչն» ու «խաչիկը» որպես հայիդյան են գործածում ենթադրելով, թե հայերի համար ստորացուցիչ ու վիրավորա-կան մականուն են գտել, - «Նոյն կովչեզ» թեր-թում գրում է Տ. Նեկրաստվը: - Անձամբ ես այս խաչ-«խարանը» իբրև պարզ կրոնունեի: Շու-շին աղորեջանական գերությունից ազատա-գրած իմ դարաբաղի ընկերները վճռական մարտից առաջ իրենց սև հագուստին սպիտակ խաչ էին կարում, որպեսզի կրվի ժամանակ կա-րողամային տարբերել յուրայիններից բջնամի-ներից: Ու եթե խաչը ընդունենք որպես հարա-զատության խորհրդանիշ, ապա հայերն ու ռուսներն այդ իմաստով հարազատներ են: Իսկ դրա առհավատյան երկու ժողովուրդների քրիստոնյա լինելու հանգամանքն է: Դե, իսկ հա-րազատների միջև ինչ ասես որ չի պատահում. ինչպես ասում են, «գյուղ չկա, որ շուն չլինի»: Այնպես որ, եթե հանկարծ լսեք «խաչն» բառը, մի նեղացեք. չէ՞՝ որ դա «բիչոյ»-ն է և ասում (բա-ցատաբեմ. նոր ռուսների ծարգոնով «բիչարա» կամ «բիչոյ» նշանակում է ցածր ինտելեկտով ու հանցագործի հակումներ ունեցող կոպիտ, անտաշ մարդ): Ներիր նրանց, Տեր, քանզի չգի-տեն ինչ են անում»:

Գուցե այս ողբերգական դեպքերը տեղի չունե-նային, եթե ռուս հասարակությունը ազգային անհանդուրժողականության յուրաքանչյուր դրսևորմանը պատասխաներ համարժեք միջոց-ներով և արմատախիլ աներ ֆաշիզմի ծիլերը:

«Կարելի է, իհարկե, անվերջ խոսել ռուսական մշակույթի, Դոստոևսկու և Պուշկինի լեզվի մասին, - ասում է հայտնի ռեժիսոր-մուլտիպլիկատոր Ռոբերտ Սահակյանը, - մինչդեռ այդ ընթացքում հայ արվեստագետը Մոսկվայի փողոցներում ծեծի է ենթարկվում սափրագլուխների կողմից կամ ստիպված է լինում անընդհատ փաստաթղթեր ներկայացնել ռուս միլիցիոներներին ապացուցե-լու համար, որ ինքն ահաբեկիչ չէ»:

Ի՞նչ կարելի է ավելացնել ասվածին: Մոսկով-յան դատական առյանքները ցանկություն չունեն խոստովանելու Ռուսաստանի մայրաքաղաքում ֆաշիստների գոյության մասին, և դա է պատ-ճառը, որ ազգայնամոլական ջարդերը բազմի-ցուս գնահատվել են ու շարունակում են գնա-հատվել որպես կենցաղային հողի վրա կատար-ված խուլիգանություն:

ԼԼ ՕԳԱՆԵՋՈՎ

7.Գ.- ՌԴ իրավապահ մարմինների տվյալ-ներով Ռուսաստանում կա 15-20 հազար սափ-րագլուխ, մոտ 5 հազար գործուն է Իսուկվա-յում: Մինչդեռ իրավապաշտպանների տվյալե-րով՝ ծայրահեղական կազմակերպությունների անդամների թիվը հասնում է շուրջ 50 հազարի:

ՀԱՅՐԵՆԻ ՀՈՂԻ ՀԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

Վերջերս ընկերուհուս հետ երևանում հանդիպեցինք մի ծերունու, որը արտա-սահմանում ունենալով բավականին կարո-ղություն, եկել էր երևան և հողագործու-թյամբ էր զբաղվում: Պապիկը մեզ շատ հե-տաքրքրեց: Իսկ նա մեծ ուրախությամբ ըն-դունեց մեզ: Տունը այդու մեջտեղն էր: Մեր զարմանք արտահայտող հայացքները տես-նելով, մինչև տուն կհասնեինք, պոկեց մի կանաչի և սկսեց իր պատմությունը:

- Այս մի հատիկ կանաչին ծննա՞մն այնտեղ արժեր հինգ ռուբլի, իսկ ձմեռը տևում էր ութ ամիս: Էլ չեմ ասում, որ ոչ համ ուներ, ոչ էլ հոտ: Իսկ այսքան ծաղիկները, խնձորներն ու տանձները...

Իսկայես, տան առջևում մի գեղեցիկ պար-տեզ կար: Շատ կոկիկ ու ժամանակակից ձևով խնամած:

- Միայն վատն այն է, որ վայելող չկա: Հա-րևաններին եմ բաժանում: Այսքանն ի՞նչ պիտի անեմ: Տեսնելով աշխատանքիս

արդյունքն ու այս գեղեցկությունն արդեն կշտանում եմ: Միակ հարազատս որդիս է, ես նրա արևին մեռնեմ: Վատ շրջապատը քաշեց նրան ճահճի պես: Հետո ամուս-նացավ ռուս, շիկահեր մի աղջկա հետ: Ինձ հակառակվելով գնաց կնոջ տուն: Երեխա ունի: Այսպես կոչված ընտանիք է: Տնփեսա է: Անում է այն, ինչ կիցն է հրամայում: Հիմա արդեն ամաչում է ինձանից, որովհետև օտարի հողում է, և օտարի տանը, այ-սինքն ոչինչ է: Իմանալով իմ Հայաստան մեկնելու մասին, խորը հոգոց քաշեց և ցած դրեց լսափողը:

Մխր նա այնտեղ ոչինչ է: Ես էլ էի ոչինչ իմ ամբողջ կարողությամբ հանդերձ: Մենք բոլորս եմք ոչինչ, ինչքան էլ լավը լինեց, ինչքան էլ ներդնեք մեր ուժերն ու մշակույթը:

Ինչպե՞ս կարելի է ապրել այն երկրում, որտեղ գիտես, որ միշտ հյուր ես: Ես ինձ զգում էի ինչպես հյուրանոցում, որտեղ

ոչինչ քոնը չէ: Իսկ հիմա բոլորին հա-վասար մարդ եմ, այլ ոչ թե երրորդ կարգի, թեկուզև այնքան ճոխ չեմ ապրում քան այնտեղ:

Հիմա, ես ծառի տերևի նման ամեն քա-մուլց չեմ դողում, մտածելով, որ այս հայրը ինքնապաշտպանության ժամանակ կամ ինչ-ինչ պատճառներով ռուս սպանեց, մի անգամ էլ կրկնվի՝ մեզ դուրս կանեն այն-տեղից: Այժմ վայելում եմ կյանքը, մոռացել եմ կարոտ ասած զգացումն ինչ է, լիարժեք մարդ եմ զգում ինձ և ամենակարևորը, դա-դարել եմ ինչպես Ալբերտո Մորավիան էր գրում, աղբ լինելուց, որին կյանքի հանգա-մանքների հողը անվերջ այս ու այն կողմ էր նետում:

Հետո, երբ արդեն հրաժեշտ էինք տալիս իրար, նա ասաց.

- Կարողությունս բաժանեցի այնտեղի դեռ լավ կյանք ու լավ վերաբերմունքի հույս փայփայող հայրենակիցներին:

ՄԱՆԿՈՒԹՅԱՆ ՄԵՏԱՔՍԵ ՏԵՐԵՎՆԵՐ

Նստած հատակին և գրկած մորս ոտ-քերը՝ լուռ ու միամիտ հայացքով ուշադիր լսում եմ նրա պատմած հեքիաթները: Հի-շու՜ւ եմ... Հիշու՜ւ եմ, երբ մայրս մոմի լույ-սի տակ, մեզ համար իր քաղցր ու հան-գիստ ծայնով հեքիաթ էր կարդում: Շունչ-ներս պահած լսում էինք նրան, և երբ վեր-ջացնում էր կարդալը, իրար հեթ չտալով՝ սկսում էինք հարցեր տալ: Խեղճ մայրս չգիտեր, թե որի՞ս՝ հարցին պատաս-խաներ: Առավոտյան՝ դեռ օրը չբացված, մենք վեր էինք կենում և բոլորին արթնաց-նում մեր խաղերով և կարկաչուն ծիծա-ղով: Բռնոցի էինք խաղում, տուն-տունիկ և այլ՝ այն ժամանակ մեզ համար քաղցր ու հոգեհարազատ խաղեր: Հայրս միշտ տուն էր վերադառնում աշխատանքից ու տեսնելով մեզ աշխույժ խաղալիս՝ մորս ասում էր. «Հաշվում եմ ժամերը, թե երբ եմ տուն գալու: Ինչ էինք անելու, եթե նրանք չլինեին»: Միշտ լսում էի այս բառե-

րը, բայց հիմա եմ հասկանում դրանց իմաստը: Գնում էինք մանկապարտեզ, խաղում երեխաների հետ: Մեզ թվում էր, թե կյանքը երջանիկ ու կանաչագարդ մի պարտեզ է, որտեղ բոլորը հավասար են, որտեղ միշտ կապույտ երկինք է, պայծառ արև, հավերժ ժպիտ, որտեղ ճշմարիտ են խաղաղության ճերմակ աղավաղները: Ինչքա՜ն մաքուր էր մեր հոգին: Ինչքա՜ն ամբիժ ու պարզ էր մեր կյանքը, երբ մեր փոխարեն մտածում էին մեծերը: Նույնիսկ պատերազմի տարիներին, երբ թուրք-ադրբեջանական զինակները խլացուցիչ ծայնով օդում սլանալով, քանդում էին տները, սպանում անմեղ մարդկանց, մենք երջանիկ էինք. տանը ստանում էինք այն-քա՜ն ջերմություն և սեր... Հիշում եմ նաև, երբ մայրս, Սայաթ-Նովա երգելով, իր անուշ հացի խմորն էր հունցում: Իսկ ես, ցանկանալով ընդօրինակել մորս, վերց-նում էի մի փոքրիկ գունդ խմոր և երգի

բառերը չիմանալով, չիմանալով նաև իմաստը՝ հորինում էի բառեր, ծայնակ-ցում ու հունցում իմ խմորը: Մայրս ուտե-լով իմ թխած հացը, ասում էր, որ իմ թխա-ծը ամենահամեղն է աշխարհում:

Հիմա, միայնակ նստած մթության մեջ, հիշում եմ իմ մանկության քաղցր օրերը: Օրեր, երբ մարդկանց պատել էին առօրյա հոգսերն ու դժվարությունները: Սակայն տանը միշտ ջերմ մթնոլորտ էր տիրում, բո-լորը ժպտում էին, բոլորը երջանիկ էին: Մի տուն էր... Մի ընտանիք... Գիտե՞ինք, որ երեկոյան բոլորս տուն կգանք, կնստենք մի սեղանի շուրջ: Իսկ հիմա, հիմա այցե-լում եմ մեզանից լքված տունը և...

Նստած հատակին և գրկած մորս ոտքե-րը՝ լուռ ու միամիտ հայացքով լսում եմ նրա պատմած ու չպատմած հեքիաթները...

Սարինե ՄԱՄՅԱՆ

Երևանի «Գլաժոր» կառավարման համալսարանի ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետի 4-րդ կուրսի ուսանողուհի

ՀԱՅԵՑԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ՝ ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ

ՀՀ մշակույթի նախարարության հրավերով Հայաստանում էին Սանկտ Պետերբուրգի Հայ առաքելական եկեղեցու Լազարյաննե-րի անվան հայեցի դաստիարակության կեն-տրոնի սաները (տնօրեն՝ Աստղիկ Քոչար-յան): Տեղեկացնենք, որ կենտրոնը հիմնա-դրվել է 1994-ին, Ռուսաստանի և Նոր Նախի-ջևանի հոգևոր թեմի առաջնորդ գերաշնորհ եզրաս Եպիսկոպոս Ներսիսյանի ջանքերով: Կենտրոնում գործում է կիրակնօրյա դպրոց, որտեղ հայերեն գրել-կարդալ է սովորում տարբեր ազգությունների 217 աշակերտ: Գործում են նաև գեղարվեստական կոլեկ-տիվներ, այդ թվում «Նաիրի» պարային, Կո-միտասի անվան ջութակահարների ան-սամբլները, «Հայեցի ծայնի» երգչախումբը և այլն: Ինչպես նշեց կենտրոնի տնօրեն Ա. Քոչարյանը, կոլեկտիվներից շատերը տար-

բեր մրցույթների դափնեկիրներ են, հրա-վերներ են ստանում համերգներով հանդես գալ արտերում, բայց խանգարող հանգա-մանքներ կան. «Մեր երեխաների մի մասը ՀՀ քաղաքացիներ են, այդ պատճառով չեն կարող մեկնել արտասահման, քանի որ Հա-յաստանի քաղաքացին օտար պետությու-նում կարող է հայտնվել միայն հայրենիքում գործող դեսպանատների միջոցով: Բացի այդ, խմորի ունեցն ֆինանս կոչվածի հետ, որն առայժմ լուծվում է Հայ առաքելական եկեղեցու բարերարների միջոցներով: Օրի-նակ՝ մեր այս այցը Հայաստան ֆինանսավո-րել է եկեղեցին: Փոխարենը Պետերբուրգի իշխանությունների կողմից ոչ մի օգնություն չենք ստացել: Ավելի՞ք՝ տեղի հայկական հյու-պատոսության կողմից էլ ուշադրության չար-ժանացանք»: Ա. Քոչարյանը ուրախությամբ

նշեց, որ տարեցտարի կենտրոն հաճախող-ների թիվը ավելանում է: Նա նաև պատմեց, թե ինչ ոգևորվածությամբ են երեխաները այցելում իրենց կենտրոն. «Նրանք դասերից հետո ամզած չեն ուղում տուն գնալ՝ մոռա-նալով դրսում եղած հետաքրքրությունների մասին»: Սա հաստատեցին մեզ հետ զրու-ցած կենտրոնի երեխաների ծնողները: Ըստ նրանց խոսքերի՝ շաբաթ երեկոյան երեխա-ներն են հիշում, որ կիրակի օրը պետք է շուտ արթնանան և հաճախեն հայեցի դաս-տիարակության կենտրոն, մինչդեռ մյուս օրերին նրանց հազիվ են քնից արթնաց-նում: Տեղեկացնենք, որ այս կենտրոնում դասավանդում են Սանկտ Պետերբուրգում բնակվող գործազուրկ հայ ուսուցիչները՝ կամավոր հիմունքներով:

Արև ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ

Мишель Легран: «Я капитан судна, побывавшего во всех морях»

Легендарному композитору, пианисту, дирижеру и джазмену Мишелю Леграну не так давно исполнилось 74 года. Он по-прежнему полон творческих сил, не представляет свою жизнь без музыки и не растерял свой первоклассный юмор. В недавнем интервью журналу «Манчестер» Легран рассказывает о себе, своем отношении к новым музыкальным веяниям и др.

— Я человек, который посвятил музыке всю жизнь. Когда я пишу — для театра ли, для кино ли, концертную музыку, песни или джаз — это всегда большое удовольствие. Я люблю работать во всех жанрах, и для меня нет больших и маленьких произведений. Порой трехминутная песня может вызвать гораздо больше эмоций и мыслей, нежели двухчасовая симфония. Я всеяден, и что самое главное — это счастье, которое вызывает написание музыки.

— У вас есть любимые сочинения, написанные вами?

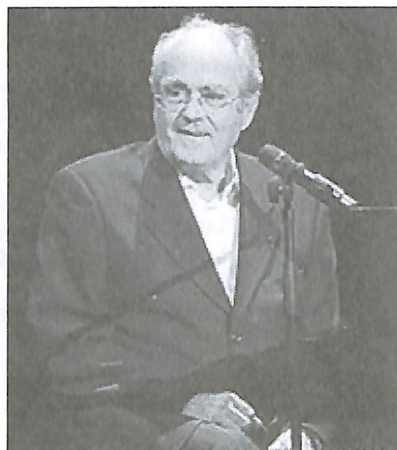
— Пожалуй, нет. Я люблю все свои композиции.

— Писать музыку для кино — особый жанр. Как проходит работа?

— Когда пишешь для кино, ты служишь кино. Именно фильм устанавливает определенные рамки. Я смотрю фильм, думаю о нем, переживаю, и после просмотра возникает желание написать музыку. Я становлюсь рабом. А как только фильм снят, я снова возвращаюсь к себе. Если фильм мне не нравится, то я никогда не возьмусь за него.

— А если это будет уважаемый вами режиссер? Возможно ли, что согласитесь не глядя?

— Нет, это исключено! Я ведь пишу не для режиссера, а для кино. Мучительно

работать над тем, что не нравится.

При всех компьютерных нововведениях я яростный защитник классических способов написания музыки. Нынче много «композиторов», уверенных в своем величии. Нажали на кнопки, которые сами издают «фить-фить», и уже думают, что могут написать музыку. Считаю, что современная музыка, авангард — это провал. Такие композиторы, как, скажем, Джон Кейдж, по сути, пустое место. После Вагнера и Малера уже ничего не было... Так называемая новая музыка перечеркнула все классические законы. Молодые композиторы хотят изобрести что-то свое, но совершенно забывают о традициях, не желают знать, что до них были Моцарт, Бах, Бетховен. Все только и твердят: «Свобода! Свобода!». Но свобода в искусстве рождается от противоречия. Только в рамках. Зачастую свобода — это просто дурачество. Что касается кино, то там иначе воспринимается время. То, что

можно сказать в обычной жизни за несколько минут, в кино можно выразить за 27 секунд. Великие писатели говорили: «Расскажи мне свою историю в 17 словах». Именно это и есть искусство.

Жан Кокто сказал: «Настоящие творцы не умеют имитировать, и все, что им остается делать, это имитировать...» Если вы настоящий творец, то, услышав мелодию Прокофьева и сев сочинять, думая о ней, вы сочините не Прокофьева, а Леграна. Как я стал сочинять? Когда я был маленьким мальчиком, я ненавидел мир. Взрослых и детей. Я был не общителен и все детство провел за пианино, подбирая мелодии и не очень отдавая себе отчет в том, что делаю. Моя мама наняла мне преподавателя — пожилую даму, которая впоследствии отвела меня в Парижскую консерваторию. В 20 лет мне нужно было как-то зарабатывать на жизнь, и я стал писать музыку, дирижировать, сочинять для кино. Я всегда ставил перед собой сложные и разнообразные задачи. И мне, по большому счету, неважно, ждет ли меня успех или провал. Мне было интересно проверить себя. Я считаю себя капитаном судна, побывавшего во всех морях. Если считаешь себя композитором, то нужно работать во всех жанрах. И могу сказать, что когда ты ощущаешь себя рабом музыки — это неизмеримое счастье.

— Любите ли вы петь?

— О, да! Очень. Пою как виолончель.

— Мазстро, как вы относитесь к рок- и поп-музыке?

— Это не музыка. Это музыка для обезьян. Она очень примитивна. Я считаю, что поп-музыка — продукт одного глупого человека для миллиона глупцов.

Подготовила Жасмен ИСРАЕЛЯН.

Памяти Манук-бея Мирзояна

Осенью 2005 года в городском музее Бухареста прошла выставка, посвященная румынскому армянину-купцу, дипломату, политическому деятелю XVIII-XIX веков Мануку-бею Мирзояну.

На выставке были представлены личные документы Манук-бея, одежда, посуда, оружие, картины. Музей издал также иллюстрированную книгу, освещающую жизнь и деятельность Манук-бея Мирзояна. На церемонии открытия выставки выступили директор музея Ионел Ионетан, посол Армении в Румынии Е. Саркисян, председатель Союза армян Румынии, член Сената Румынии Варужан Восканян и другие.

В 1827 году предприимчивый армянин Эммануил Мирзоян по прозвищу Манук-бей построил в торговом центре Бухареста огромный по тем временам постоялый двор. Туристический путеводитель по Румынии отмечает, что постоялый двор Манук-бея и сегодня привлекает туристов стариной, экзотичностью и комфортабельностью. Большой внутренний двор массивного двухэтажного здания окружает крепостная стена. Сюда для сохранности завозили приезжие купцы свои повозки. Товары хранились в просторных подвалах. Приехавшие в столицу на короткий срок устраивались в комнатах первого этажа. На втором этаже жили те, кто оставался в Бухаресте надолго. Двери гостиничных номеров выходили во двор на открытые деревянные галереи. Балконы придавали постоялому двору живописный вид, создавая уютную домашнюю обстановку.

Здание неоднократно перестраивалось. Сто лет назад пос-

тоялый двор был переименован в отель «Драчия». При нем был открыт большой зрительный зал для театральных представлений. Зал «Драчия» был тесно связан с историей развития рабочего движения в румынской столице. В конце XIX и начале XX веков здесь проводились собрания и митинги. Несколько лет назад по гравюрам и рисункам XIX века старинное здание было восстановлено в своем первоначальном виде. Новую гостиницу, восстановленную под старину, называют по-прежнему постоялым двором Манука. Открытые при гостинице рестораны, кафе, винный погреб и кондитерская также восстановлены в стиле XIX века. Любители экзотики имеют теперь возможность пожить в комфортабельной гостинице, которая выглядит как постоялый двор со своеобразной неповторимой атмосферой.

Манук-бей Мирзоян — известная личность в истории Румынии. Его деятельность ярко проявилась во время русско-турецкой войны 1806-1812 гг. Он был удостоен аристократических титулов, государственных должностей и наград Российского и Османского правительств. Используя свои связи и влияние как на одну, так и на другую сторону в ходе русско-турецких переговоров, Манук-бей Мирзоян сыграл роль посредника между ними. Именно в его доме в Бухаресте и был подписан русско-турецкий договор 1812 года.

Манук-бей щедро тратил свои средства на благотворительность и в Румынии, и в других странах. При его содействии строились церкви и школы для армянских общин многих стран.

Лев ОГАНЕЗОВ.

Праздник Дживани в Карзахе

К 160-летию Дживани

Карзах — родина Дживани, здесь прошли его детские годы. Ежегодно, в последнюю субботу июня, отмечается праздник Дживани. Тысячи карзахцев в этот день приезжают почтить память выдающегося земляка. В торжествах участвуют гости из Тбилиси, руководство Ахалкалакского, Ахалцихского, Ниноцминдского, Аспиндзского и Адигенского районов Грузии, а также гости из Армении и России, представители духовенства. К празднику карзахцы готовятся целый год. В этот день в село своих предков съезжаются все уроженцы Карзаха и его бывшие жители. Каждая семья готова принять гостей.

Карзах — начало не только жизни Дживани, но и поэзии, ставшей дорогой и близкой многим. Сложное время, в котором мы живем, оказалось необыкновенно созвучным тем идеям, душевным страданиям, мыслям, что были сутью полной драматизма жизни и творчества Дживани. 160 лет отделяют нас от эпохи, в которой жил Дживани. Но окрашенные трагическим светом далекого прошлого проблемы политики, власти и народа, личности и нравственности как нельзя остро волнуют наших современников. Песни его

прошли через сердца людей.

Дживани был слит с родной землей, понимал душу и язык простых людей. Он знал страдания своего народа и времени. Все написанное — из жизни, из собственных раздумий о мире, о судьбе. В творчестве Дживани сочетаются суровость и нежность, веселый юмор и мудрость.

Как дни зимы, дни неудач

недолги тут: придут-уйдут.

Всему есть свой конец — не плачь!

Что бег минут: придут-уйдут.

Тоска потерь пусть мучит нас —
но верь, что беды лишь на час;
Как сонм гостей — за рядом ряд,
они снуют: придут-уйдут.
Обман, гонение, борьба
и притеснение племен,
Как караваны, что под звон
в степи идут: придут-уйдут.
(Перевод В. Брюсова)

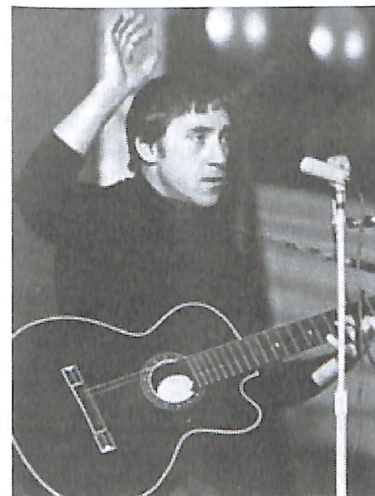
Стихи и песни Дживани дают нам возможность взглянуть на себя как бы со стороны и увидеть, кто же мы, кем были, кем стали, на что способны.

Его голос и сегодня звучит как завещание, как откровение. Его имя светится яркой звездой в числе многих замечательных армянских имен, а голос и сегодня звучит как голос протеста.

Творчество ашуга Дживани вечно будет сиять, вселяя в людей веру в человека и в жизнь.

Лев ОГАНЕЗОВ.

Высоцкий в армянском интерьере

«... Застыл не где-то, не за морем —
Возле нас. Как бы прилег, устав».

Высоцкий не пел на «бис». Как правило, от него отшучивался: «Спел примерно на 102 процента». Но, бывало, даже страшно устать, он все-таки поддавался и пел опять. «Измученный, в поту, с окровавленными пальцами, две струны на гитаре порваны, висят, но лицо сияет» — это из книги Марины Влади. Железный напряг его голоса завораживал слушателя, а теплая непринужденная эмоция, казалось, перевешивала все, что в этом плане культивировалось в советской эстраде.

Весной 1971 года Владимир Высоцкий пел свои песни в ереванском клубе МВД. Пел замечательно, но на следующий день должностное лицо, организовавшее концерт, получило выговор. Рассказывают, ереванская публика настолько горячо и самозабвенно реагировала на выступление русского барда, что это было слышно на солидном расстоя-

нии от одного заведения.

Тема «Владимир Высоцкий и армяне» звучит амбициозно, предвзято. Но в человеке всегда есть внутренняя потребность сродниться с тем, кто духовно близок, созвучен, тем более что желание это подкреплено и оправдано определенными кадрами из его жизни. Один из кадров — переводы Высоцкого, осуществленные поэтом Ваагном Атабекиным, принявшим близко к сердцу врожденно спонтанный лиричный слог поэта. Переводил он его как бы влет, но глубоко и осмысленно, сознавая трагизм его личности.

Раненный одиночеством, он не любил говорить о вещах личных. Предельная обнаженность его чувств проявлялась в дружбе, в ней он черпал вдохновение: «За меня невеста отрыдает честно, за меня ребята отдадут долги». Высоцкий жил у Левы Кочаряна в доме на Большом Каретном. Здесь же собиралась компания очень близких ему людей: Василий Шукшин, Андрей Тарковский, писатель Артур Макаров, актер Миша Туманов. Здесь и родилась песня «Где твои семнадцать лет?». Про Кочаряна Высоцкий потом напишет, что «он успел снять только одну картину как режиссер — «Один шанс из тысячи», — он его поймал и быстро умер. Он успел немного. Он жил жарко: вспыхнул и погас — мгновенно».

Дружил Высоцкий и с Василием Катаняном, известным тогда литературоведом и драматургом (он был последним мужем Лили Брик). Высоцкому не всегда нравились записи и аранжировки его песен, но с оркестром Гараняна он работал с удовольствием: они записали для разных дисков более 20-ти его песен.

Энергия творчества органично выплеснулась и в артистических способностях Высоцкого. К сцене, как он вспоминает, приобщила его еще ребенком нежная и любящая мачеха-армянка, с малых лет водившая его по теат-

рам. В театре и раскрылась его невероятная сценичность, умение через роль императивно внушать правоту откровения. Увы, вне сцены этого откровения он достигал и по-другому. Выпивая «за жизнь», Высоцкий доводил себя до края, пробуя судьбу на разрыв. Смерть Лени Енгилбарова, которого он любил беспрдельно нежно, потрясла его насквозь. Он пишет глубокое трагичное стихотворение, словно предчувствуя свой уход:

В сотнях тысяч ламп
погасли свечи.
Барабана дробь и... тишина.
Слишком много он ездил
на плечи
Нашего.
И сломана спина.
Он застыл не где-то,
не за морем —
Возле нас. Как бы прилег, устав...
Первый клоун захлебнулся горем,
Просто сил своих не рассчитав.

У ереванского художника Валентина Подпоногова была картина, посвященная Владимиру Высоцкому: он изображен во весь рост в холщевой тоге на фоне армянских гор. Лицо напряженное, завораживающее. Веришь в сходство, доведенное до портретности, натуральности. Картину эту как-то своровали. Вся милиция была поднята на ноги. На таможене знали наизусть все «приметы» картины. Через неделю полотно было обнаружено на кладбище, аккуратно завернутое в белый саван. Похоже, у того, кто затеял его похищение, не выдержали нервы: не всем удавалось выдерживать взгляд поэта — вопиюще совестливый и пронзительный. Взгляд, который трудно забыть.

Карп АМИРХАНИЯН.

О чудесах и символах

Две тысячи лет тому назад Филон Византийский составил перечень семи чудес света. В список Филона вошли: пирамиды в Гизе (Египет), висячие сады Семирамиды (современный Ирак), храм Артемиды Эфесской (современная Турция), геликарнаский мавзолей (на территории современной Турции), колосс родосский (Греция), маяк на острове Фарос в Александрии (Египет), статуя Зевса Олимпийского (Греция). В перечне этом чудится вызов следующим поколениям: вот что сделали мы, попробуйте, если сможете, сделать получше и познавательнее. Правда, до нашего времени добрались лишь разграбленные египетские пирамиды.

Вызов Филона, прожившего 75 лет на стыке до нашей эры и нашей эры, приняла спустя 20 веков международная организация «Фонд новых семи чудес света», предполагающая подобрать новую семерку самых значительных рукотворных объектов.

К настоящему времени эксперты фонда выбрали 21 исходный объект. Среди них - город Петра в Иордании, Стоунхендж (Великобритания), Великая китайская стена, Эйфелева башня в Париже, статуя Свободы в Нью-Йорке, московский Кремль, здание оперного театра в Сиднее (Австралия), афинский Акрополь (Греция), Альгамбра (Испания), храм Ангкор-Ват (Камбоджа), статуя Христа в Рио-де-Жанейро (Бразилия), мечеть Аяя-София в Стамбуле (Турция), мавзолей Тадж-Махал (Индия)...

Окончательное решение будет оглашено 1 января 2007 года. В руководстве «Фонда новых семи чудес света» говорят, что одна из задач нового списка семи чудес современности - донести до людей необходимость бережного отношения к культурному наследию планеты. Правда, я не очень понимаю, каким образом инициатива Фонда поспособствует сохранению памятников армянской культуры, расположенных на территории соседних государств.

Чудес всего семь, а государств много, поэтому не надо переживать, что ничего армянского в перечень семи новых чудес света не войдет. Нам, мне кажется, гораздо важнее понять, какие символы ассоциируются с Арменией.

В Великобритании, например, министерство по делам культуры поставило перед собой цель выявить 100 культурных ценностей, которые составят представительный портрет нации.

Иначе говоря, решено составить список символов, которые ассоциируются с Англией. Таким символом может быть что угодно - знаменитость или замок, или роман, или военный корабль. Этот проект вызвал огромный интерес, и сотни тысяч британцев участвуют в отборе образов, которые неизменно вызывают ассоциацию с Англией. В рамках этого проекта ранее уже были внесены 12 символов Британии. Среди них - Стоунхендж, чашка чая, «Алиса в Стране чудес», лондонский двухэтажный автобус «Рутмастер». Среди новых символов, которые были внесены в проект на прошлой неделе, - крест Святого Георгия, карнавал в Ноттинг-хилле, мини-юбка, роман «Гордость и предубеждение», паб, шекспировский театр «Глобус» и Биг Бен. Перечисляются также и другие кандидаты на включение в этот список, однако вряд ли они пройдут. Это - больничные очереди на прием, одиозный политик Джон Прескотт, график роста цен на бензин и чек на шестизначную сумму, выписанный спонсорами правящей Лейбористской партии.

А что у нас? Какие символы ассоциируются с Арменией? Я подумал: лицом к лицу лица не увидать... Лет пятнадцать уже, как моим двум приятелям удалось драпануть в США. Мы перебрасываемся порой электронными посланиями. Они пишут о ностальгии, о тоске и печали по Армении. Я сострадательно предлагаю им послать подальше американский образ жизни и вернуться в Армению. Они продолжают ностальгировать и тосковать, но в Ереван не возвращаются. В последнем послании я в лоб спросил: а по чему именно, по каким таким символам вы там у себя ностальгируете и тоскуете? Ребята задумались надолго, но ответили: Арарат, Севан, Эчмиадзин, Тигран Мец, Андраник, «опера», проспект, кафе «Парус», футбольная команда «Арарат-73». Ясное дело, опросом пары людей перечень армянских символов не составишь. Я точно знаю, найдутся желающие включить в перечень тарелку горячего хаша и бутылку кизиловой водки. Может быть, пока политики не вступили в яростную борьбу за право представлять нас в парламенте, займемся составлением перечня символов, ассоциирующихся с Арменией! Подберем жюри, составим список, скажем, из 25 символов - и порядок. Только давайте договоримся заранее, в перечень этот армянских политиков не включать...

Карен ТОРОСЯН.

Верхнее «си» Альберта Азаряна

Ровно 50 лет назад, в 1956 году, к тому времени уже чемпион мира, поразивший всех выступлениями на кольцах, армянский гимнаст Альберт Азарян в далеком Мельбурне стал олимпийским чемпионом, где и был признан гимнастическим сообществом «королем колец». Азаряновский «крест» с тех пор эталон для гимнастов, выступающих на кольцах.

Тогда одна из газет зеленого континента писала: «Этот черноусый гимнаст поражает какой-то сверхчеловеческой силой. Он напоминает Геркулеса. Но эта грубая сила подчиняется его балетной грации». Спустя четыре года в Риме один из итальянских журналистов, освещавших олимпиаду, заметил: «...на местных тиффози великолепный азаряновский «крест» произвел такое же впечатление, как верхнее «си» в исполнении знаменитого тенора».

И сегодня 76-летний Альберт Азарян выглядит молодо, по-спортивному подтянут, полон сил и энергии. Именно во многом благодаря стараниям трехкратного олимпийского чемпиона в специализированной школе,

возглавляемой Альбертом Вагаршаковичем, победой воспитанников его школы завершился ставший уже традиционным турнир «Кубок Азаряна». Проводился он уже в третий раз, и с этого года получил статус международного, став своеобразным признанием заслуг прославленного чемпиона и замечательного педагога. Помимо наших гимнастов, призы оспаривали и спортсмены Австрии и Грузии.

По признанию Альберта Азаряна, сегодня в Армении растет очень талантливая молодая поросль, которой под силу продолжить славные традиции, заложенные их знаменитыми предшественниками. Основная цель, которой служат сейчас все помыслы гимнастов и их тренеров, помимо участия в чемпионате мира этого года в Дании, — завоевать путевки на олимпиаду в Пекине в 2008 году. А для этого необходимо достойно выступить на чемпионате мира 2007 года, где и будут распределены олимпийские путевки.

Грайр АРУТЮНЯН.

Неделя армянского кино в Сан-Паулу

С 19 по 24 сентября в рамках мероприятий, приуроченных к 15-й годовщине независимости Армении, в главном культурном комплексе Бразилии - Культурном центре Сан-Паулу - состоится Неделя показа армянских фильмов под рубрикой: «Арарат, мастера кино Армении и ее диаспоры».

Как сообщили «АрмИнфо» в пресс-службе МИД РА, бразильским зрителям будут продемонстрированы фильмы таких мастеров, как Сергей Параджанов, Арутюн Хачатрян, Виген Чалдранян, Альберт Мкртчян и Рубен Кочар. Кроме того, будут представлены 11 фильмов режиссеров из диаспоры Атома Эгояна, Анри Верноя и Роберта Кешишяна. По предложению бразильской стороны на фестивале будет также продемонстрирован музыкальный фильм «Мой Сарда-рапат».

ВИШАПАСАР

Когда я был совсем мал, младшая из моих теток усаживала меня на нашем балконе в перевернутый стульчик и занимала игрушками. Не обращая особого внимания на красочные игрушки, я протягивал руку к висящему над горизонтом синему-пресинему чудесному «воздушному шару»... «Игрушкой»

Эта гора расположена между двумя провинциями - Ернджак, Сюникского ашхара и Гохтн, Васпураканского ашхара исторической Армении, у юго-западного подножия горной цепи Зангезура, на водоразделе рек Гилан и Ернджак, в 20 км к востоку от города Нахичевана, на высоте 2412 метров над уровнем моря. Вид стройной колонны, возникающей сразу с плоскогорья, придает ей своеобразное величие и красоту, благодаря которым она властвует над округой. Вершина двуглава, скалиста и почти лишена растительности, местами увита кустами можжевельника, склоны изборозжены резко очерченными ущельями и оврагами.

Французский путешественник Жан Батист Тавернье сравнил эту изумительную гору с французским Тенерифом, а католический священник Августин Бадженц - с испанским Монсерратом. В армянских первоисточниках она упоминалась под названиями Вишапасар, Оцасар, Ажданакан, Боу, Жених и Невеста, персы называли ее Кухэ Даак, Кухэ Заак, арабы - Ажданакан, туркотатары - Иланлу, Иландаг, Пландаг...

Образ этой горы сопровождал меня в детские и юношеские годы, он запечатлелся в моей младенческой душе как первое изумительное чувство красоты природы, восхитившей меня своим великолепием и загадочностью с крыши церкви Святого Григора моего родного Азнаберда...

...Август 2001 года. С группой изучающих персидский язык представителей интеллигенции и студентов мы едем в Тавриз - в губернию Восточный Атрпатакан Ирана. Эта поездка невероятным образом дала мне возможность на протяжении всех 70 километров приграничной дороги словно на ладони видеть мою плененную колыбель Нахичеван - провинции Гохтн, Ернджак, частично - Нахчаван, с древними поселениями и неповторимыми пейзажами. Снова увидеть после долгого перерыва родную арку Вишапасара, сопровождавшую меня всю дорогу как мираж...

Я сел на одно из самых последних сидений в полупустом автобусе, словно отрешился от реальности и ждал сна наяву. До этой поездки я спрашивал у побывавших в Иране знакомых и друзей: правда ли, что когда проезжаешь по шоссе близ Аракса, виден Оцасар? Описания многих, особенно заверения начальника пограничного таможенного пропускного пункта Мегри Арарата Аюкяна подтверждали, что похожая гора и вправду видна. И сейчас, прильнув к стеклу с правой стороны автобуса, смотрю на чередующиеся нахичеванские родные картины, подобные невероятным видениям. Растворяю окно шире: это Ордуар - древний столичный град Гохтн, к северо-западу - пестрые горы знаменитого Агулисса, а это, вероятно, Неркин Аза - по заверениям пожилых нахичеванцев, фактически малая родина Арама Хачатуряна. И вот - видение видений... И я вспоминаю одну из слышанных об этой горе легенд, которую годы назад переложил на стихи:

*В стародавние, древние времена,
Когда всесокрушающий погубительный потоп
Залил, покрыл весь Божий мир,
Когда Всевышний излил потоп
Глухой и страшной ярости своей
На грешную голову жалкого человечества,
Когда по воле Бога
Плыл Ной-праотец
На громадном ковчеге к вершине спасенья,
Новым грохотом в полночь
Корабль был пронизан;*

моей мечты был Вишапасар - священная гора нахичеванцев, бесподобная арка которой четко вырисовывалась в любом конце края и которая сегодня стала символом неизбежной тоски живущих на чужбине армян Нахичевана.

*Вздрогнул, ударившись
О скалистую горную вершину, ковчег.*

*И Наапет, очнувшись ото сна,
В ярости проклял
Вершину зловецкую,
Что крушила ковчег, который нес семена
Спасения жаждавшей жизни.
«Проклята будь, - сказал он, - пусть змеи живут
На безводных, бесплодных голых утесах твоих».
И от страшного проклятья разверзлась гора,
Стала вишапом с пастью открытой...*

*... Много, много лет прошло с той поры,
На небесно-бирюзовых подступах страны Гохтан
Стоит гора, как громадный вишап,
Гора Оцасар -
Она в древних веках
Называлась Вишапасар и Ажданакан.
На склонах ее весна расстилает зеленый бархатный ковер,
А на остроконечных утесах вершины нагой
В летний зной попошатаются змеиные семьи,
Извиваются, ползают, мерцающей кожей сверкая,
Напоминая нам
О Ноевом проклятье далеком...*

Вокруг Вишапасара (горы Дракона) с самых дальних времен складывалось множество легенд и сказаний, которые с некоторыми изменениями переходили от поколения к поколению и дошли до наших дней. Часть легенд в своем «Авандапатуме» записал выдающийся фольклорист Арам Ганалаян, а часть помнят пожилые нахичеванцы.

В одной из легенд рассказывается, что на Масисе жил царь-змей с украшенной камнями короной на голове. Раз в семь лет все змеи в округе приползали его поведать. Однажды царь-змей отправился на прогулку в своей огненной карете. По дороге карета налетела на какую-то гору и разделила вершину на две части. С этого дня гора, которая напоминает голову змеи с раскрытой пастью, называется Оцасар (Змеиная гора). Согласно другой легенде, на Оцасаре жили семь змей-братьев, которые такой крепкой любовью были связаны друг с другом, что если бы шестерых убили, седьмой преследовал бы убийцу и непременно отомстил за братьев. Здесь жил также царь-змей со своими двумя братьями. Каждый день, когда солнце лило с неба огонь, он собирал своих подданных, они спускались к ручью, где пили воду, и снова возвращались на склоны горы.

Одна из романтических легенд - об Оцасаре. Влюбленная пара, которая никак не могла соединиться, решила убежать в горы. Но когда преследующие родные догнали их, Бог превратил их в камень, и поэтому гора называется Жених и Невеста.

Еще одна легенда рассказывает, что Александр Македонский в одном из своих походов поместил женскую половину своего шатра на этой горе и поставил змей сторожить его. С этого дня на горе появилось множество змей. Согласно другой легенде на горе когда-то погибли десять тысяч храбрецов из Араратской страны, память о которых традиционно увековечивается ежегодной литургией и ритуальными обрядами.

А седьмая по числу, но далеко не последняя легенда гласит, что на Вишапасаре погребены мощи святых дев и в память о них построена часовня Кусанац (Девичья).

... В деревню Хачик, Вайоцзорской области, откуда родом моя бабушка, я еду со своим родственником-хачикцем Ашотом Арутюняном и его семьей. Хочу не только повидать родных, но и еще раз иметь счастье увидеть Вишапасар - на этот раз с горных вершин Вайка. Нас везет на военном виллисе к Арснасару (Невестинной горе) Гамлет - командир местной воинской части. Одолеваем высокогорную дорогу-серпантин, где время от времени можно приятно «нарушать» нахичеванскую границу... К закату добираемся наконец до вершины Арснасара, где находится наблюдательный пункт наших пограничников. Неповторимая картина раскрывается перед глазами: впереди на абрикосово-малиновом закате в разостланном прямо передо мной небесно-бирюзовом море высится мой Вишапасар - нависшей над всем горным краем Вайоц Дзора, Зангезура и Нахичевана... С несказанной тоской скользит мой взгляд от его величавой вершины к протянувшемуся вдоль плоскогорья подножию, где пытаюсь различить следы бывших здесь когда-то армянских деревень: Норашена, Крна, Порадашта, Хошкашена, Канута - родины Гарегина Нжде, Абракуниса, Апараннера - по заверению историка Аргамы Айвазяна, родных сел родителей Тиграна Петросяна... Худенький солдат, родом из Аштарака, протягивает мне бинокль, но я предпочитаю наслаждаться реальной картиной, поглощать взглядом и запоминать, прятать все в самых заветных уголках памяти...

Величием Бога Халди Ишпуине, сын Сардура, говорит: «Минуа сын Ишпуине завоевал страну города Арцине, завоевал страну города Арцикуме, завоевал страну города Иш... завоевал страну города Аяниане, людей убил, изгнал. По возвращении поставил памятник Халди на горе Булуа. Установил порядок: пусть Халди пожертвуют одного телца - на горе Булуа». Эту пятистрочную лапидарную надпись Араратского царства (Урарту) обнаружил 11 августа 1989 года на западном склоне Оцасара (вероятно, на месте этого памятника в дальнейшем была основана часовня Кусанац) московский археолог Валерий Игумнов, когда уже полностью был опустошен Нахичеван и начался осуществляемый Азербайджаном на государственном уровне новый, более разнужданный этап уничтожения памятников армянской культуры...

Был июнь 1986 года. Поверив звучащим по телевидению и радио объявлениям, наша группа, состоявшая из сотрудников Ереванского научно-исследовательского института математических машин, на три дня поехала в Нахичеван - увидеть Агулис и Джугу. Я фактически ехал в родной край в уничижительном статусе туриста, хотя и это не помогло исполнению моей давней

мечты - увидеть следы некогда славных центров армянской культуры.

В последний день путешествия мы сидели в комнатах гостиницы «Табриз» и ждали автобус в Ереван (Азербайджан, расстрелявший армянский Нахичеван, названием гостиницы уже открыто проявил территориальные притязания к Северному Ирану). Когда прекратился вовсе не присущий сухому климату Нахичевана ливневый дождь, наши девушки закричали с соседнего балкона: «Выходите на балкон! Выходите!..» Мы все, обеспокоенные, выбежали на выходящий на восточную часть города балкон и увидели... Обложенный тучами, кажушийся крупнее обычного, Вишапасар в тот день был темно-синий, четко вырисовывались ущелья и овраги - густо-сиреневые, и самое удивительное - роскошная, большая яркая радуга от самой вершины горы до берега примыкающего к городу водохранилища Аракса... Пояс Иисуса - от Оцасара до Аракса. Разве можно забыть эту таинственную картину...

... Дядя отвозит меня из летнего шалаша в горах в деревню. Конец августа, через несколько дней я пойду в школу. Мы скачем на нашем красном скакуне, и я двумя руками крепко вцепился в дядин кожаный пояс. Вместе то с ускоряющейся, то с замедляющейся рысью коня горы словно движутся вверх и вниз, вперед и назад, кружатся в хороводе. Горы наши пестрые - черные и белые, розовые и абрикосовые, даже фиолетовые и сиреневые... Разноцветный их хоровод прерывается мирным и спокойным видом ослепительно белой громадной горы - Анапата, потом - панорамой абрикосово-розовых утесов, которые, согласно легенде, не что иное, как окаменевшая века назад свадьба. Отсюда уже видна наша деревня, тянущиеся по трем ее оврагам зеленые сады, дома с белыми кровлями, серовато-сизый дым, поднимающийся из топилов, где печется хлеб, и... самая чудесная игрушка моего детства, висящая на горизонте...

В тот день - накануне первого школьного дня я окончательно убедился, что Оцасар - гора, что горы, как и моря, озера и реки, издали кажутся синими и голубыми... И дядя показал мне тянущийся вдали блестящей синей лентой Аракс, горы Парспа-туняц, которые были точно такого же цвета, как Оцасар... А позднее, годы спустя, я понял, что Вишапасар - моя гора, моя вечная гора, тысячелетний дух и символ моего рода, тайнопись его выживания и всемогущий ключ к его возрождению...

Артак ВАРДАНЯН.

Перевод с армянского Анаит ХАРМАНДЯН.

Одни из самых низкооплачиваемых в СНГ

Армения занимает одно из последних мест по минимальному размеру пенсий в странах СНГ и Балтии.

Согласно предоставленным «АрмИнфо» Международной ассоциацией пенсионных и социальных фондов данным по состоянию на конец июня 2006 года, наименьший размер пенсии зафиксирован в Таджикистане — \$6,23, Киргизии — \$7,08 и Армении — \$9,53. Отметим, что по Армении приведен только размер базовой пенсии, который остается неизменным при получении социальных пенсий, то есть если пенсионер - инвалид и бывший безработный. С учетом того, что в Армении к базовой пенсии могут прибавляться ежегодные надбавки за отработанные годы, то средний размер пенсии составляет \$23. Далее по шкале минимального размера пенсий идут Узбекистан — \$15, 38, Грузия — \$18,6, Молдова — \$25,85, Азербайджан — \$33, Россия — \$37,28 и Беларусь — \$54,06.

В пятерку стран, где люди получают высокую пенсию, входят Литва (минимальный размер составляет \$69,83), Украина (\$71,09), Казахстан (\$75,52), Латвия (\$85,05) и Эстония (с наивысшим показателем в \$98,25). Отмечается, что из перечисленных 14 стран бывшего СССР пенсии с компенсациями выдаются только в России, в размере \$51,89.

Байки

Курсовая «Героя»

Однажды студент сдал мне курсовую работу, подписав ее: «Курсовая работа студента I курса Варданяна Героя». Оказалось, студент перевел свое имя с армянского.

Как найти «икс»

Историю эту рассказала мне учительница математики Анаит Алекаян.

К доске был вызван ну очень тупой ученик 10-го класса. Учительница задает вопрос - ну ничего не знает. Пытается ему как-то помочь, пишет на доске уравнение: $2x + 4 = 0$ и говорит: «Найди «икс». Ученик минуту думает, потом тычет пальцем в уравнение, в букву «х», и гово-

рит: «Вот он!».

Звонок теще

Зять звонит теще:
- Мама, я еду домой, что-нибудь купить?
- Купи себе квартиру и оставь нас с Машенькой в покое.

Древнеримская пословица

«Нет воды горячей в бане - виноваты христиане».

В мире животных

Если жена злая как собака, наверняка, муж пришел домой пьяный как свинья.

Левон ОГАНЕСЯН.

БИЛЕТ В ОДИН КОНЕЦ

Перманентно-напряженная ситуация на Ближнем Востоке характеризуется своеобразной частотой напоминания о себе, весьма подходящей на цикличность приливов и отливов. Зачатые в недрах большой политики региональные противоречия в среднем через каждые десять лет фонтанируют совсем как ближневосточная нефть, хотя именно в такие периоды человеческая жизнь и ценится там ниже пресловутого барреля. Впрочем, приливные стадии оказывают не меньшее воздействие и на национальную жизнь; каж-

Тяжким ударом по армянской диаспоре Сирии отразились события второй половины 1930-х годов: турецкая оккупация Александретского санджака (1938-1939гг.) обусловила массовый исход армянского населения в количестве 35 тысяч человек. Особенно важно отметить, что речь в данном случае идет о киликийских армянах, не составляющих традиционный Спюрк. Наши соотечественники вынуждены были покинуть места своего исторического расселения и обустроиться на новых территориях, в том числе в Ливане. Во второй половине 1930-х турецкая армия практически нанесла еще один удар по традиционному ареалу расселения армянского народа, возманившись тем самым покончить с последними следами автохтонного присутствия на родине. В этот период более 10 тысяч армян, все еще проживавших на склонах великой горы национального сопротивления Мусалер, покинули эту легендарную местность. Более 16 тысяч наших соотечественников оставили Атик, Совук, Наркизлик, еще 9 тысяч - Антиохию, Каркахан, Рихани. В результате турецкой агрессии в составе Сирии осталась лишь небольшая часть бывшего санджака - Кесаб.

В 1940-1950гг. опустели Азази, Пап, Хомс, Чараплус и многие другие армянские села, в которых вопреки обстоятельствам сохранялся традиционный национальный уклад жизни. Некоторая часть мигрантов репатриировала в советскую Армению (1946-1948гг.), однако большинство наших соотечественников выехало за океан - в США и Канаду. Это был билет в один конец; конечный пункт назначения - ассимиляция. В настоящее время сирийские армяне остались лишь в нескольких населенных пунктах, наиболее крупными из которых являются общины Алеппо (30000 человек), Дамаска (7000), Камышли (8000) и Кесаба (около 2500-3000).

Сегодня в условиях существования независимой армянской государственности и в контексте совершенно неестественной демографической картины размещения национального ресурса жизненно необходимо разработать государственную стратегию армянской репатриации. Этот вопрос был актуален всегда, однако именно сейчас - на фоне нового прилива напряженности на Ближнем Востоке - он вновь приобретает насущный смысл. Официальному Еревану недопустимо и даже преступно пребывать в роли пассивного очевидца массового распыления оставшегося (и без того в катастрофически малом количестве) национального резерва. В этой связи мы считаем нужным озвучить читателям с мнением доктора политологии Армена Айвазяна, недавно вернувшегося из указанных выше армянских общин Сирии.

Алеппо

Армянская община Алеппо стабильно существует с XIV столетия; в городской церкви Сурб Аствацацин хранится рукопись, датированная 1329 годом. После падения Киликийского царства в 1375 году около 240 армянских зажиточных семей переселилось в этот город. Несколько позже, когда Алеппо стал важнейшим перевалочным пунктом международной торговли, наши соотечественники стали играть весьма существенную роль в процессах товарообмена. В 1620 году в городе проживало уже около 20 тысяч армян, причем лишь малая часть из них являлась потомками переселившихся киликийских армян; большинство армянского населения города составляли выходцы

дый новый отлив вбирает очередные волны миграционных потоков и уносит их с собой в бездну ассимиляции.

Самым судьбоносным образом выступает эта проблема и в отношении армянского населения региона. В частности, если в 1918 году численность наших соотечественников в одной только Сирии составляла более 142 000 человек, то в настоящее время этот показатель оценивается в количестве порядка 50 тысяч. Что стало с большей частью обживающих этот удивительный край армян?

из Арцаха, Карина, Себастии, Джуги и, конечно, Еревана (следует отметить, что исконные жители Еревана в самом начале XVII века несколькими этапами были вывезены на юг персидским шахом Аббасом). Позднее в связи с новыми приливами напряженности численность армян в Алеппо резко сократилась и к моменту младотурецкой революции 1908 года составляла всего 4000 человек. В период Первой мировой войны и учиненного младотурецким правительством геноцида армян много наших соотечественников-беженцев нашли приют именно в этом городе. Последующий рост армянского населения был связан с турецкой оккупацией Александретского санджака во второй половине 1930-х годов. В 1918 году в Алеппо проживали 60000 армян, в 1935-м - 49281, в 1944-м - 72000, в 1977-м - 75000, в 2003-м - около 50000.

- В настоящее время в городе осталось не более 30000 армян, - отмечает политолог. - Исход армянского населения продолжается, что вызвано эскалацией региональной напряженности и, как следствие, новыми противоречиями. Большая часть проживающих в Алеппо наших соотечественников выезжает на Запад, где процесс ассимиляции протекает особенно интенсивно. Приведу только один пример: несмотря на тиражируемый факт наличия в США миллионной армянской диаспоры, лишь 5000 ее представителей посещают армянские школы. Вот, собственно, истинный показатель перспективного национального присутствия в США. Касательно же армян Алеппо отмечу, что это совершенно удивительный пласт, синтезирующий элементы армянского первозданного типа в несравнимо большем качестве и количестве, чем знакомый нам неопределенный конгломерат привнесенных нравов, доминирующих в среде населения РА. В армянских школах города учатся совершенно удивительные дети, которые все еще исполняют национальные песни, обсуждают проблему Арцаха и не скрывают своей любви к Родине. Сегодня эти семьи также вынуждены ступить на путь миграции, и в этой связи армянская государственность просто не имеет права позволять себе растворение этого богатейшего культурного пласта в иной среде.

Камышли

- Расположенный практически на сирийско-турецкой границе, этот удивительный островок армянской жизни все еще продолжает существовать наперекор жестоким вызовам истории, - отмечает Армен Айвазян. - В окружении 200-тысячного курдского населения великий оазис Камышли, казалось бы, совсем оторван от внешнего мира и, быть может, именно в силу этого сумел сохранить свой патриархальный уклад. Воистину мало мест, где можно встретиться с истинно армянским архетипом людей, которые самим только фактом своего существования обеспечивают связь времен, преемственность поколений и культурных традиций нации. Более того, именно на месте Камышли находился древний Мцбин. Своеобразная миссия населения этого островка армянской истории заключается в том, что оно и есть связующее звено между нашим прошлым и будущим. В этом аспекте армянское население Камышли - беспрецедентный национальный резерв, который требует соответствующего к себе подхода.

Несмотря на определенную изолированность местности, противоречивые волны большой политики докатываются, ко-

нечно, и до исторического Мцбина. Население Камышли, в свою очередь, вынуждено постепенно покидать родину и закупать билеты в один конец; это конец сохранившегося каким-то чудом национального патриархального быта. Еще в 2003 году численность населения Камышли и прилегающих к нему селений: Амута, Дарпас (Трпесие) и Мограис - составляло 12000 человек. Сегодня этот показатель сократился на пять тысяч.

- Сомнений в том, что уже в самом скором времени армянский Камышли - Мцбин перестанет существовать, увы, быть не может, - констатирует политолог. - 8 тысяч армянских патриархов - это не только уникальная этнографическая ценность, но в большей степени национальный исток, который мы не имеем права терять. Наши соотечественники, которые ценой невероятных усилий оказались в состоянии сохранить язык, обычаи предков и «рудименты» национальной культуры, в настоящее время также вынуждены стучаться во врата беспощадной ассимиляции. Население Камышли - это своеобразная ипостась армянского «эндемизма», и не считаться с этим фактом уже преступление. Официальный Ереван сегодня просто обречен иметь в своей структуре министерство по делам Спюрка, равно как и необходимо функционирование правительственного аппарата по абсорбции, существующего в странах, титульное население которых имеет большую диаспору. Мы должны уметь вычислять вероятные векторы перспективных миграционных потоков, определять степени возможной ассимиляции на местах, координировать сам процесс, поддерживать постоянный контакт с нашими соотечественниками и в итоге научиться предотвращать само растворение армянского населения в чуждой среде. Альтернативы этому нет.

Кесаб

На протяжении столетий армянское население Киликийского Кесаба неоднократно вынуждено было восстанавливать из руин опустевшую родину и отстаивать свое право жить на этой земле. Будучи в составе Алеппского вилайета Османской империи, Кесаб подвергся жесточайшему испытанию в период киликийских погромов 1909 года - большая часть жителей была вырезана.

К 1915 году численность армянского населения составляла чуть более 8000 человек; именно в этом страшном году послед-

ствие геноцида оно должно было сократиться еще на пять тысяч. Оставшаяся молодежь в количестве 70 человек пополнит тогда ряды «Армянского легиона» французской армии и воевала против Турции. В 1920 году численность армян Кесаба составляла 2363 человек, а в 1923-м - 3500. Турецкая оккупация Александретского санджака (о чем мы писали выше) обусловила новый исход армянского населения. В результате этой агрессии в составе Сирии осталась лишь небольшая часть бывшего санджака - Кесаб. После Второй мировой войны, в 1946-1947 гг., отсюда (и с окрестных сел - Башорд, Эгиз, Хайт, Чинарчек и др.) около 2,4 тыс. армян (по другим источникам - 3,8 тыс.) репатриировали в советскую Армению. В 2006 году численность армян Кесаба составляла уже 2,5 тыс. человек.

- Еще двадцать лет назад число наших соотечественников достигало там пяти тысяч, - отмечает Армен Айвазян. - Очевидно, что сегодня Кесаб стоит перед той же угрозой, что и Камышли. Армянское правительство обречено на разработку стратегии репатриации, так как в противном случае нация лишается важнейшей своей составляющей. Нельзя забывать, что именно наши ближневосточные общины характеризуются максимальной концентрацией сугубо национального мироощущения и, в отличие от прочих общин Спюрка, в меньшей степени подвержены влиянию привнесенных ценностных установок. Поэтому недопустимо распылять это качество. В настоящее время армянское население региона объективно предрасположено к миграции, и в этой связи жизненно важно не отпускать их в неопределенность, а суметь организовать переселение в Армению. В частности, сельский уклад жизни, характерный для части наших соотечественников на Ближнем Востоке, может и должен быть адаптирован к новой почве освобожденных территорий. Причем переселение должно осуществляться семьями, а не на уровне отдельных семей. Тем самым мы можем решить не только стратегическую задачу сохранности национального ресурса, но и демографически освоить Арцах.

По утверждению политолога, данное предприятие даже не требует от армянских властей больших финансовых затрат - мигранты в любом случае тратят собственные сбережения на весь цикл перемещения. Единственное, что требуется от Еревана, - готовность принять своих соотечественников и разработать соответствующую концепцию.

Арис КАЗИНЯН.

В КРАСНОДАРЕ ОТКРЫЛАСЬ ВЫСТАВКА АРМЯНСКИХ ХУДОЖНИКОВ

В рамках проведения Года Армении в России 27 июля 2006 года в Краснодарском краевом художественном музее имени Коваленко открылась выставка армянских художников «Сад моей души...». Как сообщили в редакции газеты «Еркрамас», в качестве названия выставки взята фраза из произведения «Слово, идущее из глубины сердца» армянского поэта и религиозного деятеля X века Григора Нарекаци.

Открыли экспозицию работы великого мариниста Ивана Айвазовского (Ованеса Айвазяна)

«Туманное утро», «Лунная ночь в Крыму» и другие. Также на выставке представлены работы из фондов Краснодарского краевого художественного музея им. Коваленко, частных коллекций, собраний художников. Ценители искусства увидели произведения известных армянских художников - Мартироса Сарьяна, Дмитрия Налбандяна, Никогоса Никогосяна и мастеров, чья жизнь и творчество связаны с искусством и культурой Краснодарского края, - Аветисяна, Шахбазяна, Амияна, Аракеляна.

Часть экспозиции посвящена Георгию Петросяну, отмечающему в этом году свое 75-летие, творчество которого связано как с Арменией, так и Россией. Георгий Савельевич - ученик известного советского художника Аппалатова. В своем творчестве он обращается к природе Армении, образам деятелей армянской культуры и истории.

Экспозицию выставки продолжают произведения современных художников Армении - Элибеяна, Абрамяна, Закаряна, Мальцева и других, предоставленных на выставку семьей Хачатрян-Аракелян.

Выставка продлится до 20 августа.

ГАЗЕТА АРМЯН РОССИИ «ЕРКРАМАС»

Сила благотворительности

Знаменитая актриса и певица Шер решила проститься с частью своего гардероба и выставить его на аукцион. Помочь Шер взялись небезызвестные Sotheby's и Julien's, которые пока объявили только дату торгов - 3-4 октября. На этот раз Шер решила отдать на распродажу около 200 лотов различной стоимости - платья, костюмы и разнообразные аксессуары. Интерес ведущих аукционистов планеты неслучаен - они планируют выручить за вещи знаменитой дочери армянского народа не менее миллиона долларов США.

Кроме того, в рейтинге признанных законодательниц мод и стильных женщин Шер уже много лет удерживается на ведущих позициях, и вещь из ее гардероба - это своего рода гарантия качества. Впрочем, вся выручка пойдет на благотворительность, кроме саморекламы, дивиденды от которой получит все-таки Шер.

«ОТПУГИВАЕТ ВЫСОКИЙ УРОВЕНЬ КОРРУПЦИИ В АРМЕНИИ», -

считает президент Союза армян Швейцарии Ваге ГАБРАШ

Нет, наверное, в мире страны, более сложной с точки зрения административно-территориального деления и государственного обустройства, чем маленькая Швейцария, насчитывающая в составе конфедерации 26 суверенных кантонов (округов), 2800 общин и 4 государственных языка - швейцарский, французский, немецкий и итальянский. В Швейцарии отдельным кантоном может быть и город. Именно таков статус Женевы, где сосредоточена большая часть армянской общины. Сама диаспора, насчитывающая около 5 тыс. человек, начала формироваться в конце 80-х - начале 90-х годов XIX века, когда первые предвестники кровавого геноцида 1915 года уже заставили армян покидать Турцию, скитаясь по миру в поисках убежища. Формирование армянской общины в Швейцарии продолжалось вплоть до 70-80-х гг. прошлого столетия. В немецкоязычных кантонах обосновались в основном анатолийские армяне, иные семьи осели в италияязычном округе. Но именно франкоязычная Женевская стала центром, вокруг которого сплотился костяк армянской диаспоры Швейцарии.

Думаю, беседа с президентом Союза армян Швейцарии Ваге Габрашем заинтересует наших читателей.

- Г-н Габраш, чем преимущественно занимаются армяне, живущие в Швейцарии?

- Среди нас много врачей, фармацевтов, финансистов, банкиров, успешно занимаются армяне и предпринимательской деятельностью, в частности в сфере ковроделия. Могу с гордостью сказать, что на армян Швейцарии Спюрк смотрит как на образцовую диаспору. Основная причина в том, что у нас нет разделения по партийному признаку, точнее, это разделение не мешает нам заниматься общим делом. Мы все армяне - и это главное, что нас объединяет. Конечно, есть у общины и свои специфические, хотя и объективные проблемы. Швейцария, как известно, разделена на множество разноязычных самостоятельных кантонов, и это мешает армянской общине функционировать в полную силу. К примеру, армяне, живущие на немецкой стороне, практически не говорят на армянском, и, к сожалению, у нас с ними нет тесных связей.

- Вы на протяжении многих лет бесменно возглавляете множество благотворительных фондов, основанных армянской диаспорой Швейцарии, и Союз армян Швейцарии - организацию, которая уже справилась свой 60-летний юбилей. В чем заключается ее деятельность?

- Мы координируем работу армянской общины, деятельность всевозможных фондов, призванных помогать как армянам внутри диаспоры, так и нашим соотечественникам в Армении и Арцахе. Единственное, чем мы не занимаемся, так это политическим лоббированием, которое осуществляет другая организация - «Swisse Armenia». Как известно, несколько лет назад парламент Швейцарии признал геноцид армян 1915 года в Османской Турции. Сегодня работа армянского лобби направлена на признание геноцида правительством Швейцарии.

- Расскажите о фондах и реализуемых вами программах.

- Ну, во-первых, мне хотелось бы упомянуть о фонде «Сурб Григор Лусаворич». В Женеве действует церковь Григора Лусаворича, и здесь же недавно открылся большой культурный и духовный центр. Деятельность их финансируется за счет вышеупомянутого фонда, тесно связанного с другой организацией - фондом «Топалян». В свое время г-н Топалян, крупный предприниматель в сфере недвижимости, предоставил землю для строительства церкви, а впоследствии, уже после открытия при ней культурного центра, организовал школу, где на сегодняшний день 28 армянских детей учат родной язык. Благодаря тому же г-ну Топалю в Женеве ежегодно демонстрируется международная книжная выставка, на которой демонстрируются книги об армянах и Армении (ее истории, культуре, этнографии и т. д.), изданные на всех языках мира. Фонд «Alliance Armenienne», в котором мы работаем совместно с французами, вложил средства в подготовку в Армении профессиональных кадров в сфере туризма и гостиничного бизнеса, построив для

этих целей в Ереване школу. Ведь недаром президент Армении Роберт Кочарян в своих выступлениях не раз говорил о том, что развитию туризма в Армении должно быть уделено должное внимание. А развитие любой сферы жизнедеятельности государства в первую очередь требует наличия высокопрофессиональных специалистов.

- Расскажите подробнее о деятельности фонда «Armenia», которым вы руководите.

- Изначально фонд был основан около 35 лет назад совершенно с определенной целью - накопить денег с тем, чтобы иметь возможность помогать Армении, что мы и начали делать, направив первые средства в помощь пострадавшим от Спитакского землетрясения. Уже пятый год часть средств фонда идет на поддержку молодых армянских ученых, приехавших из Армении и работающих в престижнейшем научном центре в Женеве, именуемом «Eurorap centre of nuclear research». Другая сторона деятельности фонда связана с программами, реализуемыми в Арцахе, в чем нам очень помогает Союз общественных организаций по репатриации и заселению «Еркир». Недавно в Гадрутском районе НКР в селе Цамдзор были построены новая школа и медицинский пункт, планируется строительство жилых домов. Другую школу, кстати, суперсовременную фонд «Armenia» совместно с нашим соотечественником из Франции Карписом Никогосяном построил в селе Шехер. Там же теперь намечается строительство спортивного комплекса. В селе Меликашен в скором времени мы начинаем строить гостиничный комплекс.

- Г-н Габраш, на ваш взгляд, что мешает нашим соотечественникам из Спюрка активнее вкладывать средства в развитие экономики Армении? Речь, понятно, идет вовсе не о благотворительности, а о взаимовыгодном сотрудничестве...

- Думаю, для любого инвестора важен в первую очередь фактор стабильности. Что часто отпугивает потенциальных инвесторов, готовых вложить средства в ту или иную отрасль экономики Армении, так это высокий уровень коррупции. Многие мои друзья из Спюрка с горечью констатируют, что очень трудно основать здесь бизнес, в частности производство, ибо на каждом шагу приходится сталкиваться и преодолевать фактор коррумпированности госчиновников. К сожалению, не всякий инвестор способен до конца пройти эту скачку с препятствиями, и на сегодняшний день это, вероятно, под силу только мощным компаниям, способным противостоять коррупции, но не средней руки инвесторам. Другая проблема - отсутствие квалифицированных кадров. Представьте себе, собираешь человек строить в Армении завод, но ведь, кроме запуска производства, нужны еще и люди, которые на нем смогут работать. Стало быть, встает вопрос обучения профессиональных кадров здесь, на месте. Но механическое обучение ничего не стоит, если в корне не переломить отношение людей к своим профессиональным обязанностям. А это уже сфера психологии.

- Я так понимаю, речь идет о пресловутом «совковом» менталитете...

- Именно так. К сожалению, с подобным негативом в Армении приходится сталкиваться на каждом шагу, особенно в сфере услуг. Обычная история: заходишь в магазин, сидят продавщицы и разговаривают друг с другом. Ни одной даже в голову не приходит обратиться на тебя внимание. Клиенту самому приходится вытягивать из продавщиц клещами нужную информацию: есть ли у них определенный товар, сколько он стоит, на какой полке его искать и т. д. На первый взгляд, это вроде бы мелочи, но на уровне распространенного явления весьма серьезная проблема для инвестора, желающего основать в Армении свой бизнес. Некомпетентность, безответственность, отсутствие профессионализма могут тормозить развитие страны ничуть не в меньшей степени, чем объективные геополитические факторы. Поэтому с ними надо бороться, тем более что армяне всегда были и остаются талантливой нацией с огромным потенциалом - интеллектуальным, деловым, культурным и духовным.

Беседу вела Зара ГЕВОРКЯН.

♦ Девушка, ваших достоинств недостаточно, чтобы высмеивать мои недостатки с таким достоинством!

♦ Можете не говорить, если это не секрет.

♦ Слух у меня абсолютный, просто какой-то внутренний.

♦ Селекционерное общество «Парис и К» предлагает широкий выбор яблок на пальме первенства - сорт «КомпроМисс».

♦ В детстве я два раза тонул, и оба раза неудачно.

♦ А как вы догадались - вы же военный?!
Рубен ПАШИНЯН.

♦ Добродетели у вас какие-то абстрактные, зато недостатки вполне конкретные.

♦ Даже если тонешь, все равно имеет значение, где.

♦ Выражение вашего лица нуждается хотя бы в сурдопереводе.

♦ И от случайной телефонной связи может родиться чувство глубокого удовлетворения.

♦ Как хорошо, если на пути к сердцу

мужчины удастся проскочить желудок.

♦ После любовного столкновения с реальностью надежда впала в кому.

♦ Жажда правды даже утолять не надо - обычно она проходит как-то сама собой.

♦ Свою дорогу жизни мы, конечно, выбираем сами, но что делать с указателями, которые на ней уже стоят?

Яна ДЖАНГИРОВА.

♦ Шевелю извилинами. Ушами не получается.

♦ Выбирай: женщина - либо у тебя, либо у твоей мечты.

♦ Я предлагал руку и сердце. Только.

♦ Увы, в отличие от расходов, доходы непредвиденными не бывают.

♦ Судя по творениям, главное чувство Творца - чувство юмора.

♦ Главное в мнении - его наличие, а не способность совпадать с чужим.

♦ Он и при жизни был каким-то несвежим.

Ара БАГДАСАРЯН.

Исторические анекдоты

Не щит, а счет

Единодержавным правителям многие завидуют. Одни - тайно, другие - открыто. Причем открыто, то есть белой завистью, завидуют те, которые особо хотят подчеркнуть свою преданность и лояльность. Однако давно известно, что самые опасные завистники - это те, которых черная зависть sneдет в глубокой тайне...

Коварному и могущественному сиракузскому тирану Дионисию-старшему, правившему примерно 25 веков тому назад, завидовали многие, но особенно часто льстиво высказывался по этому поводу его фаворит Дамокл, который постоянно говорил тирану, что он, Дионисий, самый счастливый из смертных (пример белой зависти). Как-то раз Дионисий во время пирушки со своими приближенными решил сыграть в «демократию» и предложил Дамоклу поменяться с ним местами за столом. Польщенный Дамокл возлег на пиршественное ложе тирана с чувством глубокого удовлетворения (как бы отметил Леонид Ильич). И вдруг он заметил, что прямо над головой его висит острый меч, который удерживается лишь одним тонким конским волосом! Меч покачивается и вот-вот сорвется. Дамокл похолодел от ужаса...

Да, ощущение могущества - сладкое чувство, но немногие знают, какие страхи терзают постоянно тирана, который ежеминутно ожидает то яда, то удушения, то удара кинжалом!..

И в наше время не все политики понимают, что, забравшись слишком высоко и наломав там дров, большее будет падать. Тонкий волосок дамоклов меча может сорваться над их головой в самый неожиданный момент. Хотя наиболее ловкие догадываются защититься от всех грядущих опасностей надежным средством. Нет, отнюдь не старомодным щитом.

«Не щит, а счет нам нужен, - говорят они, - увесистый и лучше если в швейцарском банке».

Выборная обувь

В результате Второй мировой войны промышленность многих стран Европы оказалась до основания разрушенной. Безработица, бедность, эмиграция были еще лет 10-12 уделом многих. Многочисленные политические партии, особенно во Франции и Италии, отчаянно боролись за власть, стараясь привлечь на свою сторону самые широкие слои избирателей. А привлечь можно было лишь материальными посулами. И вот одна из итальянских партий стала раздавать на своих предвыборных митингах обувь. Каждый, кто приходил на предвыборный митинг, получал одну туфлю из желанной пары. Вторую туфлю он получал по предъявлению первой, если данная политическая партия на выборах достигала установленной квоты голосов и пробивалась в итальянский парламент. Расходы на «обувку» избирателей, таким образом, брало на себя руководство партии. Так что хочешь щеголять в новых башмаках? Тогда митингуй за левую ногу и затем голосуй за правую! Скоро такую, прямо-таки дьявольскую тактику переняли и другие партии. Результат был самый неожиданный: получив огромные заказы и щедрое финансирование, итальянская обувная промышленность обогнала по темпам развития и по качеству продукции обувные производства многих стран и стала ведущей в Европе. Не случайно, видимо, Италия на карте обозначена в форме сапога. Причем только одного - как будто в память о тех предвыборных митингах. От судьбы, как говорится, не уйдешь.

Роберт ОГАНЯН.

«Горцарар»

Издается с июля 1999г.

**АВТОР ПРОЕКТА-
ВАГРАМ БЕКЧЯН**

Зам. гл. редактора -
Роза ГУЛЯН

Գլխ. խմբագրի տեղակալ՝
Ռոզա ԴՈՒԼՅԱՆ

ИЗДАТЕЛЬ

Издательский Дом

«ШАГАНЭ»

Лицензия серия ИД № 02313

Журнал зарегистрирован
в Министерстве Российской Федерации
по делам печати, телерадиовещания
и средств массовых коммуникаций
Регистрационный номер
ПИ № 77-5015

Авторские материалы
не рецензируются и не возвращаются.
Переписку с читателями редакция
не ведет. Мнение авторов может
не совпадать с мнением редакции.

Материалы со знаком **Ч** публикуются
на правах рекламы.

Редакция не несет ответственности
за содержание рекламных объявлений.

ПЕРИОДИЧНОСТЬ ВЫХОДА - ЕЖЕМЕСЯЧНО

Отпечатано

ОАО «Калужская типография стандартов»
Формат А3, объем 4,5 п.л.
тираж 1500 экз. Зак. № 1805

Территория распространения:
Российская Федерация, страны СНГ,
зарубежные страны.

В номере использованы материалы
«АЗГ», «АРАВОТ», «ГА», «ЕТЕР»,
«ԿԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ», «ԻՐԱՎԱՆԿ»,
«ՉԻ», «НОВОЕ ВРЕМЯ», «ВОЗНИ».

Цена свободная.

Адрес редакции:

248001, г. Калуга,

ул. Суворова, 160.

тел.: (4842) 56-59-29,

тел.: (4842) 59-17-73,

E-Mail: gortsarar@mail.ru

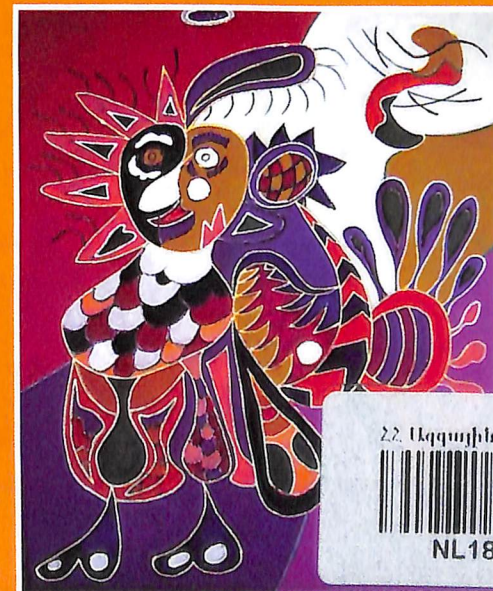
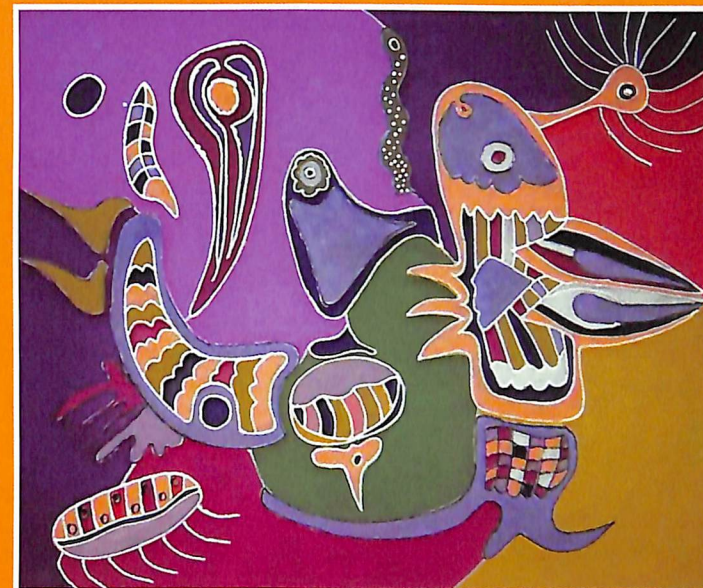
факс: (4842) 565-929,

www.gortsarar.ru

E-Mail: bshahanev@kaluga.ru

Աշխարհներն են Կարինե Գլոյանի անհատական ցուցահանդեսից՝ «Բարիկա» (Գեղանկարչություն մեր արտի վրա)

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1839095

14Չ Գործեր գեղանկարիչ Աշոտ Հախոյանի
անհատական ցուցահանդեսից

ԱՆՏՈՒՆԻ

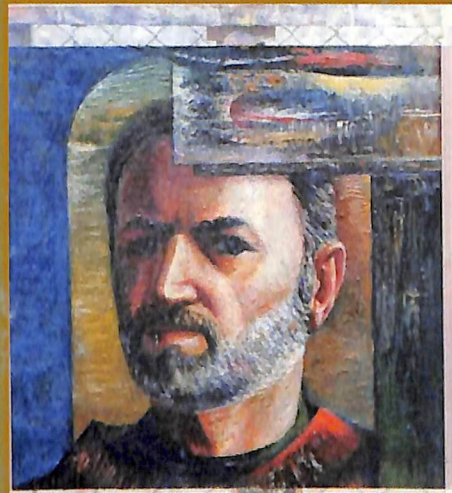
ՄԱՅՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՏԻՐՈՋ ՊԱՏԿԵՐԸ

ՇԱՐԱԿԱՆ

ԻՆՔՆԱՆԿԱՐ

ՊԱՐ

ԳԱՂԹ